

De Atlantikwall in Velsen

*‘Een onderzoek naar de fysieke sporen
en de bijbehorende verhalen van de
Atlantikwall (1940-1945) in Velsen,
Noord-Holland’*

Stan Plomp, 2022

Verantwoordingsdocument Afstuderen

De Atlantikwall in Velsen

‘Een onderzoek naar de sporen en bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in Velsen, Noord-Holland’

Colofon

Auteur: Stan Plomp

Klas: DARVA4.B

Vak: Afstuderen

Studentnummer: 454250

School: Saxion Hogeschool Deventer

Studie: Archeologie (BBT) Studiejaar 4 en 5

Opdrachtgever: MOOI Noord-Holland

Bedrijfsbegeleider: Marrit van Zandbergen

Afstudeerbegeleider Saxion: Lize Noorda

Versie: 1

Datum: 23-5-2022

Status: Openbaar

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting onderzoeksresultaten en conclusies	5
Voorwoord	6
1. Achtergronden.....	1
1.1. Inleiding	1
1.2. Probleemverkenning	1
1.2. Projectopdracht.....	6
1.3. Afbakening onderzoek.....	7
1.4. Doelstelling	7
1.4. Probleemstelling en vraagstelling	8
1.5. Leeswijzer	8
2. Methoden en verantwoording	9
2.1. Onderzoeksmethoden en projectactiviteiten	9
2.2. Verantwoording onderzoeksmethoden	13
2.3. Oorspronkelijke onderzoeksplan.....	16
2.4. Wijzigingen onderzoeksplan.....	17
3. Resultaten onderzoek.....	18
3.1. Ontstaan Atlantikwall	18
3.2. Doelgroep van digitale oorlogsgeschiedenis.....	23
3.3. Storytelling voor jongvolwassenen	25
3.4. Oral history over de Tweede Wereldoorlog.....	27
3.5. Het dagelijkse leven rondom de Atlantikwall in Noord-Holland.....	29
3.6. De opbouw van de Atlantikwall in Noord-Holland.....	32
3.7. Bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland	35
3.8. Verhalen van de lokale gemeenschap.....	36
3.9. Verwachte resten van de Atlantikwall in Velsen.....	38
3.10. Zichtbare resten van de Atlantikwall in Velsen	42
4. Discussie	45
4.1. Reflectie.....	45
4.2. Beperkingen en kansen	45
4.3. Problemen	46
4.4. Informatie.....	46

5. Conclusie	47
5.1. Deelvragen.....	47
5.2. Hoofdvraag	49
6. Aanbevelingen	50
7. Literatuurlijst	51
Bijlagen	57
Bijlage 1: Interviews	57
1.1. Interview met Nick Warmerdam	57
1.2. Interview met Peter Saal	65
1.3. Interview met Mevrouw de Ruijter	73
1.5. Interview met Meneer van Schie	75
1.6. Interview met Mevrouw Swagerman.....	76
1.4. Interview met Lam de Groot	77
1.7. Interview met Mevrouw van Beelen	78
1.8. Interview met Guus Hartendorf	80
1.9. Interview met Bep van Sloten	83
Bijlage 2: Bewijsstukken	90
2.1. StoryMap	90
2.2. Mindmap	91
2.3. Samenvatting StoryMaps	92
2.4. Inventarisatie bebouwde resten van de Atlantikwall in de kaartviewer	93
2.5. Flyer onderzoek MOOI Noord-Holland.....	94
2.6. Stroken- en faseplanning.....	95
2.7. Interview vragenlijst.....	96

Samenvatting onderzoeksresultaten en conclusies

De afgelopen jaren wordt er in Nederland nagedacht over hoe het materiële en immateriële erfgoed van de Tweede Wereldoorlog en de Atlantikwall betekenisvol, tastbaar en deelbaar gemaakt kan worden. Omdat de oorlogsgeneratie langzaam verdwijnt heeft de opdrachtgever MOOI Noord-Holland gevraagd om een inventarisatie van fysieke sporen en bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in het zuidelijke gedeelte van de gemeente Velsen (IJmuiden, Velsen-Zuid, Driehuis, Santpoort-Noord en Santpoort-Zuid). Naar aanleiding van dit verzoek is deze hoofdvraag geformuleerd: Welke fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall (1940-1945) van Velsen, Noord-Holland kunnen in kaart gebracht worden? Het doel van dit onderzoek is om jongvolwassenen (15-27) met interesse voor de Tweede Wereldoorlog te informeren.

Het onderzoek is opgedeeld in de drie schaalniveaus met bijbehorende deelvragen. De volgende onderzoeksmethodes zijn gebruikt: literatuuronderzoek, interviews (*oral history*) en AHN-onderzoek (gecombineerd met luchtfoto's en historisch kaartmateriaal). Bij het eerste niveau, *De doelgroep van StoryMaps over de Atlantikwall*, wordt er voornamelijk gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. In het tweede niveau, *De gevolgen van de Atlantikwall voor de Noord-Hollandse bevolking*, zijn literatuuronderzoek en interviews gebruikt. En de deelvragen binnen het derde niveau, *De Atlantikwall in Velsen, Noord-Holland*, zijn met interviews en AHN-onderzoek beantwoord.

In de kaartlaag van de StoryMap is de verwachting van bebouwde en onbebouwde resten van de Atlantikwall met polygonen ingetekend. Het grootste aantal benoemde bunkers is aangetroffen bij de batterijen: Olmen, Zuidoost en Heerenduin. De grootste groep van (harde) resten van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen zijn manschappenbunkers. Ook is er een middelgrote groep van luchtverdediging, munitieopslag-, opslag/wonen- en geschuts- en verdedigingsbunkers. De kleinste groep van bunkers is sanitair, koken, watervoorziening, controlekamers, stroom, telefonie en observatie. De meeste en zichtbare bunkers zijn teruggevonden in de batterijen van het kust- en landfront. Het bijzondere is dat er vier tot vijf zichtbare bunkers door de AHN-analyse zijn teruggevonden in de schijnwerperstellingen Siegfried en Werner.

Het resultaat van het onderzoek is een praktisch en toegankelijke StoryMap dat een betere beleving en digitale toegankelijkheid geeft van het Atlantikwallerfgoed in Velsen. De verhalen van historici en de lokale gemeenschap hebben bijgedragen aan het immaterieel erfgoed van de Atlantikwall. Het materiaal erfgoed van de Atlantikwall is vergroot doordat er nieuwe benoemde, zichtbare en verwachte bunkers op een kaartlaag zijn afgebeeld. Een beperking van het onderzoek was dat met AHN-onderzoek de bunkertypes vaak niet duidelijk konden worden. Een andere beperking was dat de nieuwste versie van StoryMaps niet alle onderdelen had van de klassieke versie. Een aanbeveling voor verder onderzoek is om een duidelijk overzicht te maken van de gesloopte en ondergewerkte resten van de Atlantikwall in Velsen vanaf 1950 tot 2022. Daarnaast zijn sommige weerstandskernen in Velsen erg interessant om verder te onderzoeken door geofysisch onderzoek met een drone of met grondradar en veldverkenningen.

Voorwoord

Voor u ligt het verantwoordingsdocument “De Atlantikwall in Velsen”. Het afstudeeronderzoek gaat over de fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall (1940-1945) van Velsen, Noord-Holland. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het erfgoedadviesbureau MOOI Noord-Holland. Door de SLB-gesprekken met Stefan Kooi, voormalig Slb’er, ben ik contact gekomen met MOOI Noord-Holland. Samen met de opdrachtgever is een afstudeeropdracht opgesteld met als onderwerp de Atlantikwall in Velsen, vormgegeven in een StoryMap. Ik ben vanaf 23 mei 2022 tot 28 november 2022 bezig geweest met het afstudeerproject. Ik studeer archeologie aan de Saxion Hogeschool. Mijn interesse in conflicterfgoed en geschiedenis kwam al tot uiting in mijn profielwerkstuk van de middelbare school. Toen onderzocht ik de Slag om Stalingrad (1942). Ik heb dan ook meteen volmondig 'ja' gezegd op het aanbod om dit onderzoek naar de Atlantikwall te doen.

Tijdens mijn Minor heb ik relevante ervaring opgedaan in landschappelijk- en historisch onderzoek. Met de studie archeologie heb ik geleerd om informatie van erfgoed en archeologie op verschillende (digitale) manieren over te brengen op een publiek of doelgroep, met name doormiddel van de StoryMap van Esri. Als *Young Professional* heb ik de kans gehad met deze vaardigheden een professioneel product te ontwikkelen voor de jongvolwassene (15-27) met een interesse voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Mijn voormalige afstudeerbegeleider Ruurd Kok heeft mij geholpen met het de eerste stappen van het onderzoek. Met hulp van mijn huidige afstudeerbegeleider Lize Noorda heb ik het PvA opgezet. Ook gaf zij mij nuttige feedback en beantwoordde zij mijn vragen tijdens het project. Ik wil daarom Ruurd en Lize hartelijk bedanken voor hun goede begeleiding. Ook wil ik Lisa Timmerman, Reinier Mees en Marrit van Zandbergen van MOOI Noord-Holland bedanken voor hun begeleiding bij het maken van het eindproduct. Tot slot wil ik de onderzoekers Peter Saal, Guus Hartendorf en Nick Warmerdam bedanken voor de verrijkende interviews.

Lunteren, 1-11-2022,

Stan Plomp

AFBEELDING 1: FOTO VAN DE AUTEUR BIJ DE KOP VAN DE HAVEN, IJMUIDEN. RECHTS: FORTEILAND EN LINKS: HAVEN VAN IJMUIDEN.

1. Achtergronden

1.1. Inleiding

Dit verantwoordingsdocument is geschreven naar aanleiding van het afstudeeronderzoek voor de opleiding archeologie van de Saxion Hogeschool te Deventer. Het onderwerp van het afstudeeronderzoek betreft een onderzoek naar de sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall (1940-1945) van Velsen, Noord-Holland. Het afstudeeronderzoek is uitgevoerd in opdracht van de adviesorganisatie MOOI Noord-Holland. Het is een onafhankelijke en niet-commerciële adviesorganisatie die actief is in het bevorderen en in stand houden van omgevingskwaliteit, gevestigd in Alkmaar aan de Emmastraat 111. De opdrachtgever heeft de opdracht gegeven voor het onderzoek omdat er een tekort is aan uniforme en complete informatie in hun kaartviewer over de fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in Velsen is (MOOI Noord-Holland, 2020). De afstudeerbegeleider vanuit MOOI Noord-Holland is Marrit van Zandbergen. Het afstudeeronderzoek is uitgevoerd in semester 2: 2021- 2022 tot en met semester 1: 2022-2023.

FIGUUR 2: VOORKANT VAN HET KANTOOR VAN MOOI NOORD-HOLLAND. FOTO: [HTTPS://WWW.MOOINOORD-HOLLAND.NL/LOCATIES/VILLA-HOLLAND-KANTOOR/](https://www.mooinoord-holland.nl/locaties/villa-holland-kantoor/).

In dit hoofdstuk is de totstandkoming en verkenning van het onderzoek, de (afgebakende) projectopdracht en de bijbehorende probleem- en vraagstelling beschreven. De persoonlijke aanleiding van het onderwerp is ontstaan uit een bezoek aan het bunkermuseum in Terschelling waaruit een bijzondere interesse ontstond in conflicterfgoed en de Atlantikwall.

1.2. Probleemverkenning

De Atlantikwall

Wie wel eens naar het strand van de Noordzee gaat, is ze waarschijnlijk een keer tegen gekomen: Duitse bunkers. Dit zijn de zichtbare overblijfselen van de Atlantikwall, een verdedigingslinie van het Derde Rijk uit de Tweede Wereldoorlog. De Tweede Wereldoorlog heeft in Nederland van 1940 tot 1945 geduurd. Nederland werd bezet door het Derde Rijk op 10 mei 1940. De bezetter begon in 1940 al met het versterken van de Nederlandse kust. Na 1940 bleek het dat de oorlog met de Sovjet-Unie nog niet voorbij was. Het Duitse Rijk zou nu langer bezig zijn met de oorlog aan het oostfront dan gepland. De Duitsers verwachtten een aanval vanuit het westen. Daarom is het plan ontstaan om een volledige verdedigingslinie te ontwikkelen aan de westkust om een invasie tegen te kunnen stoppen.

Op 19 december 1941 werd het plan officieel doorgevoerd op bevel van de Duitse legerleiding. Het plan heette toen nog “Neue Westwall” (Mellink, 2016, p. 7). Pas in 1942 kreeg de linie de naam “Atlantikwall”: de kustverdediging die in opdracht van Duitsland werd aangelegd als de westelijke grens van het Derde Rijk. De naam doet vermoeden dat het om een muur gaat, maar in de werkelijkheid bestond verdedigingslinie uit vele losstaande en zelfstandige steunpunten “Stützpunkte”. De steunpunten waren verschillend in sterkte en opbouw (Ambachtsheer, 1995, p. 16).

FIGUUR 3: KAART VAN DE ATLANTIKWALL IN NEDERLAND. BRON: RUDI ROLF, BUNKERS IN NEDERLAND.

De Atlantikwall moest een aanval vanuit het westen afwenden en zo een door de Duitsers gevreesde oorlog op twee fronten voorkomen (Rolf, 1983, p. 31; Rolf & Sakkers, 2005, p. 11). De Atlantikwall lag niet alleen in Nederland, maar is de naam van de gehele Duitse kustverdediging binnen West-Europa, van de Golf van Biskaje in Spanje tot de Noordkaap in Noorwegen. De linie is ongeveer 5.000 kilometer lang (Warmerdam & Kok, 2014, p. 56). Langs de Atlantikwall werden 23.000 verdedigingsbunkers gebouwd, waarvan er ruim 2.000 (zware) bunkers in Nederland lagen. Tussen deze punten met zware bunkers lag de “Freie Küste”. De Vrije Kust was het gebied met minder en lichtere verdedigingswerken omdat het minder strategisch belangrijk was voor de Duitsers (Beek, 2020; Kok & Warmerdam, 2015, p. 29). De havens en de riviermondingen waren strategisch gezien belangrijker, omdat de verwachting voor de invasie van de geallieerden daar het grootst was.

Betekenis en belangstelling van de Atlantikwall

In 2010 kreeg de Atlantikwall veel aandacht in het nieuws en men was bezig met het formuleren van de betekenis van het Atlantikwall erfgoed. Dit gebeurde onder andere op de conferentie *“Redefining the Atlantikwall”*, gehouden op 2 september 2010 in Amersfoort (Beveren, 2010). De conferentie werd georganiseerd door Arjan Nienhuis en Steven van Schuppen. Bij de conferentie kwamen experts uit heel de wereld bij elkaar om na te denken over vragen zoals; welke betekenis kan dit erfgoed krijgen in de geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog en wat is haar plaats in het herinnerings- en herdenkingslandschap?

In de brief *“Visie Erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog”* uit 2019, door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en wetenschap, komt naar voren dat er meer aandacht moet zijn voor het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog (Engelshoven, 2019, pp. 1–3). Nu er meer dan vijfenzeventig jaar vrijheid wordt gevierd, is de belangstelling voor de periode van de Tweede Wereldoorlog groot. De periode vormt volgens Ingrid van Engelshoven, de toenmalige minister van onderwijs, cultuur en wetenschap, een belangrijk onderdeel van ons collectieve geheugen. In de Nederlandse samenleving is er interesse voor WOII-erfgoed. Neem bijvoorbeeld de website *Netwerk Oorlogsbronnen* (Netwerk Oorlogsbronnen, 2022), de website van *Nationaal Comité 4 en 5 mei* (Nationaal Comité 4 en 5 mei, 2022) en het overzicht van overblijfselen uit de Tweede Wereldoorlog op *Traces of War* (Traces of War, 2022). Van Engelshoven vond bovendien dat er internationaal perspectief en verbinding tussen de bunkers van de Atlantikwall gemaakt moest worden. Om meer betekenis en verbinding te geven aan de onderdelen van de Atlantikwall zullen er zoveel mogelijk verhalen verteld moeten worden, bijvoorbeeld over de Nederlandse collaboratie (Engelshoven, 2019, p. 5). In 2020 bracht de NPO een longread uit over deze collaboratie (Bont, 2020). Het artikel is een voorbeeld van een verhaal dat gericht is op het vormen van betekenis en verbinding aan de geschiedenis van de Atlantikwall. Ook waren er interviews met Nederlanders die meehielpen met de bouw van de Atlantikwall.

Het verhaal achter “schuldig erfgoed”

Het erfgoed van de Atlantikwall is als een gedenksteen die een strijd afbeeldt tussen mensen van verschillende achtergronden. Ben de Vries vertelt in een interview over militair erfgoed in 2020 dat de betekenis en herinneringswaarde van de Atlantikwall terug is te zien in gelaagde verhalen over strijd, vervolging, bevrijding en herdenking in verschillende perspectieven (de Vries, 2020). De Atlantikwall is schuldig erfgoed omdat het een beladen verleden heeft. Het verleden van de Tweede Wereldoorlog laat namelijk een pijnlijke geschiedenis zien waarbij iedereen heeft geleden. Vandaag doet het beton van de Atlantikwall mensen denken aan de keuzes en levens van mensen in het verleden. Tegelijkertijd laat de Atlantikwall een verhaal van herinnering en bevrijding zien na een tijd van bezetting. Het is daarom ook een verhaal van vreugde. Men stopte met vechten, men kon weer opbouwen en het oude leven kwam weer terug. Het verhaal achter dit schuldige erfgoed *“herinnert ons aan wat er gebeurd is, ook als straks de mensen die het hebben meegemaakt er niet meer zijn”* (Elten, 2021).

Vergelijkbare onderzoeken

In 2020 heeft de Saxion student Cynthia Cripaul een vergelijkbaar onderzoek gedaan naar de historie en gebeurtenissen in Gemeente Duiven tijdens de Tweede Wereldoorlog (Cripaul, 2020). Het onderzoek had als doel om bij te dragen aan de vergroting van informatie van de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Duiven. Cynthia heeft een interactieve kaart gemaakt met informatie

verkregen door interviews en bureau-, veld-, en literatuuronderzoek over de Tweede Wereldoorlog in Duiven. De verschillende onderdelen in de kaart zijn actief en aantrekkelijk. Haar afstudeerproduct was een inspiratie voor dit onderzoek naar de Atlantikwall in Velsen. In 2021 is een vergelijkbaar initiatief/onderzoek uitgevoerd in Zuid-Holland. De KNA MA archeoloog Nick Warmerdam heeft met Jeroen Rijpsma gewerkt aan de website “*Bezetting in beeld*” (Warmerdam & Rijpsma, 2021). Het is een informatieve website over de Tweede Wereldoorlog in Zuid-Holland. Op de website staat een kaart met de foto’s van de levens van Duitse militairen en bijbehorende korte verhalen. Het gebruik van foto’s als historische bron geeft een extra gelaagdheid aan de sporen in het landschap. De combinatie van archeologie en militaire historie op de website is interessant. Hun project was inspirerend om in dit afstudeeronderzoek archeologische- en historische bronnen naast elkaar te gebruiken.

Aansluiting op eerder onderzoek

Het project van de Atlantikwall in Velsen sluit goed aan op eerder kwalitatief onderzoek in Nederland van het NPO, Nick Warmerdam, Jeroen Rijpsma en Cynthia Cripaul. Het sluit goed aan omdat het eindproduct ook digitale en verhalende informatie bevat over de sporen in het landschap van Tweede Wereldoorlog. Daarnaast sluiten de interviews van het eindproduct aan op eerdere “*oral history*” projecten zoals de website “*Getuigen verhalen*” van het NIOD en DANS (NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies & DANS, 2022).

Relevantie voor het werkveld

Er wordt op dit moment veel nagedacht over hoe het materiële (tastbaar) en immateriële (niet tastbaar) erfgoed van de Atlantikwall leefbaar en deelbaar gemaakt kan worden (Ribbens, 2022). Dit project verzamelt immaterieel- en materieel erfgoed van de Tweede Wereldoorlog in Velsen op een digitaal platform. Hierdoor wordt het collectief geheugen van de Atlantikwall verbeterd. Bovendien wordt de relatie tussen de sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen beter in beeld gebracht en kunnen er betere keuzes gemaakt worden over de toekomst van het oorlogserfgoed. Het zijn niet inhoudsloze resten, maar het is kostbaar erfgoed dat een herinneringswaarde heeft aan een belangrijk moment in het verleden van Nederland. De discipline van conflictarcheologie in Nederland is vrij recent. De discussie in het werkveld over het nut en noodzaak van de discipline wordt gevoerd, maar het is nog niet klaar (Schriek, 2020, p. 758; Schute, 2016, p. 278). De discipline is onderhand in ontwikkeling gekomen, maar er is nog terrein te winnen.

Conflictarcheologie moet zich in de toekomst ontwikkelen als onderdeel van multidisciplinaire benadering. Omdat wetgeving over dit onderwerp in Nederlands problematisch is, beargumenteerd Schriek dat de grootste rol ligt in niet-gravende benadering zoals Lidar (*Light Detection and Ranging*) onderzoek (Schriek, 2020, pp. 773–774). Door deze benadering kan archeologie in duidelijke rol hebben in kennisvorming van het materiële erfgoed. Het onderzoek “*De archeologie van modern oorlogserfgoed*” van het ADC stelde in 2015 dat archeologie een bescheiden rol had voor de kennisvorming over het moderne oorlogsverleden (Bosman et al., 2014, pp. 11–16). Deze statement is onderhand achterhaald, gezien het feit dat conflictarcheologie nu een duidelijke specialisatie is. Het archeologisch bureau BAAC biedt bijvoorbeeld conflictarcheologie als expertise aan (BAAC, 2022). Daarnaast is de combinatie van explosieven-opsporing en archeologische begeleiding opgenomen in de KNA (SIKB, 2022). Het wordt duidelijk dat archeologisch onderzoek naar WOII-vindplaatsen veel belangstelling genereert en vondsten een belevingswaarde hebben.

WOII -archeologie in Nederland

De WOII-archeologie heeft met vele procedures en betrokken instanties te maken die het onderzoek bemoeilijken. Enerzijds wint onderzoek naar WOII-archeologie de afgelopen jaren terrein (Kok & Vos, 2013, pp. 136–137) Er ontstaan ook problemen voor de onderzoeker: hoe kan een archeoloog omgaan met sterke emoties en reacties van het publiek?

Gezien er in dit onderzoek “Duits erfgoed” is onderzocht, moest er rekening gehouden worden met mogelijke sterke emoties en reacties van het publiek (Kok & Vos, 2013, p. 9). Het kan bij sommigen gevoelig liggen en dit is een risico in het verwerken van de informatie in de StoryMap. Echter is de belangstelling onverminderd groot in onze samenleving. Het publiek wil lezen over deze periode, maar men wil ook wat “beleven”. De presentatie en het beheer van het erfgoed speelt hierbij een rol. De bijdrage van de archeologie is dan ook om verhalen te vinden en op een passende manier te presenteren. Het beheer van de WOII-erfgoed is nog in ontwikkeling en omgang met deze resten van deze periode is nog niet op grote schaal opgenomen in het beleid volgens Anka van Voorthuysen in het artikel *“verschillende aanpak van ‘fout’ erfgoed”* (van Voorthuysen, 2021). Zij vertelt: *“Waar Rheden de historie actief zichtbaar maakt, aarzelt men in Utrecht”*.

Het RCE heeft onderzoek gedaan over het presenteren van Duits erfgoed (Kok & Vos, 2013, p. 147). Zij concludeerden dat het belangrijk is dat oorlogs- en verzetsmusea archeologen betrekken bij de ontwikkeling van (tijdelijke) tentoonstelling en (digitale) presentaties over de oorlogsgeschiedenis. Ook is het belangrijk om meer aandacht te besteden aan locaties met vondsten sporen die getuigen van nog vrijwel onvertelde verhalen.

In de rapportage “Archeologische Monumentenzorg” van het RCE in 2013 is ook beschreven dat archeologie op verschillende manieren een bijdrage kan leveren aan maatschappelijke doeleinden (Kok & Vos, 2013, pp. 47–48). Niet alleen tot een inhoudelijke, wetenschappelijke onderbouwde waardering, maar ook tot een waardering van de maatschappelijke betekenis van een locatie. Verder biedt de archeologie het publiek kleine verhalen als invulling over de geschiedenis en de markering van waar deze plaatsen zijn in het landschap. De verhalen kunnen gebruikt worden in educatieve projecten (Kok & Vos, 2013, p. 122). Joost Roosendaal, voorzitter van Stichting Versterking Herinnering WO2 Gelderland, stelt ook er in de samenleving veel behoefte is aan zingeving en een moreel referentiekader door verhalen van de oorlog (Roosendaal, 2019). De herinneringen moeten levend gehouden worden en benut worden voor een gemeenschappelijk leefbare toekomst. De samenhang en de inhoudelijke kwaliteit van het oorlogsverhaal is belangrijk.

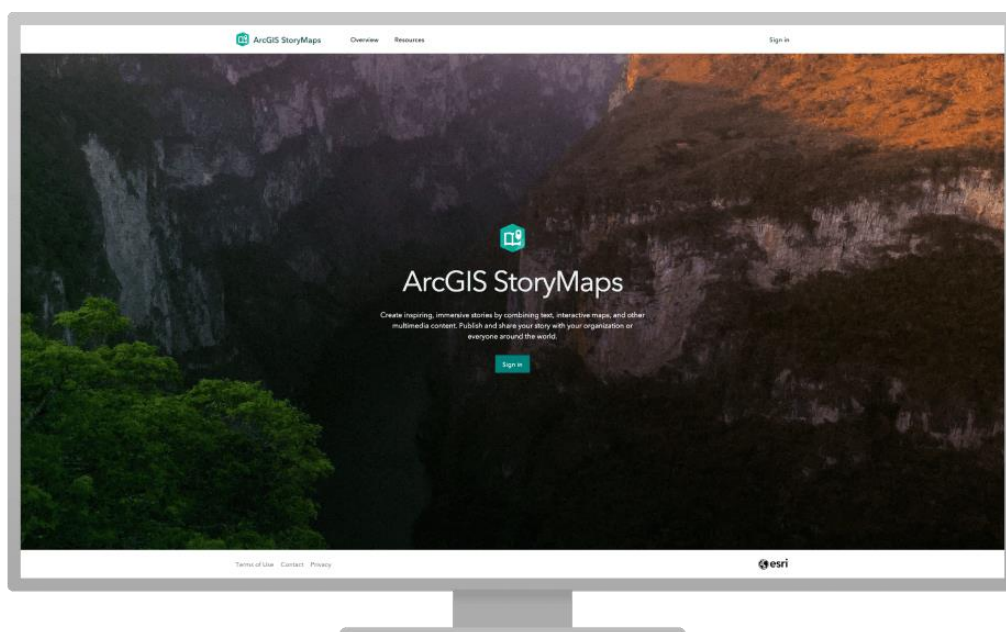
Begeleiding onderzoek

Het onderzoek is inhoudelijk begeleid door de opdrachtgever MOOI Noord-Holland. Dit is een adviesorganisatie op het gebied van landschap, stedenbouw, architectuur en cultuurhistorie in Noord-Holland (MOOI Noord-Holland, 2020). De studie archeologie heeft veel met erfgoed te maken en er zijn veel raakvlakken, bijvoorbeeld het gebruik van GIS. In de StoryMap komen de disciplines van erfgoed, geschiedenis en archeologie samen tot een compleet geheel.

1.2. Projectopdracht

Het eindproduct voor de opdrachtgever is een ARCGIS StoryMap (2.0) waarin de fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen zijn beschreven en afgebeeld (Pap, 2021). De StoryMap bevat informatie uit de interviews en de verhalen over de Atlantikwall, aangevuld met informatie uit relevant literatuuronderzoek. Alle onderdelen in de StoryMap vormen samen een duidelijk beeld van de geschiedenis rondom de Atlantikwall. De verkregen informatie uit het onderzoek is grotendeels gepresenteerd in tekst-vorm met video's of ander beeldmateriaal als ondersteuning voor het verhaal. In de StoryMap is een "kaarttour" geplaatst waarin de zichtbare en verwachte sporen in het landschap van de Atlantikwall zijn afgebeeld. De kaarttour is een interactieve en begeleidende weergave waarin de lezer langs de onderdelen van de Atlantikwall in Velsen kan scrollen, vergelijkbaar met de interactieve kaart van Cynthia Cripaul (Cripaul, 2020). De kaarttour is ingedeeld per stelling van de Atlantikwall en bevat een korte toelichting. De StoryMap is te bekijken op PC, laptop, tablet en mobiel.

Aan de Saxion Hogeschool is dit verantwoordingsdocument geleverd. In het document zijn de resultaten van het onderzoek beschreven met de bijbehorende reflecties, overwegingen, keuzes en conclusies. In dit document is ook beschreven waarom de gekozen onderzoeksmethoden wetenschappelijk verantwoord zijn en voldoen aan de eisen van de opleiding (HBO) en het werkveld (KNA). De eisen van het onderzoek staan beschreven in de afstudeerhandleiding op Blackboard. Het is de bedoeling dat de resultaten van het onderzoek volledig beschreven zijn. Volgens de beoogde planning is de conceptversie van het beoogde eindproduct en het verantwoordingsdocument op 28-11-2022 klaar. Het eindproduct is opgeslagen op een digitaal platform in het Esri-account van de opdrachtgever. Het bestand is toegankelijk op de website "ArcGIS StoryMaps" van Esri. De StoryMap zal tijdens het eindgesprek gepresenteerd worden. De opdrachtgever kan de StoryMap gebruiken voor hun website.

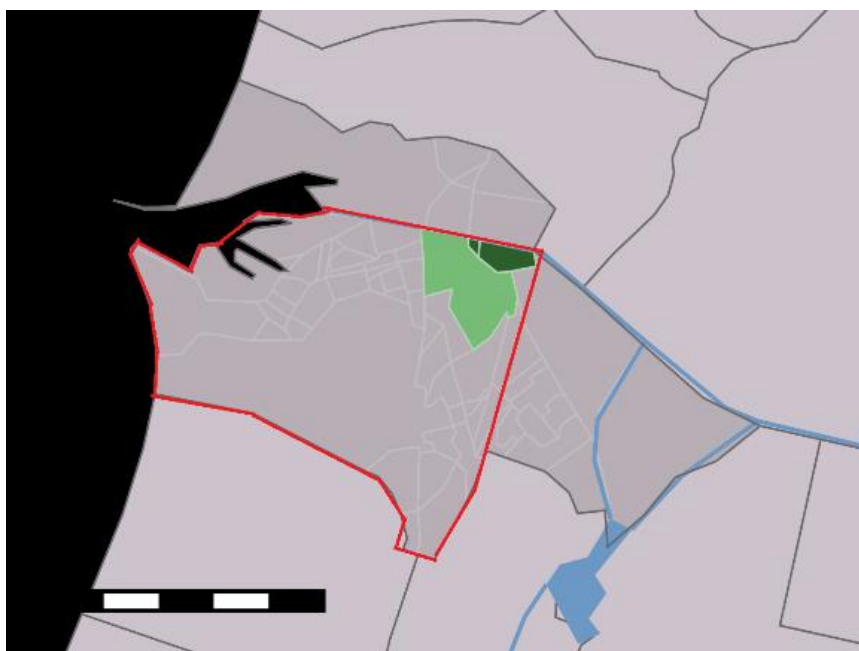

AFBEELDING 4: STARTPAGINA VAN HET MENU VAN ARCGIS STORYMAPS. BRON: ESRI.

1.3. Afbakening onderzoek

In deze paragraaf wordt uitgelegd hoe het onderzoek is afgebakend. Namelijk op drie verschillende manieren: ruimtelijk, thematisch en chronologisch. Hieronder wordt uitgelegd wat deze afbakeningen betekenen.

Ruimtelijke afbakening: Door de focus te leggen op het deel van de Atlantikwall dat in het zuidelijk deel van de gemeente Velsen ligt, is het onderzoek ruimtelijk afgebakend. Het zuidelijke deel betreft IJmuiden, Velsen-Zuid, Driehuis, Santpoort-Noord en Santpoort-Zuid. Dit gebied is onderzocht in de context van (regionale niveau) Noord-Holland en Nederland (landelijk niveau).

FIGUUR 5: ONDERZOEKSGBIED IN VELSEN IS ROOD OMLIJND. AUTEUR: STAN PLOMP.

Thematische afbakening: De eerste resultaten gaan over de effectieve uitvoering van *storytelling* en *oral history* voor jongvolwassenen (15-27) over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. De betekenis en invloed van de Atlantikwall in Noord-Holland en Velsen staat centraal. Tot slot zijn de verwachte en zichtbare fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in Velsen in kaart gebracht.

Chronologische afbakening: Het onderzoek naar de invloed van de Atlantikwall gaat over de periode van 1940-1945. Daarnaast heeft het AHN-onderzoek naar de aanwezige en verwachte fysieke sporen in het landschap in 2022 plaatsgevonden. De interviews voor de verhalen van de lokale gemeenschap zijn ook in 2022 uitgevoerd.

1.4. Doelstelling

Het project heeft als doel: jongvolwassenen met interesse voor de Tweede Wereldoorlog te informeren over de fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in Velsen, Noord-Holland. Het onderzoek levert een praktisch en toegankelijk platform voor de geïnteresseerde jongvolwassenen (15-27) in de Atlantikwall. De StoryMap zal een betere beleving en digitale toegankelijkheid van het Atlantikwallerfgoed in Velsen bereiken.

1.4. Probleemstelling en vraagstelling

Reeds genoemd is dat er is steeds meer aandacht voor het materiële en verdwijnende immateriële erfgoed is. De opdrachtgever was benieuwd naar het menselijk aspect en de fysieke sporen van de Atlantikwall in Velsen tijdens 1940-1945. Daarna is een centrale vraag geformuleerd:

1. Welke fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall (1940-1945) van Velsen, Noord-Holland kunnen in kaart gebracht worden?

De deelvragen zijn opgedeeld in drie niveaus, namelijk: macro-, meso- en microniveau. Het macroniveau beschrijft het effectief uitvoeren van *Storytelling* en *Oral History* over de Tweede Wereldoorlog voor een bepaalde doelgroep. Het mesoniveau gaat over de invloed, het uiterlijk en de bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland. Het microniveau is gericht op de fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen.

De doelgroep van StoryMaps over de Atlantikwall (Macro-niveau)

1. Hoe is de Atlantikwall tot stand gekomen?
2. Welke mensen worden aangetrokken door een StoryMap over de Tweede Wereldoorlog?
3. Hoe kan een StoryMap aantrekkelijk gemaakt worden voor jongvolwassenen die geïnteresseerd zijn in de Tweede Wereldoorlog?
4. Hoe kan “oral history” op het gebied van ervaringen uit de Wereldoorlog goed uitgevoerd worden?

De gevolgen van de Atlantikwall voor de Noord-Hollandse bevolking (Meso-niveau)

5. In hoeverre heeft de Atlantikwall invloed gehad op het dagelijks leven in Noord-Holland tussen 1940-1945?
6. Wat is er in de literatuur bekend over hoe de Atlantikwall eruit zag in Noord-Holland tijdens de Tweede Wereldoorlog?
7. Welk beeld wordt er in bronmateriaal geschetst van de bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland?

De Atlantikwall in Velsen, Noord-Holland (Micro-niveau)

8. Welke verhalen zijn bekend over het dagelijks leven bij de huidige lokale gemeenschap nabij de Atlantikwall in 1940-1945?
9. Waar kunnen welke gebouwde en ongebouwde resten verwacht worden van de Atlantikwall in Velsen in de ondergrond?
10. Wat van het bebouwde en onbebouwde van de Atlantikwall is nog zichtbaar in het landschap in Velsen?

1.5. Leeswijzer

Deze paragraaf bevat de leeswijzer van het verantwoordingsdocument. In hoofdstuk [1. Achtergronden](#) is de achtergrond van het onderzoek beschreven. Daarnaast is in [Hoofdstuk 2. Methoden en verantwoording](#) de uitwerking en verantwoording van de onderzoeksmethoden beschreven. In hoofdstuk [3. Resultaten onderzoek](#) zijn de onderzoeksresultaten uiteengezet door stapsgewijs elke deelvraag te beantwoorden. Vervolgens is de reflectie van het onderzoek beschreven hoofdstuk [4. Discussie](#). In hoofdstuk [5. Conclusie](#) zijn conclusies van de hoofd- en deelvragen beschreven. En in hoofdstuk [6. Aanbevelingen](#) is advies gegeven voor eventueel vervolgonderzoek. Verder zijn de uitgevoerde interviews te vinden in [Bijlage 1: interviews](#). En de bewijsstukken van het onderzoek, zoals de StoryMap, zijn te vinden in [Bijlage 2: Bewijsstukken](#).

2. Methoden en verantwoording

In dit hoofdstuk is er in de eerste paragraaf ingegaan op welke methoden en activiteiten zijn gebruikt om de deelvragen te beantwoorden. In de tweede paragraaf is er een verantwoording van de onderzoeksmethoden beschreven. De derde paragraaf bevat het oorspronkelijke onderzoeksplan en in de vierde paragraaf zijn eventuele wijzingen benoemd.

2.1. Onderzoeksmethoden en projectactiviteiten

In deze paragraaf is het afstudeeronderzoek opgedeeld in de drie schaalniveaus met bijbehorende deelvragen. Per deelvraag is toegelicht hoe de onderzoeksmethodes zijn toegepast. Het macroniveau gaat over Atlantikwall, StoryMaps en Oral history. Het mesoniveau gaat over de gevolgen van de Atlantikwall voor de Noord-Hollandse bevolking. Het microniveau gaat over de Atlantikwall in Velsen, Noord-Holland. In het afstudeeronderzoek zijn de volgende onderzoeksmethodes gebruikt: literatuuronderzoek, interviews (*oral history*) en AHN-onderzoek (ook wel bureauonderzoek genoemd, gecombineerd met luchtfoto's en historisch kaartmateriaal).

De eerste vier deelvragen hebben betrekking tot het macroniveau: “De doelgroep van StoryMaps over de Atlantikwall”. De betekenis van de Atlantikwall is in dit thema duidelijk belicht door het literatuuronderzoek. Tot slot bevat thema het literatuuronderzoek naar het maken van een effectieve StoryMap voor een doelgroep, waarvan een groot deel “*storytelling*” en “*oral history*” is.

De eerste deelvraag over de totstandkoming van de Atlantikwall is beantwoord door literatuuronderzoek naar de betekenis en uiterlijk van de Atlantikwall (Warmerdam, 2018). De ontstaanswijze, (voor)geschiedenis, opbouw en structuur van de Atlantikwall op landelijk en regionaal niveau is beschreven door gebruik te maken van boeken die zo recent mogelijk en van relevante auteurs waren. De auteurs zijn gegoogeld om te kijken of de auteur kennishebbend was van het onderwerp (Forty et al., 2016; Mellink, 2016; Peters & Schuppen, 2005). Bij websites werden de motieven, auteurs en de publicatiedatums gecontroleerd om de relevantie en betrouwbaarheid te bepalen (Neisingh et al., 2016). Deze bronnenkritiek is ook toegepast bij de andere deelvragen.

Daarnaast gaat de tweede deelvraag over de aangetrokken doelgroep van een StoryMap over de Tweede Wereldoorlog. Dit is beantwoord door literatuuronderzoek (Berkel, 2018). Er is onderzocht waarom een doelgroep belangrijk is om te bereiken en welke doelgroep het meest geïnteresseerd is in digitale vormen van erfgoed en geschiedenis (Azaaj et al., 2018).

Vervolgens is de derde deelvraag over een aantrekkelijke StoryMap voor de doelgroep beantwoord door literatuuronderzoek en interviews. Het literatuuronderzoek was gericht op de werking van *storytelling* door StoryMaps. Daarnaast is literatuuronderzoek gedaan over de betekenis, toepassing en nut van StoryMaps, met name voor geïnteresseerde jongvolwassenen (Dona, 2021; Hageraats, 2014). Door het literatuuronderzoek is duidelijk geworden waarom *storytelling* door StoryMaps belangrijk is voor onderwijs over archeologie en geschiedenis (Cohen & Verberk, 2021; Klingman, 2018; Malinverni et al., 2019). Ook zijn er vier relevante StoryMaps met elkaar vergeleken om nuttige onderdelen in de lay-out, opmaak of inhoud te benoemen. Tot slot is er gebruik gemaakt van advies uit interviews met Peter Saal, Nick Warmerdam en Guus Hartendorf. Zij zijn geïnterviewd omdat zij relevante kennis, ervaring en verschillende disciplines hebben. De interesse voor de geschiedenis van

de Atlantikwall is iets wat zij allen gemeen hebben. Nick Warmerdam is conflictarcheoloog en auteur met passie voor de Atlantikwall. Peter Saal is auteur en erfgoedadviseur met verschillende culturele disciplines zoals materieel en immaterieel erfgoed, geschiedbeoefening, theater en beeldende kunst. Guus Hartendorf is auteur en amateurhistoricus.

Alle uitgevoerde interviews waren kwalitatieve en semigestructureerde diepte-interviews, gericht op de beleving van de respondent. Het is hiermee mogelijk om op antwoorden te reageren en door te vragen, omdat het een directe en persoonlijke manier is. Een diepte-interview legt de nadruk op de beleving aan de hand van relevante onderwerpen. De betrouwbaarheid van de informatie is gewaarborgd door “triangulatie” (Verhoeven, 2018, p. 168) en is gecontroleerd door meerdere (soorten) bronnen te gebruiken. Het onderwerp van de Atlantikwall kan een gevoelig onderwerp zijn en daarom is er rekening gehouden met “sociaal wenselijke” antwoorden door het interview semigestructureerd uit te voeren. Hierdoor ontstaat er meer ruimte voor eerlijke antwoorden. De keuze voor interviews met een historicus, archeoloog, erfgoedadviseur en lokalen is om tot een zo interdisciplinair mogelijk verhaal te komen. De informatie van de interviews voor de StoryMap is inhoudelijk gecontroleerd door Reinier Mees, contactpersoon bij MOOI Noord-Holland (Reinier Mees, 2022).

De vierde deelvraag over de goede uitvoering van *oral history* op het gebied van ervaringen uit de Tweede Wereldoorlog is beantwoord door literatuuronderzoek. Voornamelijk door wetenschappelijke artikelen en relevante boeken over het begrip “*oral history*” en de effectieve uitvoering ervan. Daarnaast is er onderzocht wat de raakvlakken zijn tussen StoryMaps, archeologie, erfgoed en *oral history* (Thomas, 2017). Ook is de theorie en praktijk van *oral history* over de Tweede Wereldoorlog (Chand, 2021, pp. 7–15; Grit & Julsing, 2017, p. 90; Verhoeven, 2018, pp. 147–150) onderzocht. Er zijn betrouwbare websites van organisaties gebruikt die gezaghebbend, herleidbaar, informatief en van onderwijsinstellingen waren. De informatie uit de website bood belangrijke principes en tips die van invloed zijn op de voorbereiding, vorm en uitvoering van interviews (McHenry Library, 2021; The National WWII Museum, 2022). Ook is er onderzocht waarom *oral history* belangrijk is vandaag in een digitale wereld (Karrouche, 2018; Sheftel & Zembrzycki, 2017). Het antwoord op de deelvraag heeft kwaliteit van *oral history* in het onderzoek gewaarborgd (Jones & Russell, 2012).

De deelvragen van het mesoniveau “De gevolgen van de Atlantikwall voor de Noord-Hollandse bevolking” zijn grotendeels door literatuuronderzoek beantwoord. Voornamelijk zijn boeken geraadpleegd, maar ook websites, artikels en [interviews \(Bijlage 1\)](#).

De vijfde deelvraag over de invloed van de Atlantikwall op het dagelijks leven in Noord-Holland (1940-1945) is beantwoord door literatuuronderzoek, waarmee een duidelijk beeld is geschetst van het menselijke aspect van de Atlantikwall in Noord-Holland (Eijk & Schenkeveld, 2010; Mellink et al., 2016). De boeken geven veel informatie over de gevolgen van de Atlantikwall voor de Noord-Hollandse bevolking. In de boeken zijn interviews en persoonlijke herinneringen opgenomen die samen een duidelijk beeld schetsen van het dagelijks leven in Velsen. Tot slot zijn de interviews met Peter Saal, Guus Hartendorf en Nick Warmerdam gebruikt.

De zesde deelvraag over het uiterlijk van de Atlantikwall in Noord-Holland tijdens de Tweede Wereldoorlog is beantwoord door literatuuronderzoek. Boeken, websites en artikels zijn geraadpleegd over onderdelen van de Atlantikwall in Nederland om een algemeen beeld te krijgen van het uiterlijk van de Atlantikwall in Noord-Holland (Beek, 2020; Mellink, 2016). Bijvoorbeeld de kaartviewer van “Steunpunt Monumenten & Archeologie Noord-Holland” en het “Atlantikwallplatform” zijn geraadpleegd voor de opbouw van de Atlantikwall in Noord-Holland (Lopende Zaken, bureau voor landschap en recreatie, 2020; MOOI Noord-Holland, 2020). Ook is de site van “Bunkerinfo” van nut geweest om informatie over de stellingen in Noord-Holland te vinden.

De zevende deelvraag over het beeld van de bouw van de Atlantikwall in bronmateriaal is door literatuuronderzoek beantwoord. Het literatuuronderzoek bestaat uit boeken die informatie bevatten over de hoe de bouw van de Atlantikwall werd verwezenlijkt (Forty et al., 2016, pp. 20–32; Mellink, 2016; Peters & Schuppen, 2005). Het verloop van de bouw van de Atlantikwall heeft meer verdieping gekregen met de informatie uit de interviews met Peter Saal, Guus Hartendorf en Nick Warmerdam.

De deelvragen van het microniveau “De Atlantikwall in Velsen in Noord-Holland” zijn onderzocht met interviews en de analyse van AHN, luchtfoto’s en kaartmateriaal.

De achtste deelvraag over de bekende verhalen van het dagelijks leven bij de lokale gemeenschap nabij de Atlantikwall is beantwoord door interviews. Ik had nog geen ervaring met oral history, daarom is dit eerst in deelvraag vier onderzocht zodat ik de interviews goed kon uitvoeren. De belangrijkste persoon voor deze deelvraag is Bep van Slooten, omdat zij de oorlog heeft meegemaakt als tiener en door de auteur geïnterviewd is. Bep is een primaire bron en daarmee kunnen de gebeurtenissen zo goed mogelijk onderzocht worden. Daarbij komt wel kijken dat de informatie niet geveviererd is. De informatie uit het interview zou in de context van de secundaire bronnen moeten passen. Daarnaast zijn drie historici geïnterviewd, waarvan Guus Hartendorf bij de lokale gemeenschap hoort. Daarnaast zijn er vijf interviews met mensen uit de lokale gemeenschap getranscribeerd. Deze interviews al eerder uitgevoerd door Peter Saal, maar nog niet uitgewerkt. Met de opdrachtgever was afgesproken dat de interviews voor het onderzoek gebruikt konden worden. De historici hadden ook aanvullende verhalen en zijn opgenomen in het eindproduct, omdat zij verschillende achtergronden hebben met belangrijke perspectieven en ervaringen. Er is gevraagd naar beeldmateriaal. Een [vragenlijst \(Bijlage 2.7\)](#) is opgesteld met de vragen en onderwerpen voor de interviews. De respondenten zijn gevonden op verschillende manieren. In de volgende alinea staat beschreven op welke manieren de auteur in contact is gekomen met de respondenten.

In het begin van het afstudeeronderzoek is de opdrachtgever geraadpleegd en [een flyer \(Bijlage 2.5\)](#) opgesteld. De opdrachtgever heeft verwezen naar Peter Saal en na verder e-mailcontact is met Peter afgesproken om zijn eerdere interviews in Velsen uit te werken. Daarnaast is er met hem zelf ook een interview via Teams te geweest. Daarna is er op internet gezocht naar instanties, kerken, verenigingen, vakbonden, musea’s, zorginstellingen om respondenten te vinden. Het doel hiervan was om overlevende ooggetuigen van de Atlantikwall en de bezetting in Velsen te vinden. Er zijn mails met de [vragenlijst \(Bijlage 2.7\)](#) gestuurd naar de KBO Velsen, Ontmoetingscentrum Schulpstroom in Velsen-Noord, Bunkermuseum IJmuiden en Historische Kring Velsen. Vanuit de Historische Kring Velsen ontstond er contact met Guus Hartendorf en werd er een interview via

Teams ingepland. Vanuit het Bunkermuseum IJmuiden is er contact gemaakt met vrijwilliger Michael van Roode. Via Michael is er een interview ingepland met zijn oma. Bep was een ooggetuige van de bezetting en had bijzondere verhalen. Het interview met Bep vond plaats, samen met Michael, in haar woning in IJmuiden. De interviews zijn uitgewerkt vanaf audio naar tekst vorm in [Bijlage 1: Interviews](#). De teksten zijn omgezet in interessante verhalen over het dagelijks leven voor de StoryMap door een [Mindmap \(Bijlage 2.2\)](#). In het hoofdstuk van deelvraag 8 is de verkregen informatie in alinea's zo kort mogelijk samengevat. Er is namelijk veel informatie verkregen tijdens de interviews.

Deelvraag negen en tien over de verwachte en zichtbare gebouwde en bebouwde resten van de Atlantikwall in Velsen zijn beantwoord door AHN-onderzoek (bureauonderzoek). Door gebruik te maken van het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), luchtfoto's (ook RAF) en Duitse en Nederlandse historische kaarten zijn de verwachte en zichtbare archeologische sporen (de min of meer zichtbare resten) in het landschap van zuidelijk Velsen in kaart gebracht (AHN, 2019; Wageningen University & Research, 2022). De historische kaarten die belangrijk waren voor het onderzoek zijn van het Noord-Hollands Archief en het Nationaal Archief (Noord-Hollands Archief, 2022). Voornamelijk zijn kaarten en tekeningen uit het "Bunkerarchief" van het BRV gebruikt (CAS 1100, 2008).

2.2. Verantwoording onderzoeksmethoden

Een onderzoeker onderscheidt zichzelf van een niet-onderzoeker in drie punten: houding, kennis en vaardigheid. Tijdens het onderzoek heeft de auteur een onafhankelijke en kritische houding gehad. Het was belangrijk voor de kwaliteit van het onderzoek om kennis van methoden en het onderwerp te hebben. Daarom zijn de deelvragen opgesteld als een leerproces om het eindproduct te kunnen ontwikkelen. Ook heeft de auteur al vaardigheden opgedaan met bureauonderzoek en StoryMaps in eerdere onderzoeken zoals in de vakken “Erfgoed&Publiek” en “Publieksbereik”. Met de opgedane ervaring kon de kennis toegepast worden in dit onderzoek (Verhoeven, 2018, p. 30). Het onderzoek moet op zichzelf betrouwbaar en herhaalbaar zijn. De betrouwbaarheid van een onderzoek wordt bepaald door de mate waarin het vrij is van afwijkingen in het onderzoek die niet te controleren zijn. Het literatuurverwijzingsprogramma “Zotero” en de citeerstijl APA 7^e editie was hiervoor een oplossing (Verhoeven, 2018, p. 166). De kwaliteit van het onderzoek is bewaard door: open te staan voor kritiek, vakkundig te zijn, logisch te redeneren, omstandigheden te bewaken, een consequente werkwijze aan te houden en doelgericht te werken (Grit & Julsing, 2017, pp. 25–26).

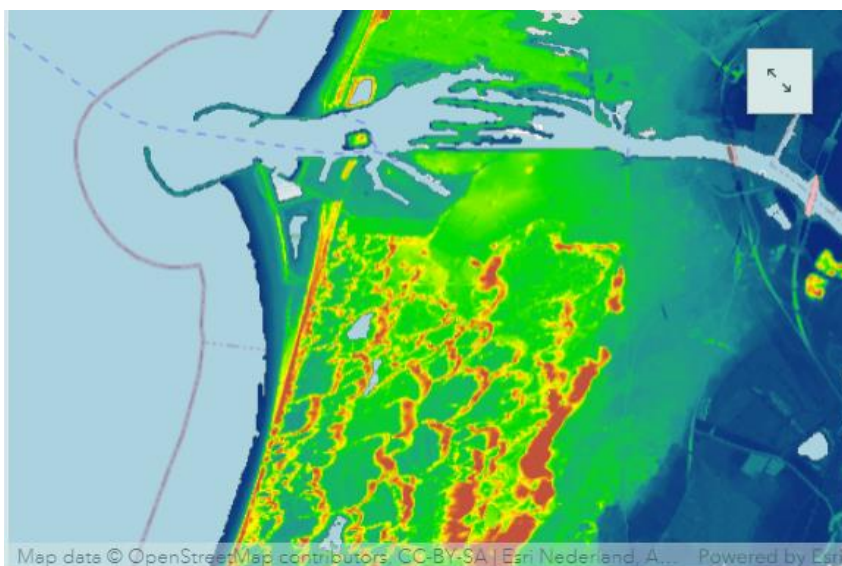
Bij de onderzoeksmethode van literatuuronderzoek is er op zoek gegaan naar wetenschappelijke of theoretische informatie. Het doel was om kennis te verzamelen. Literatuuronderzoek is een onderdeel van kwalitatief bureauonderzoek (Verhoeven, 2018, pp. 151–152). De geanalyseerde informatie verkregen uit literatuuronderzoek is al door anderen verzameld. Deze methode wordt in het project gebruikt om beschrijvings en/of vergelijkingsvragen te beantwoorden. Het is toepasbaar op meerdere onderzoeksniveaus. Tijdens uitvoering van het literatuuronderzoek is er gestreefd naar het gebruiken van aanvullende informatie door verschillende gradaties van literatuur gebruikt zoals primaire-, secundaire, grijze- en tertiaire literatuur.

Voor het literatuuronderzoek zijn boeken, rapporten, websites, blogs, (wetenschappelijke en nieuws) artikels en tijdschriften gebruikt. Auteurs met ruime kennis van het onderwerp werden geraadpleegd. Er zijn bijvoorbeeld boeken gebruikt (Rolf, 1983; Rolf & Sakkers, 2005) van de reeds overleden architectuurhistoricus en pionier in bunkeronderzoek Rudi Rolf die bekend staat om de boeken “*Atlantic wall typology*”, “*A Dictionary on Modern Fortification*”, “*Regelbauten*” en “*Bunkers in Nederland*”. Rudi legde in Nederland de basis voor het onderzoek naar de Atlantikwall (Fortificatieforum, 2021). De informatie uit zijn boeken is verkregen uit archieven zoals het BRV-archief en het *Bundesarchiv*. Daarnaast is er een boek gebruikt (Forty et al., 2016) van George Forty, een Britse officier. Er is gekozen voor dit boek omdat het geschreven is vanuit het perspectief van een persoon met militaire ervaring. Ook zijn er boeken gebruikt (Mellink, 2016; Mellink et al., 2016) van Geert-Jan Mellink, een ervaren cultureel ondernemer met veel kennis over de Atlantikwall in Nederland. Tot slot is het boek gebruikt van Maarten Peters en Steven van Schuppen die samen veel hebben nagedacht over het uiterlijk en betekenis van de Atlantikwall. (Peters & Schuppen, 2005). Het boek bevat betere informatie over de betekenis van de Atlantikwall dan andere boeken. De boeken hebben verschillende invalshoeken zodat er een duidelijk beeld van de Atlantikwall is ontstaan.

Er zijn ook (archeologische) rapporten gebruikt tijdens het literatuuronderzoek. Bijvoorbeeld het RCE rapport van Ruurd Kok en Wouter Vos over de presentatie en omgang met Tweede Wereldoorlog. De rapporten laten de denkwijze van een archeoloog in WW2-onderwerpen zien (Kok & Vos, 2013; Warmerdam & Kok, 2014). De keuze voor het analyseren van deze bronnen is ook om

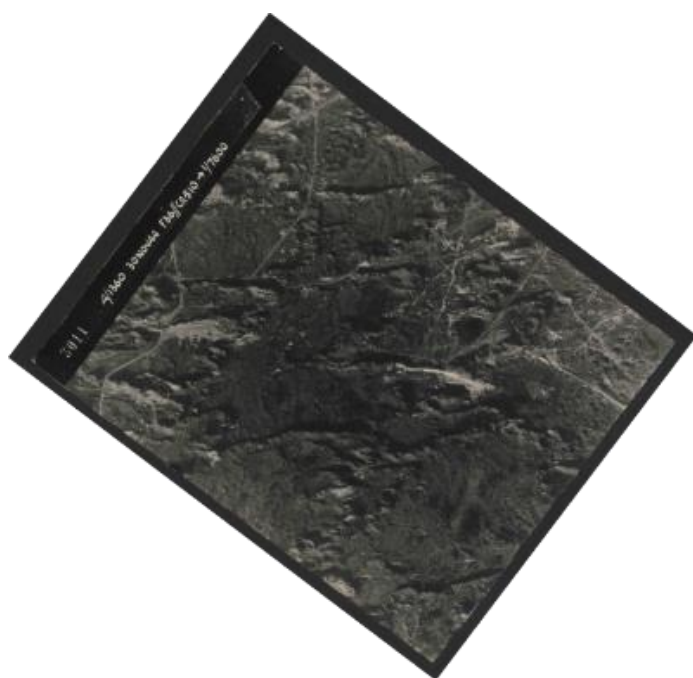
literatuuronderzoek niet alleen vanuit een historische, maar ook een archeologische benadering te onderzoeken.

Er is gekozen voor het luchtfoto-onderzoek (GIS) omdat er vaak een volledig overzicht ontbreekt van wat er tijdens de oorlog per stelling is aangelegd en daarom kunnen luchtfoto's uit de oorlogsjaren de overige bronnen, zoals tekeningen en AHN, aanvullen of zelfs een goed alternatief bieden wanneer historische kaarten ontbreken. Het onderzoek is gecombineerd met een analyse van AHN (laserbeelden) kaartlagen, historische kaarten (overzichtskaarten) en satellietbeelden. De onderzoeksmethode van AHN-onderzoek heeft wel risico's. Er zijn voornamelijk structuren en objecten te vinden die op het maaiveld zichtbaar zijn. De resten die ondergronds gelegen zijn, onder bomen liggen of zijn gecamoufleerd, zijn niet of nauwelijks waarneembaar. De AHN-analyse (Actueel Hoogtebestand Nederland) maakt het mogelijk om restanten van structuren of objecten zichtbaar te maken die met het blote oog niet eenvoudig waarneembaar zijn in het uitgestrekte duin- en bosgebied (afgebeeld in figuur 6). Sommige bouwwerken zullen waarschijnlijk ondergewerkt of gecamoufleerd zijn. De objecten die zich ondergronds bevinden, kunnen wel zichtbaar zijn door mogelijke verstoring aan het oppervlak (ontbreken van vegetatie), doordat er onnatuurlijke verhogingen zichtbaar zijn of doordat een slagschaduw waarneembaar is.

FIGUUR 6: VOORBEELD VAN DE KAARTLAAG VAN HET ACTUEEL HOOGBESTAND NEDERLAND (AHN3 50CM).

Met de methode van luchtfoto-analyse van RAF-foto's worden duidelijke objecten structuren zoals bunkers en andere bebouwde structuren (voornamelijk de harde resten) van de Atlantikwall zichtbaar (afgebeeld in figuur 7). Daarom kunnen luchtfoto's uit de oorlogsjaren de overige bronnen, zoals overzichtskaarten en tekeningen van het Bureau Registratie Verdedigingswerken van het Ministerie van Defensie dat vlak na de oorlog alle Duitse verdedigingswerken in Nederland in kaart heeft gebracht, overige kaarten en AHN- kaartlagen elkaar aanvullen. Daarnaast kan ook origineel bronmateriaal uit de oorlogsjaren, waaronder Duitse stafkaarten en overzichtstekeningen, uitsluitend geven over stellingen, loopgraven, schuttersputten, mitrailleurposten, toevoerswegen, mijnevelden, anti-tankgrachten en kunstmatige duinen (*Steilhang*) die werden opgeworpen als versperring voor pantservoertuigen.

FIGUUR 7: RAF LUCHTFOTO (WUR 3011).

Het is belangrijk om de beelden te verifiëren met origineel bronmateriaal uit de oorlogsjaren, waaronder Duitse overzichtstekeningen om uit te sluiten dat het om objecten gaat die van natuurlijke aard zijn (Warmerdam & Kok, 2017, p. 12). De historische tekeningen zijn niet altijd compleet of op goede schaal getekend en zijn daarom ook vergeleken met ander bronmateriaal. De analyse van luchtfoto's is een documentatie van de Nederlandse geschiedenis en belangrijk voor gedegen historisch onderzoek (Vrielink, 2019). Ook wordt tijdens archeologisch onderzoek deze methode steeds meer gebruikt voor onderzoek naar landschappelijke objecten. Naast professionele gebruik wordt het publiek ook betrokken in dit soort onderzoek (Hinrichs, 2020).

FIGUUR 8: DUITSE OVERZICHTSKAART WIDERSTANDSNESTNUMMERS BEVERWIJK-IJMUIDEN-VELSEN. BRON: NOORD-HOLLANDS ARCHIEF, KAART: NL-HANA_2.13.167_1058_08.

2.3. Oorspronkelijke onderzoeksplan

Het beginpunt van het project is de huidige stand van het onderzoek en is vrij breed. Er is namelijk veel literatuur over de Atlantikwall in Europa en Nederland te vinden. Het basismateriaal zal voornamelijk bestaan uit boeken met typologieën, locaties en verhalen over de Atlantikwall in Nederland. Er zijn enkele boeken die specifiek gericht zijn op Noord-Holland en deze zullen als basismateriaal beschouwd worden voor het meso-niveau (Eijk & Schenkeveld, 2010; Mellink, 2016). Daarnaast worden er archeologische rapporten gebruikt, geschreven door Nick Warmerdam en Ruurd Kok die met Atlantikwall te maken hebben (Kok & Warmerdam, 2015; Warmerdam & Kok, 2014). Er zal ook relevante literatuur geraadpleegd worden. Deze informatie kan hopelijk bevestigd of aangevuld worden door instanties zoals musea of begraafplaatsen die informatie hebben over de Atlantikwall in Zuid-Velsen en de Tweede Wereldoorlog. Er is er veel luchtfoto en kaartmateriaal beschikbaar om tot een duidelijk beeld te komen van de Atlantikwall in Velsen. Het onderzoeksgebied voor de fysieke sporen in het landschap is begrensd tot het zuidelijke gedeelte van Velsen vanwege de tijdsduur van het project en de omvang van de Atlantikwall. Dit is samen met de opdrachtgever afgesproken.

De voorwaarden die nodig zijn om te starten zijn de juiste GIS licenties en regelmatige begeleiding nodig. Er zullen namelijk soms enige vragen zijn over de werking van GIS. Hierom zal er begeleiding nodig zijn van een contactpersoon vanuit de opdrachtgever. Ook zijn er bepaalde programma's voor het verslag nodig zoals Adobe Illustrator/Indesign handig. Daarnaast is een regelmatige inhoudelijke controle op de StoryMap en kaartlagen. Deze zaken worden verzorgd door de opdrachtgever. Er zal met eigen vervoer naar de interviews gereisd worden. Als de opdrachtgever toegang heeft tot bepaalde interview-collecties van personen met informatie uit de Tweede Wereldoorlog dan is er voorkeur voor om het te gebruiken voor het onderzoek. Het is afgesproken met de opdrachtgever dat het project grotendeels vanuit huis kan plaatsvinden. De gewenste eindsituatie is dat de opdrachtgever tevreden is met de inventarisatie en verwachting van de resten van de Atlantikwall in Velsen in de vorm van een kaartlaag in de StoryMap. De technische voorwaarden die de opdrachtgever stelt aan de StoryMap is dat er kaartlagen in voor komen op niveau van de kaartviewer van MOOI Noord-Holland (MOOI Noord-Holland, 2020). Het gewenste resultaat is dat het een overzichtelijke en informatie kaart is, waar de gemeentes gebruik van kunnen maken. Samen met de opdrachtgever zal regelmatig overlegd worden wanneer zij tevreden zijn over de hoeveelheid informatie. De conceptversie van de producten zou op 14 november 2022 klaar zijn.

Bij de opdracht horen in principe niet de zachte resten van de Atlantikwall, dit zou te veel werk zijn om de gehele gemeente Velsen af te gaan voor deze resten. Het zou ook met luchtfoto-analyse te ingewikkeld zijn omdat deze slecht zichtbaar zijn. Er zal niet uitgebreid onderzoek gedaan worden naar heel Noord-Holland, maar vooral op Zuid-Velsen en de gebouwde en ongebouwde resten ervan. In het hele project zullen er maximaal drie tot vier interviews zijn (ooggetuigen en lokale gemeenschap). Mensen die onduidelijke verhalen hebben of vage herinneringen die niet relevant zijn voor het onderzoek zullen niet geïnterviewd worden. De selectie zal plaatsvinden op de relevantie van de informatie van de respondent en zijn/haar achtergrond. De voorkeur gaat uit naar een ooggetuige maar als dit niet lukt dan wordt er gekozen voor een huidige bewoner van Velsen met relevante informatie.

2.4. Wijzigingen onderzoeksplan

Datum	Onderwerp	Wijziging t.o.v. oorspronkelijke plan
6-1-2022	Afbakening onderzoeksgebied	De opdrachtgever heeft aangegeven dat het verstandiger was om een kleiner onderzoeksgebied te kiezen, omdat Velsen erg rijk aan onderzoeksmateriaal is. Reinier Mees gaf aan dat het beter is om voor Zuid-Velsen te kiezen. Deze wijziging heeft geen gevolgen voor het onderzoek.
11-1-2022	Meeting met Reinier Mees en Lisa Timmerman	Aanscherping van het onderzoek en terugkoppeling over wat de auteur voor het onderzoek zal gaan uitvoeren voor de opdrachtgever vanaf 7 februari.
24-1-2022	Afbakening onderzoeksgebied	Afspraak met Lisa en Reinier voor specifieke afbakening voor het onderzoek en de flyer. Het betreft een afbakening voor een onderzoekslijn rond de buurten van Keetbergbuurt en Spanjaardsbergbuurt.
16-5-2022	Nieuwe StoryMap	Vanwege ontwikkelingen binnen ESRI is de ondersteuning eerder ingegaan dan verwacht. Met oog op de lange termijn gebruik van de StoryMap is gekozen om de moderne template te gebruiken.
23-5-2022	Opstartgesprek en Rollen opdrachtgever Mooi Noord-Holland	Tijdens het opstartgesprek van het afstudeertraject is besproken wat de rollen waren vanuit MOOI Noord-Holland: - Lisa Timmerman= Begeleiding GIS en kaartviewer - Marrit van Zandbergen= Aanspreekpunt en begeleiding teksten schrijven voor het eindproduct en doelgroep. - Reinier Mees= Begeleiding inhoudelijk Atlantikwall en interviews Daarnaast is er afgesproken om de doelgroep van het eindproduct meer te specificeren. Jongvolwassenen zijn specifiek de doelgroep geworden.
8-9-2022	Toevoeging deelvraag 2 en verbeteren van formulering deelvragen	Toevoeging deelvraag over de doelgroep van het eindproduct vanwege de feedback van Lize. Sommige deelvragen zijn ook beter geformuleerd of specifieker gesteld.
10-10-2022	Hoofdstuk 3 aanpassing	Samen met Lize is afgesproken om elke deelvraag los te beantwoorden in hoofdstuk 3 inplaats van per onderzoeksmethode.
1-11-2022	Bestemming eindproduct	Na een gesprek op het kantoor bij MOOI Noord-Holland is afgesproken dat de rechten van de StoryMap bij de auteur blijven. De beperkingen in het programma van de StoryMap zorgen er voor dat het niet toepasbaar is voor hun eigen website.

TABEL 1: TABEL VAN DE WIJZIGINGEN T.O.V. HET OORSPRONKELIJKE PLAN VOOR HET ONDERZOEK. IN DE TABEL IS DE DATUM EN INHOUD VAN DE WIJZIGING BESCHREVEN.

3. Resultaten onderzoek

Dit hoofdstuk bevat alle resultaten van het onderzoek. Het hoofdstuk is in tien paragrafen opgedeeld. In elke paragraaf is een deelvraag beantwoord.

3.1. Ontstaan Atlantikwall

In deze paragraaf wordt de deelvraag beantwoord: *Hoe is de Atlantikwall tot stand gekomen?* De paragraaf brengt verdieping in de geschiedenis, betekenis en opbouw van de Atlantikwall. Er zijn vier fases om de ontwikkeling te beschrijven van de Duitse kustverdediging tussen 1940-1945. Boeken zoals die van Forty (Forty et al., 2016, pp. 32–34), Peters en Schuppen (Peters & Schuppen, 2005, pp. 13–15) en Mellink (Mellink, 2016, pp. 5–18). De website bunkerpictures bevat cruciale informatie van een bijeenkomst over de geschiedenis van de Atlantikwall (Neisingh et al., 2016).

In 1933 publiceerde de OKH (Opperbevelhebber van het Duitse Leger) de opdracht voor ontwikkeling van regels voor de bouw van permanente fortificaties (Forty et al., 2016, p. 33). Er ontstond een standaardisering van versterkingen, met name de dikte van constructie, de gepantserde onderdelen en de ventilatieonderdelen. Daarop volgde de ontwikkelingen in de standaardisering tijdens de bouw van de Westwall, de *Neue Westwall* en de Atlantikwall.

Fase 1: Offensieve voorbereidingen, verdediging van specifieke locatie (in het bijzonder havens) en toezichthouden op de kustlijn (1940-1941). In 1940 begonnen de Duitsers met de bouw van kustbatterijen langs de West-Europese kust (Mellink, 2016, p. 7). Nederland en België hadden belangrijke havens zoals IJmuiden, Rotterdam, Vlissingen, Antwerpen en Oostende. Deze havens moesten verdedigd worden. De batterijen vormde snel een lijn met overlappende schootsvelden. In Oostende en IJmuiden werden grote bunkers gebouwd voor het schuilen van motortorpedoboten. Deze verdedigingswerken heetten toen nog niet de Atlantikwall of de *“Neue Westwall”*. Om de bouw van de aangelegde kustbatterijen te begrijpen, is het nodig om te weten wat de Westwall is. De Westwall (Siegfriedlinie bij de geallieerden) was een Duitse verdedigingslijn van 630 kilometer die vlak voor de Tweede Wereldoorlog werd gebouwd tussen Kleef, aan de Nederlandse- en de Zwitserse grens (Mellink, 2016, p. 11). De Westwall was een aaneenschakeling van (ondergrondse) bunkers, betonnen tankversperringen, mitrailleursnests, prikkeldraadversperringen en mijnevelden. Adolf Hitler had opdracht gegeven om de Westwall te bouwen tussen 1936 en 1945. De ingenieur Fritz Todt had de leiding over de bouw van de werken. Het ontwerp is ten inspiratie geweest voor de latere Atlantikwall (Jutte, 2022).

De oorspronkelijke standaardisering van de Westwall-bunkerontwerpen ontwikkelde zich vanaf de serie 100 (Forty et al., 2016, p. 33). Dit waren al bepaalde ontwerpen, genaamd de *Regelbauten*. Deze standaardtypen stonden in de zogenaamde *Typenhelften*, *bunkercatalogi*, allemaal bij elkaar. Later tijdens de bouw van de Atlantikwall, kwamen de series van 400 en 500 uit. Op het laatst van de oorlog werden deze verbeterd met de 600 serie. Uiteindelijk waren er meer dan 700 van de typen van de standaardtypen (*Regelbau*). Er waren meer types zoals de speciale bouw (*SK-Sonderkonstruktion*), aanpassingen van standaardtypen, compleet nieuwe types en veel Vf-locaties die weinig of geen beschermend beton hadden. De standaardtypen van bunkers (100 en 500 serie) waren verdeeld in bouwsterkte, muur/plafondikte, pantersterkoepel dikte en pantserplaat dikte in toepassingen zoals schuilplaats (*Unterstande*), hoofdkwartieren (*Gefechtsstande*), telefoonbunkers

(*Nachrichtenstande*) en observatiebunkers (*Beobachtungstande*) (Peters & Schuppen, 2005, p. 14). Elke bunker had een wapen van de *Wehrmacht* met een eigen bunkerreeks en verschillende achtervoegsels, afgebeeld in tabel 2 (Forty et al., 2016, p. 33). Het achtervoegsel "R" was van de landmacht, de "M" voor de zeemacht (FL, V en S voor de subtypen) en L voor de luchtmacht, afgebeeld in tabel 2. Het doel van de standaardisering was dat een bunkertype met een bepaalde functie overal op dezelfde wijze, met dezelfde materialen in dezelfde tijd gebouwd kon worden (R. Mees, persoonlijke communicatie, 2022). Daarnaast was bij ieder bouwvoornemen de benodigde hoeveelheden beton en staal en de benodigde mankracht direct bekend.

Letter standaardbouw	Duitse benaming	Nederlandse benaming
R	Heer	Landmacht
M	Kriegsmarine	Marine matig
S	Kriegsmarine schwere	Marine zwaar
FL	Kriegsmarine Flak	Marine Flak
L	Luftwaffe	Luchtmacht
V	Versorgung	Ondersteuning

TABEL 2: TABEL VAN DE VERSCHILLENDE ACHTERVOEGSELS VOOR BUNKERS. AUTEUR: STAN PLOMP.

Er waren verschillende soorten bouwsterktes voor de bunkers (Bunkerpictures, 2022). Elke bunkertype had een voorvoegsel om aan te duiden bij welke legereenheid het hoorde. De *Fa* werd gebouwd van lokaal beschikbaar materiaal zoals hout, zand, grind, turf en stenen. Als beton beschikbaar was dan werd het ook gebruikt. Dit type zou klein geschut, scherven en klein materiaal tegen moeten houden. De *Vf* (*Verstärkt Feldmassige*) waren kleine bunkers, gebouwd van beton of versterkt beton met stalen stangen. De bouwklasse was bedoeld om de inzittenden te beschermen tegen de effecten van vliegtuigbommen tot de 50 kg of artilleriegeschut van 105 mm. Binnenin de standaardbouw (*Regelbau*) bestonden alleen de permanente constructies *St* die in verschillende Bouwsterktes (*Baustärke*) kwamen. Al deze constructies werden vervaardigd uit versterkt beton of versterkt beton met een omhulsel van geprefabriceerde betonblokken (*Formsteine*). De meest voorkomende constructie van de *St* was "*B*", bedoeld om de inzittenden te beschermen tegen een bom die een halve ton weegt of een 220m artillerie granaat. Bij verder ontwikkeling kon bouwsterkte A bereikt worden, waardoor de bunker zelfs bestand zou zijn tegen een vliegtuigbom tot 1000 kilo en de zwaarste artillerie. De *SK* (*Sonderkonstruktion*) bouwsterktes hadden geen standaardtype, omdat er een speciaal doel of locatie voor was (afgebeeld in tabel 3).

Bouwsterktes	Duitse naam	Nederlandse naam	Muurdikte	Hoogte
Fa	<i>Feldmassige Ausbau</i>	Veldwerk (scherfvrij)	<0,60 meter	1,90 meter
Vf	<i>Verstärkt feldmäßig</i>	Versterkte veldwerk	0,30-1 meter	2,10 meter
St	<i>Ständig B</i>	Permanente bouw (B-standaard)	2 meter	2,20 meter
St	<i>Ständig a</i>	Permanente bouw (A-versterkt)	3,50 meter	2,20 meter
Sk	<i>Sonderkonstruktion</i>	Speciale bouw	>1,50 meter	>1,50 meter

TABEL 3: TABEL OVER DE VERSCHILLENDE BOUWSTERKTES IN DE STANDAARDBOUW VAN DE DUITSE BUNKERBOUW. AUTEUR: STAN PLOMP.

De eerste prioriteit van de bunkers was vuuruitwerking. Daarna werd natuurlijke verberging zoveel mogelijk benut door de stellingen in het terrein te laten opgaan (Forty et al., 2016, p. 33). De schuilplaatsen voor manschappen en voorraden moesten geheel onder grondniveau liggen of zo laag als de grondwaterspiegel het toeliet. De geschutsemplacementen, minibunkers en kazematten moesten niet groter zijn dan nodig om de geschutsbemanning de ruimte te geven om hun werk te doen. Daarnaast moesten de objecten een zo klein mogelijk doelwit zijn voor krombaanvuur of bombardementen. Alle permanente, vestingachtige werken en veel veldversterkingen waren van beton gemaakt, versterkt met staal. Sommige werken bestonden uit metaalwerk, baksteen of hout. Staal werd ook gebruikt in de betonnen constructies voor balken, geschutskoepels, geschutsschilden, machinegeweerschietgaten en deuren. De installaties werden geprefabriceerd en kregen code- of modelnummers. De betonwerken kregen een volgnummer. De gangbare dikte van de betonnen muren en daken was twee meter. Vooral bij kleine veldversterkingen waren er dunnere muren. Het was gewoonlijk dat de dikte van de muren en daken toenam met het kaliber van het geschut.

Fase 2: Gesloten lineaire verdedigingslinie tegen aanvallen vanuit de zee: de Neue Westwall (laat 1941). Vanaf 1941 werden open artilleriestellingen geplaatst door het “Heer”, de landmacht van het Duitse leger (Mellink, 2016, pp. 7–8; Neisingh et al., 2016). Deze artilleriestellingen waren afgelegen kustbatterijen waardoor het idee van een ononderbroken kustlinie versterkt werd. Vanwege de dreiging van de tweefrontenoorlog besloot Hitler de “*Neue Westwall*” op 14 december 1941 te laten bouwen. Dit project had als bedoeling om bestaande verdedigingswerken uit te breiden en een gesloten verdedigingslinie te vormen. Maar de *Neue Westwall* bleek een grote bouwkundige opgave te zijn, omdat er een voortdurend tekort was aan menskracht en bouw materiaal. Op 1 juni 1942 waren er ongeveer 4.000 lichte en zware bunkers gebouwd of gepland in Nederland, België en Frankrijk volgens het eerdere Westwall-ontwerp. Hitler had echter kritiek en benoemde dat de open veldstellingen makkelijke doelwitten waren voor luchtaanvallen en daarom betere bescherming moest krijgen. Hitler was ervan overtuigd dat de St-bunkers onmisbaar waren voor het verdedigen van de westkust en dat de Atlantikwall een “onneembare vesting” moest worden.

Fase 3: Gesloten verdedigingslinie tegen aanvallen vanuit de zee, lucht of het landfront (laat 1942 – laat 1943) De Atlantikwall werd geboren op 25 augustus 1942 door een bevel van generaal-veldmaarschalk *Gerd Von Rundstedt* (Mellink, 2016, p. 8; Neisingh et al., 2016). Het hele verdedigingsconcept werd anders. Zowel de voor- als achterzijde van de linie moest nu “onneembaar” worden. Er zou een “*landfront*” komen dat de achterzijde van de linie om de stellingen verdedigbaar maakte tegen luchtlandingen en tangbewegingen. Voor het “*zeefront*” was een landschap nodig dat bestond uit bunkers, tankwallen, tankgrachten en andere hindernissen. In de besprekingen van deze bouwplannen is de naam “Atlantikwall” ontstaan. Tegen 1 mei 1943 zouden volgens “Bevel-14” ongeveer 15.000 St-bunkers gebouwd moeten zijn aan de Nederlandse, Belgische en Franse kust. Maar er was veel gebrek aan arbeidskrachten, bouwmaterialen en brandstof. Hierdoor zijn er uiteindelijk maar 6000 bunkers gebouwd, waarvan er maar 510 in Nederland in plaats van de geplande 2000. In de zomer van 1943 begon het “*Schartenbauprogramm*”. In dit programma werden de kanonslopen onder bombestendige bunkers gezet volgens de uitspraak van Hitler, met enige vertraging.

Fase 4: Proactieve verdediging en verdieping van verdedigingslinie (einde van 1943-1945) Aan het einde van 1943 werden grote veranderingen gebracht in het concept van de Atlantikwall door

veldmaarschalk Erwin Rommel (Mellink, 2016, p. 15; Neisingh et al., 2016). Rommel was aangesteld door Hitler als inspecteur van de Atlantikwall. Rommel was van mening dat de aanvallers op zee al vernietigd moesten worden. Hij gaf aan dat in het uiterste geval het beslissende gevecht op het strand moest plaatsvinden. Volgens Rommel was de *Wehrmacht* niet in staat om de vijand te verslaan als hij voet aan de grond kreeg. Begin 1944 werden diverse versperringen geplaatst langs de vloedlijn op bevel van Rommel. Daarnaast liet hij het achterliggende gebied en Landfront beveiligen tegen luchtlandingen omdat hij wist dat dit een groot gevaar kon zijn. Een van de beveiligingen was om gebieden onder water te zetten. Daarnaast liet hij in het landfront mijnenvelden, aarden wallen, loopgraven, tankgrachten en andere hindernissen aanleggen. Er is tot het eind van de oorlog aan gebouwd aan de Atlantikwall.

De Atlantikwall is volgens Rudi Rolf een “parelketting van staalbeton”. De kralen van de ketting staan symbool voor de kleine en grote onderdelen die voor de Duitsers dienden als verdediging van een specifiek gebied (Mellink, 2016, p. 14). De kleinste stellingen waren licht bewapende “weerstandskernen” (*Widerstandsnesten*). De weerstandskern was zelfstandig en rondom verdedigbaar, bestonden uit manschappenbunkers (Peters & Schuppen, 2005, p. 13). De weerstandskernen waren meestal enkele bunkers verbonden door loopgraven, prikkeldraad en veldstellingen. Waar twee of meerdere gecombineerde weerstandskernen op strategisch belangrijke plaatsen lagen, werd het een steunpunt (*Stützpunkt*) genoemd. Een steunpunt was zwaarder bewapend en uitgebouwd met meerdere bombestendige bunkers. Op de plekken die belangrijker waren om te verdedigen, bijvoorbeeld bij batterijen, werden steunpunten samengevoegd tot een “steunpuntgroep” (*Stützpunktgruppe*). De steunpuntgroep werd door meer soldaten en nog zwaarder geschut rondom verdedigd. Daarnaast lagen rondom de stelling ook versperringen.

FIGUUR 9: STELLINGEN VAN DE ATLANTIKWALL IN NEDERLAND. BRON: <https://www.bunkerinfo.nl/2010/03/troepen-atlantikwall-nederland.html>.

In Nederland waren negentien steunpuntgroepen (figuur 11): Delfzijl, Schiermonnikoog, Ameland, Terschelling, Harlingen, Vlieland, Texel, Callantsoog, Petten, Schoorl, Castricum, Zandvoort, Katwijk,

Scheveningen, Oostvoorne, Goeree, Schouwen, Breskens en Moerdijk (niet aan de kust) (Beek, 2020; Peters & Schuppen, 2005, pp. 12–13). De steunpuntgroepen met het hoogste strategische belang zoals grote (zee)havens waar torpedoboten of onderzeeboten gestationeerd waren, kregen de hoogste benaming van een verdedigingsgebied (*Verteidigungsbereich*) of vesting (*Festung*). Alleen in Nederland lagen deze plekken, bijvoorbeeld in Vlissingen, Hoek van Holland, IJmuiden en Den Helder. Een vesting of verdedigingsgebied moest tot op de laatste man verdedigd worden (Bunkerinfo, 2022).

De eerste passieve verdedigingslinie van de Atlantikwall bestond uit mijnevelden en obstakels om landingsvaartuigen en tanks uit te schakelen of verhinderen bij een landing op het strand (Mellink, 2016, p. 17). De tweede linie bestond uit de eerste duinenrij met bunkers gewapend met kanonnen en mitrailleurs. Op deze hoogte bevonden zich ook de kustbatterijen van de marine en de landmacht van de Duitsers. Daarnaast bevonden zich op deze linie ook observatieposten van artillerie en infanterie. Om de kustbatterijen heen stond luchtafweergeschut. De eerste en tweede linie vallen onder het “kustfront”. Achter het kustfront lag het landfront, de derde linie. De derde linie had manschappen- en munitiebunkers. Verder landinwaarts lagen de hoofkwartieren en andere commando-, communicatie- en hospitaalbunkers. Dieper landinwaarts waren er ook veldbatterijen die de kust konden beschieten bij een invasie. Tussen al deze gebouwen lagen ook radarstations van de Duitse luchtmacht. Verkeersaders zoals kruispunten en bruggen werden hier continue bewaakt.

FIGUUR 10: HET STRAND VAN ZANDVOORT, JULI 1945. (COLLECTIE NOORD-HOLLANDS ARCHIEF).

FIGUUR 11: GECAMOUFLEERDE BUNKERS IN DE DUINEN BIJ DEN HELDER, 1945 (FOTO: FRITS LAMBERTS, NEDERLANDS FOTO MUSEUM).

Het verloop van de Atlantikwall is in vier fases te onderscheiden: de eerste fase is het voorbereiden van offensieven, verdediging van specifieke locatie (in het bijzonder havens) en toezichthouden op de kustlijn (1940-1941). De tweede fase is een gesloten lineaire verdedigingslinie tegen aanvallen vanuit de zee (laat 1941). Vervolgens is derde fase een gesloten verdedigingslinie tegen aanvallen vanuit de zee, lucht of het landfront (laat 1942 – laat 1943). De vierde fase is proactieve verdediging en verdieping van de verdedigingslinie (einde van 1943-1945). De Atlantikwall is een gestandaardiseerd vestingbouwwerk dat onderdeel is van een verdedigingssysteem en een fysieke infrastructuur. Het is gebouwd op basis van een bestaand militair verdedigingsconcept. Hiernaast hebben de locaties, objecten en bijbehorende verhalen van de Atlantikwall ook een rol in de herinnering en het collectief menselijk geheugen voor de betekenis.

3.2. Doelgroep van digitale oorlogsgeschiedenis

Voor het maken van de StoryMap is het belangrijk om te weten welke doelgroep geïnteresseerd en belangrijk zou zijn voor het verbeteren van de kennis en beleving over de Tweede Wereldoorlog. De deelvraag is: *Welke mensen worden getrokken door een StoryMap over de Tweede Wereldoorlog?*

In de brief van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd het belang van het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog in de huidige samenleving benadrukt (Engelshoven, 2019, pp. 1–2). De brief Van Engelshoven ontstond naar aanleiding van een motie door Beckermann, Nijboer en Geluk-Poortvliet om een visie- en actieplan te bedenken voor het beheer, behoud, onderzoek en presentatie van erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog voor een breed publiek (Nieuwe visie cultuurbeleid, 2018). De Minister vertelt dat de oorlogsjaren (1940-1945) een belangrijk tijdvak is voor Nederlanders. Van Engelshoven verwijst voor deze informatie naar een onderzoek van het NIOD uit 2018, maar de verwijzing is ongeldig en niet specifiek. In plaats daarvan lijkt het te gaan om de enquête “Herinneringserfgoed” van de RCE in 2018 (Eerden et al., 2019, p. 39). Uit de enquête blijkt dat vooral de jongere generaties van Nederland meer belangstelling hebben de oorlogsjaren.

Het doelgroepenonderzoek WOII dat in opdracht netwerkorganisatie Platform WO2 is uitgevoerd door Motivaction International B.V. geeft meer duidelijkheid over de doelgroep van jongvolwassenen (Azaaj et al., 2018, p. 3). Het doelgroepenonderzoek is in samenwerking geleid door leden uit het NIOD, Arq Psychotrauma Expert Groep, Nationaal Comité 4 en 5 mei en de Universiteit Utrecht. Het onderzoek voor de Platform WOII is een complementaire samenwerking tussen Motivaction en de Universiteit Utrecht (afdeling sociologie). Het is een complementair onderzoek omdat Motivaction veel ervaring heeft in doelgroepenonderzoek en de vertaling naar concrete adviezen, daarentegen heeft de Universiteit Utrecht veel inhoudelijke- en methodologische kennis over het onderwerp. Het literatuuronderzoek laat zien dat de Tweede Wereldoorlog wordt ervaren als de meest belangrijkste historische gebeurtenis, ook voor jongvolwassenen. Bijzonder genoeg wordt benoemd dat Nederlanders het dagelijks leven en het verzet een interessant thema vinden. Ook worden verhalende middelen zoals films en documentaires als het meest interessant beschouwd (Azaaj et al., 2018, pp. 11–15). Het doelgroepenonderzoek gaat over de interesse in, de betekenisgeving en de omgang met de Tweede Wereldoorlog onder het Nederlands publiek. Het doelgroepenonderzoek is bedoeld om onderscheid te maken tussen doelgroepen in Nederland en het bereiken ervan.

Om de doelgroep van de jongvolwassenen nader te bepalen zijn de resultaten van het doelgroepenonderzoek aanvullend. Het blijkt namelijk dat er geen homogene doelgroep onder het Nederlands publiek is, waaronder de jongeren. Naar aanleiding van de resultaten zijn vijf segmenten gemaakt van het Nederlandse publiek, namelijk: geëngageerden, comfortzoekers, nostalgisten, relativisten en statusgerichten. Het onderzoek laat zien dat geëngageerden het meest betrokken zijn bij de activiteiten rondom de Tweede Wereldoorlog (Azaaj et al., 2018, pp. 61–64). Het zijn maatschappelijk betrokken burgers, met een coöperatief-kritische houding. Het kenmerkende van deze doelgroep is dat zij hoogopgeleid zijn. Zij nemen grotendeels thuis deel aan een activiteit gerelateerd aan oorlogserfgoed, zoals films/documentaires, websites of digitale archieven. Daarnaast interesseren zij zich in plaatsen waar specifieke gebeurtenissen van de oorlog hebben plaatsgevonden. Verhalen en persoonlijke spullen van direct betrokkenen zijn voor hen belangrijk. In

deze doelgroep is de behoefte om te ontwikkelen en te ontplooiën. Er is ook veel liefde voor achtergrondinformatie en diepgang. Zij hebben meer interesse dan gemiddeld in specifieke thema's zoals het verzet en het alledaagse leven (Azaai et al., 2018, pp. 71–80). Uit deze informatie kan dus geconcludeerd worden dat de geëngageerde jongvolwassene (15–27 jaar) de juiste doelgroep is voor de StoryMap. Het belang van de jongvolwassenen als doelgroep wordt nog duidelijker door docent-onderzoeker Marc van Berkel. Marc is docent aan de Lerarenopleiding Geschiedenis en is verbonden aan HAN. Hij heeft in 2018 een enquêteonderzoek uitgevoerd op de Hogeschool Arnhem en Nijmegen onder 1500 jongeren. Uit het onderzoek blijkt dat de basiskennis over begrippen en inhoud van de Tweede Wereldoorlog niet goed is onder de jongeren, maar een grote meerderheid van de jongeren wilt graag meer weten en leren van het tijdvak (Berkel, 2018, pp. 6–7).

Het valt op zien dat Nederlandse (geëngageerde) jongvolwassenen vaak als eerst in contact gekomen zijn met archeologie en geschiedenis door televisie, films of het internet. Het blijkt een effectieve manier om via digitale middelen deze doelgroepen te bereiken en er is ook veel vraag naar. Sarah Whitcher Kansa en Eric Kansa zijn medeoprichters van het Alexandria Archive Institute, een non-profitorganisatie die zich inzet voor het verbeteren van de toegankelijkheid van wetenschap. Ze pleiten voor “open access” data. In hun artikel in *“Near Eastern Archaeology Volume 77, Number 3”* uit 2014 bevestigen ze dat er veel vraag is naar brede digitale toegang tot archeologische en historische informatie (Kansa & Kansa, 2014, pp. 224–226). De StoryMap, een GIS-platform van Esri, biedt daarvoor een toegankelijk en succesvol “webbased” platform om onderzoek van erfgoed, geschiedenis en archeologie op een verhalende en interactieve manier beschikbaar te maken (Malinverni et al., 2019, pp. 504–505). Het artikel door Marcus Cohen en Maaïke Verberk in het magazine “Boekman 124: Wie bepaalt wat erfgoed is?” van Digitaal Erfgoed Nederland bevestigt dat er grote kansen liggen voor digitale culturele content voor het toekomstige publiek, waaronder de jongere generaties (Cohen & Verberk, 2021, pp. 54–55; Klingman, 2018, pp. 76–81).

Het gebruik van de StoryMap is relevant voor de doelgroep van jongvolwassenen omdat het een vorm van digitale storytelling is. Het maakt dat verhalen dichterbij komen, beter te begrijpen en onthouden zijn (Praetzellis, 1998, 2014). Lezers krijgen de vrijheid om hun eigen betekenis te geven aan digitale archeologische en historische informatie, waardoor zij meer betrokken raken bij cultureel erfgoed (History Associates Incorporated, 2013). De StoryMap is een leermiddel en een effectieve didactische tool volgens een artikel uit een academisch tijdschrift *“Natural Sciences Education, Volume 47”* in 2018 (Cope et al., 2018, p. 6). In een artikel uit het academische tijdschrift *“Journal of Geography”* uit 2018 is beschreven dat StoryMap de nieuwsgierigheid, motivatie en interesse van lezers en gebruikers vergroot. Het toepassen van StoryMaps heeft zelfs een geografische en culturele connectie tussen StoryMaps en de levens van de gebruikers (Egiebor & Foster, 2019, pp. 6–12). De StoryMap bevordert de leerontwikkeling in geografie, ruimtelijke bewustwording en interdisciplinariteit (Bustin et al., 2020, p. 202; Tian et al., 2022, pp. 687–705). StoryMaps zijn voor gebruikers uitdagend, visualiserend en bevorderen persoonlijke ontwikkeling (Groshans et al., 2019, p. 16; Vojteková et al., 2021, pp. 19–20).

De doelgroep van digitale oorlogsgeschiedenis, een StoryMap, lijkt volgens het literatuuronderzoek de geëngageerde jongvolwassene te zijn. Deze doelgroep heeft het meeste belang bij een StoryMap over het tijdvak van de Tweede Wereldoorlog. De werking van een StoryMap lijkt daar goed op aan te sluiten.

3.3. Storytelling voor jongvolwassenen

In deze paragraaf is er onderzocht welke elementen van invloed zijn op goede uitvoering van Storytelling in een StoryMap. Daarnaast is er beschreven welke principes volgens de doelgroep belangrijk zijn voor interessante informatie over de Tweede Wereldoorlog. De volgende deelvraag is beantwoord: *Hoe kan een StoryMap aantrekkelijk gemaakt worden voor jongvolwassenen die geïnteresseerd zijn in de Tweede Wereldoorlog?*

Belangrijk voor de uitvoering van storytelling is volgens Michael Flooren in zijn boek “Verbind verleden” te zien in de verzameling van persoonlijke en collectieve biografieën die inzicht geven in de betekenis en narratief van erfgoed (Flooren, 2015). Therese Dona voeg toe dat het belangrijkste aspect ligt in de immersiviteit van die storytelling (Dona, 2021). Zij is hoofddocent binnen het lectoraat Regio-ontwikkeling van Saxion Hogeschool en schreef in 2021 een artikel over dit onderwerp. Storytelling is effectief als het erfgoed van de Atlantikwall in de StoryMap volgens haar verbonden wordt door “Sense of Place”. De “Sense Of Place” is het decor waarin het verhaal verteld wordt, in dit geval de presentatie van de Atlantikwallerfgoed in de StoryMap. De verhalen binnen het decor beïnvloedden de plaatsverbondenheid (immersiviteit). Het is de bedoeling dat de lezer zich verbonden voelt met plek van de Atlantikwall in Velsen. Het is volgens Dona ook belangrijk dat storytelling is gericht op het tweegbrengen van beleving en betekenis. Als dit gebeurt doordat iemand “geraakt” wordt, dan worden verhalen meestal beter herinnerd en naverteld. Dit kan door een verhalende structuur van personages, gebeurtenissen en verhaallijnen van een archeologische en historische plek, zoals de Atlantikwall, te beschrijven in de StoryMap (Praetzellis, 1998, pp. 1–3).

Om doelgroep op de juiste manier te bereiken met deze informatie door Storytelling is belangrijk om te weten wat hun wensen en aantrekkingspunten zijn. Dit is duidelijk geworden door de resultaten van het doelgroepenonderzoek van Motivaction (Azaaj et al., 2018, pp. 17–24). Het blijkt dat waarheid en aantrekkelijkheid de belangrijkste voorwaardes zijn. Er is ook voorkeur voor tastbaarheid van erfgoed. Het valt vooral op dat de meerderheid thuis deelneemt aan activiteiten. De inhoud van de StoryMap gaat over de Atlantikwall op nationaal, regionaal en lokaal niveau, dit komt in aanmerking voor de interesses van de doelgroep. Het nationale en regionale perspectief is namelijk aansprekend voor de doelgroep. Voor effectiviteit van de storytelling is het aantrekkelijk als de onderwerpen gaan over het verzet, de bevrijding en het dagelijks leven (Azaaj et al., 2018, pp. 12–14). De inhoud van de StoryMap moet de lezer ook helpen om meningen te vormen over verschillende maatschappelijke thema’s. De inhoud moet leerzaam zijn en van toegevoegde waarde op wat men al weet. Ook moet de impact en de omvang van de Tweede Wereldoorlog benadrukt worden. Nederlanders worden getriggerd door onderdelen zoals de ontwikkelingen binnen de maatschappij. De voornaamste redenen voor deelname aan een activiteit is om herinneringen levend houden. Plaatsen met specifieke gebeurtenissen en persoonlijke objecten zijn aantrekkelijk. Het benoemen van andere literatuur en documentaires zijn aantrekkelijk voor de lezer.

Allen Carroll en het Esri StoryMaps team hebben in een blogpost van 2022 tips gegeven om tot effectieve Storytelling te komen (Carroll & Esri’s StoryMaps team, 2022). Daarnaast is er door Sophie Heijkoop, adviseur bij DEN, tips gegeven voor effectieve uitvoering van storytelling. DEN is een stichting en kennisinstituut voor digitale transformatie (DEN, 2022). Tot slot is er in 2021 door Esri tips gegeven voor het inrichten van de StoryMap voor storytelling (Esri, 2022). De blogposts zijn

samengevat in tips voor goede en effectieve uitvoering van Storytelling in een StoryMap: een verhaal met effectieve storytelling heeft meerdere kenmerken. Het begin van een verhaal is actief en aantrekkelijk. De plaatsgebondenheid is ook direct duidelijk voor de lezer. De kern van het verhaal bevat persoonlijke verhalen over historische gebeurtenissen om een omgeving te creëren waarin de lezer verbinding en herkenning ervaart. Hierbij moet rekening gehouden worden met de emoties van de zowel de lezer als de betrokkenen. Het verhaal creëert ook een gevoel van identiteit en een gedeelde geschiedenis voor de lezer. Storytelling wordt toegankelijk en leuk door helder taalgebruik en simpliciteit. Tussen de lange teksten worden afbeeldingen gebruikt om rust- en reflectie momenten te geven. Het verhaal is begeleidend en overzichtelijk door handvatten zoals tussenkopjes en links. Het is belangrijk dat ieder onderdeel op zichzelf duidelijk is, terwijl ook de samenhang met het grotere geheel zichtbaar blijft. Een verhaal moet levendig zijn en gericht op de verbeelding van de lezer. Door het gebruik van verschillende onderdelen, levendige beelden, *tools* en handvatten voelt de lezer zich onderdeel van het verhaal.

Voor de toepassing van Storytelling op Nederlandse jongvolwassenen is advies gevraagd aan Peter Saal (Peter Saal, persoonlijke communicatie, 6 juli 2022) en Nick Warmerdam (N. Warmerdam, persoonlijke communicatie, 19 juli 2022) over het maken van een StoryMap. Zij hebben ervaring met schrijven over dit onderwerp. Peter vertelt dat het belangrijk is dat mensen zich kunnen identificeren met de levens van jongvolwassenen in de Tweede Wereldoorlog. Bovendien moet er nadruk liggen op het menselijke aspect; hun dagelijkse keuzes om het beste ervan te maken. Ook benadrukt Peter dat het lezers het gevoel moeten krijgen dat er nog veel te ontdekken is en dat iedereen dat kan. Dit is een spannend element voor de StoryMap. Nick vertelt dat grote lappen tekst vermeden moeten worden in de StoryMap. Ook moet er een connectie met de realiteit zijn in de verhalen voor betere identificatie. Ook Nick zegt dat er verhalen van jonge personen centraal moeten staan. Daarnaast moeten er verschillende invalshoeken zijn. Grote systemen en processen achter gebeurtenissen moeten benoemd worden. Ten slotte zijn spannende verhalen over dingen die nog niet opgelost zijn of waar nog geen duidelijkheid over is uit de Tweede Wereldoorlog in Velsen aantrekkelijk.

Als laatst is het belangrijk om te bekijken hoe anderen StoryMaps hebben gemaakt. Er zijn [vier verschillende StoryMaps onderzocht \(Bijlage 2.3\)](#) en samengevat aan de hand van de volgende kenmerken: kleurgebruik, tools en figuren, algemene ervaring, tijdlijn/verhaallijn, informativiteit en duidelijkheid en opmerkingen. Deze kenmerken zijn benoemd tijdens een gesprek met Wilko van Zijverden voor het vak OM2. Hij gaf aan dat het een goed idee was om andere StoryMaps met elkaar te vergelijken met deze kenmerken. De inhoud van de bekeken StoryMaps bevestigt de informatie uit het literatuuronderzoek en de interviews: er moet een simpele en terugkerende indeling met kleurrijke foto's zijn. Er zijn interactieve topografische onderdelen en hyperlinks. Er is een interactieve indeling met begeleiding. Het verhaal heeft simpel taalgebruik en een duidelijke tijdlijn.

Storytelling, in de vorm van een StoryMap, geeft inzicht in de betekenis van erfgoed. In een verhaal over de Tweede Wereldoorlog wil de jongvolwassene elementen ervaren zoals: belangrijke onderwerpen, specifieke plekken of gebeurtenissen, persoonlijke verhalen en objecten en de bijbehorende herinneringen levend houden. Er zijn kenmerken van effectieve storytelling: het gaat om aantrekkelijkheid, persoonlijkheid, simpliciteit, illustratie, begeleiding, levendigheid en verdieping. Experts vertellen dat de doelgroep zich moet kunnen identificeren met de verhalen van leeftijdsgenoten en geactiveerd worden om zelf het verhaal meer te onderzoeken.

3.4. Oral history over de Tweede Wereldoorlog

In deze paragraaf is er onderzocht wat “*oral history*” betekent. Daarnaast is er beschreven welke omstandigheden er zijn die invloed hebben op de werking van *oral history* over de Tweede Wereldoorlog. Tot slot is er onderzocht met welke dingen rekening gehouden moet worden bij de goede uitvoering van *oral history*. De volgende deelvraag is beantwoord: Hoe kan “*oral history*” op het gebied van ervaringen uit de Wereldoorlog goed uitgevoerd worden?

De onderzoeksmethode van “*oral history*”, oftewel mondelinge geschiedenis, bewaart kostbare verhalen door middel van een interview met ooggetuigen van een gebeurtenis (Han University of applied sciences, 2022). De discipline verzamelt informatie over historische gebeurtenissen en tijdperken, verhalen en mythen uit het jonge verleden, de omgeving, landschap, milieu en vormingsprocessen over een vindplaats, gebeurtenis of object (Hageraats, 2014, pp. 13–14). Daarnaast betreft mondelinge geschiedenis de lokale gemeenschappen en hun perspectieven bij de waardering en betekenisvorming van erfgoed (Jones & Russell, 2012, pp. 278–280). Een historisch object, bijvoorbeeld de Atlantikwall, heeft invloed op “*Memory work*”. Dit is het proces van omgaan met het verleden (Gabriel, 2005). Mondelinge geschiedenis kan daarom beter uitgevoerd door gebruik te maken van historische objecten tijdens een interview. Mondelinge geschiedenis kan ook als onderdeel van tradities, beschikbare archeologische gegevens en geschreven documenten helpen om fouten, hiaten en mythen op te lossen in de huidige geschiedschrijving en een juiste reconstructie geven van het verleden (Hageraats, 2014, pp. 100–103). Mondelinge geschiedenis verbindt het verleden met de actualiteit en draagt bij aan de algemene (digitale) documentatie van het menselijke geheugen voor de toekomst (Oral History Association, 2009; The National WWII Museum, 2022). De digitalisatie van mondelinge geschiedenis heeft zelfs een meerwaarde voor onderwijs aan jongvolwassenen (Karrouche, 2018, pp. 653–654).

In de mondelinge geschiedenis wordt benadrukt dat er vele complexe processen plaatsvinden in de intersubjectieve relatie tussen de interviewer en de respondent. Volgens Graham Dawson stellen respondenten hun verhaal samen tijdens de interviews door herinneringen acceptabel te maken voor henzelf en de luisteraars, waardoor stabiliteit gemaakt wordt in hun herinneringen (Dawson, 1994). Corinna Peniston-Bird benadrukt dat respondenten herinneringen construeren vanuit de moderne taal, houdingen in hun cultuur en dat gebeurtenissen in hun verleden de getuigenissen vervormen (Peniston-Bird, 2009, pp. 105–120). Dit wordt bevestigd door Alistair Thomson in zijn artikel in het academische tijdschrift “*Oral History*” (Thomson, 1990, pp. 25–31). Daniela Koleva heeft geobserveerd dat het echter moeilijk is om in te schatten hoever herinneringen door de tijd heen beïnvloedt zijn door latere handelingen, visualisaties in herdenkingen, geschiedschrijving, literatuur, kunst of films (Koleva, 2006, pp. 44–45). Het valt ook op dat psychologie en emoties een belangrijke rol spelen in het proces van herinneringen (Green, 2004, pp. 35–44). Maar Green beargumenteert dat de interviewer niet de capaciteiten moet onderschatten van respondenten om kritisch om te gaan met ontwikkelde ideeën en overtuigingen.

Omdat er veel factoren zijn die de inhoud van een interview beïnvloeden, is er correcte vraagstelling, de vorm van het interview en de juiste uitvoering nodig volgens de hieronder beschreven richtlijnen. Om rekening te houden met deze factoren en het gevoelige onderwerp is gekozen voor een diepte-interview. Doordat er meer tijd beschikbaar is in het interview met deze vorm, kunnen nieuwe- of

gevoelige onderwerpen verkend worden (Sheftel & Zembrzycki, 2017, pp. 111–112). De beleving van de respondent staat in deze vorm centraal. Daarentegen moet er wel objectiviteit gegarandeerd worden. Dit kon door middel van “standaardisatie”, een gesprekslijst tijdens het gesprek (Verhoeven, 2018, p. 149).

De organisaties die kennishoudend zijn over dit onderwerp zoals de “*National WWII Museum*” en de organisatie “*Oral History Association*” (Oral History Association, 2009) geven duidelijke richtlijnen over hoe mondelinge geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog goed uitgevoerd kan worden.

Hoofdzakelijk is er rekening gehouden met drie kernzaken om de kwaliteit van het onderzoek te bewaken, namelijk: relatie, communicatie en voorbereiding (Grit & Julsing, 2017, p. 90; Oral History Association, 2009; The National WWII Museum, 2022). Het interview mocht pas beginnen als er relatie is opgebouwd met de respondent. Door te bouwen aan de relatie tussen de interviewer en de respondent kon er tijdens de dialoog een laagdrempelige atmosfeer ontstaan. Tijdens het interview mochten er stiltes zijn. De stiltes gaven de respondent tijd om na te denken over de vragen. Er is duidelijke communicatie geweest met de respondenten en ze zijn vooraf geïnformeerd over het onderwerp, duur en het doel van het interview. De respondent is ook op de hoogte gebracht van de onderwerpen die tijdens de vragen voorkomen, de manier van interview en wat er met de informatie gebeurt en de vervolgstappen. De communicatie zorgde ervoor dat respondenten bepaalde stukken informatie al vooraf konden selecteren. De respondent is na het interview gevraagd of er opmerkingen of vragen waren. Ten slotte heeft de interviewer ter voorbereiding van het interview voldoende onderzoek gedaan over het onderwerp en heeft de vragen voorbereid

Naast de kernzaken moet de interviewer een actieve en respectvolle houding hebben naar een respondent (Oral History Association, 2009; Story Maps Community, 2020; The National WWII Museum, 2022). De interviewer moet een actieve luisteraar zijn. De moeilijke of gevoelige onderwerpen kwamen later in het interview aan bod als de veilige atmosfeer was ontstaan. Het interview is op een rustige plek uitgevoerd zodat er beter geluisterd kon worden. Door actief notities te maken tijdens de interviews konden er nieuwe vragen gesteld worden. De interviewer vermeed stereotypes, onjuiste voorstellingen en de verkeerde interpretatie van de respondent. De respondent ontvangt zichtbaarheid en waardering in het eindproduct voor de verhalen die verteld zijn. De kwaliteit van de vragen in de interviews is bewaakt door meerdere principes aan te houden. Gesloten vragen zijn vermeden. Daarnaast zijn vragen ook niet te breed gesteld. Maar de vragen zijn gericht op een specifieke situatie of gebeurtenis. Er zijn geen vragen met meerdere onderdelen gesteld, omdat dit verwarrend kon zijn. De interviewer heeft geen leidende of feitelijke vragen gesteld. De respondent heeft de ruimte gekregen om zijn/haar positieve of negatieve mening te delen over het onderwerp. Sommige onderwerpen werden niet bevraagd als hij/zij dat niet wilde.

De onderzoeksmethode van “oral history”, oftewel mondelinge geschiedenis, bewaart kostbare verhalen door middel van een interview met ooggetuigen van een gebeurtenis. Het draagt bij aan de algemene (digitale) documentatie van het menselijke geheugen en heeft een meerwaarde voor onderwijs aan jongvolwassenen. Tijdens de uitvoering zijn er veel complexe processen. Er is rekening gehouden met correcte vraagstelling, de vorm en uitvoering van een interview volgens bekende richtlijnen en principes. Om de kwaliteit van het onderzoek te bewaken zijn de principes van relatie, communicatie, voorbereiding uitgevoerd door een actieve en respectvolle interviewer.

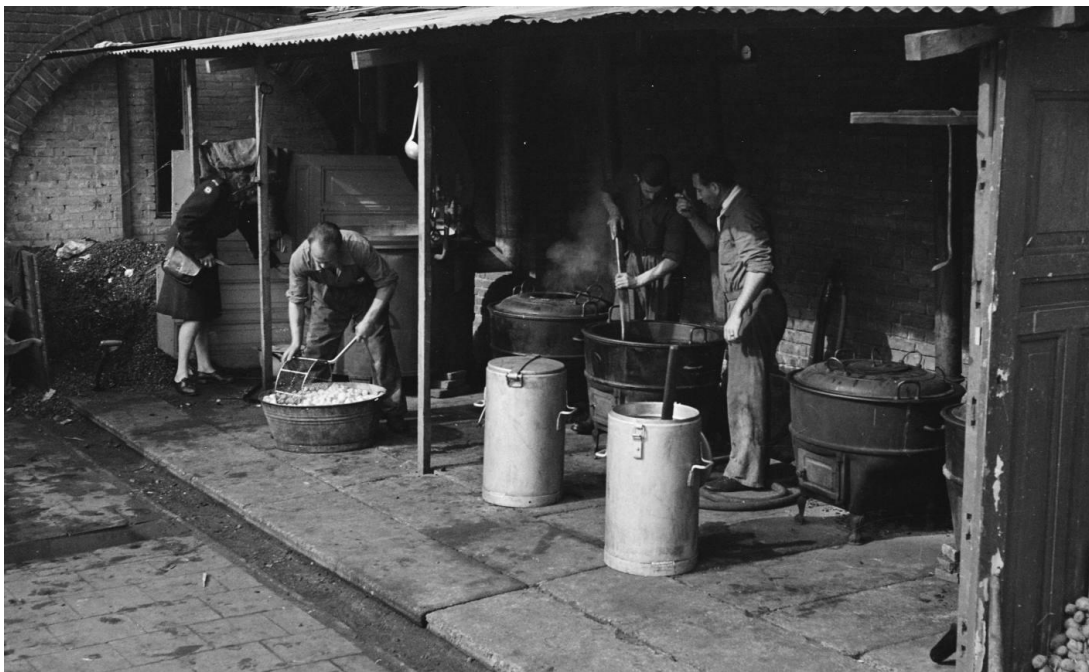
3.5. Het dagelijkse leven rondom de Atlantikwall in Noord-Holland

In dit hoofdstuk is er onderzocht wat de omstandigheden waren in het dagelijks leven van de Nederlander. Ontwikkelingen in het huis, de samenleving en omgeving zijn beschreven. De volgende deelvraag is beantwoord: *In hoeverre heeft de Atlantikwall invloed gehad op het dagelijks leven van Noord-Holland tussen 1940-1945?* Tussen 1940-1945 was de invloed van de Atlantikwall op het dagelijks leven in Noord-Holland verschillend (Eijk & Schenkeveld, 2010, p. 125). In het begin van de bezetting waren de bezetters vriendelijk en gedroegen zij zich correct. Later kwam er een verandering in de overwinningkansen van het Derde Rijk en toen veranderde ook de houding van de Duitse bezetters tegen de lokale bevolking. Het leven van een voor- of tegenstander van het naziregime was verschillend en daardoor ontstond er verdeling in het Nederlandse volk. De dreiging van bombardementen en luchtgevechten rondom de Atlantikwall maakte het een moeilijke tijd van angst en onzekerheid in Noord-Holland (figuur 14).

FIGUUR 12: VOORBEELD ANTILUCHTDOELGESCHUT. BRON: [HTTPS://WWW.DRENTHEINDEOORLOG.NL/?PID=49&LUCHTOORLOG](https://www.drentheindeoorlog.nl/?PID=49&LUCHTOORLOG).

Naarmate de oorlog langer duurde kwam er een groot tekort aan eten en spullen in het huishouden. Het huis werd daarom een kleine fabriek (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 118–120, 150–155). Alle verouderde of kapotte kleding van het gezin werd thuis hersteld, hergebruikt en vermaakt met goedkope stoffen. De sokken werden gestopt met “gemene ruwe wol” en overbodige spullen werden verkocht (Eijk & Schenkeveld, 2010, p. 120). Het gezin verzamelde zich meestal rondom de kachel omdat het anders te koud was. ‘s Middags werd er warm gegeten, meestal werd het eten bij de gaarkeuken opgehaald. ‘s Avonds werden er aardappelen, bonen, erwten of zelfs bloembollen gegeten. Van de suikerbieten werd stroop of snoep gemaakt. Er heerste een groot hongergevoel onder de Nederlanders en er kwam steeds meer ziekte in het gezin zoals difterie of roodvonk (Eijk & Schenkeveld, 2010, p. 121). Petroleum of raapzaadolie was nodig om licht te maken (Eijk & Schenkeveld, 2010, p. 118). De vele regels en beperkingen in de scheepvaart, de landbouw, en andere sectoren maakten de voedseltekorten erger. Daarnaast werden er regelmatig spullen gevorderd door de Duitsers zoals paarden en herenfietsen (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 139–143). Nederlanders smokkelden of stalen om aan eten of spullen te komen (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 146–149). Gelukkig waren er ook gaarkeukens, boeren of slagers die eten uitdeelden aan hongerige mensen (figuur 15). Deze hulp ging gepaard met moeilijke keuzes (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 158–171). Door de moeilijke omstandigheden vond ook veel ruilhandel en zwarthandel plaats en hieruit ontstonden bijzondere vriendschappen en relaties (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 133–138, 144).

FIGUUR 13: DE GAARKEUKEN VAN CALLANTSOOG. BRON: (CC0 - FOTOGRAAF ONBEKEND / ANEFO).

Het was moeilijk geworden voor kinderen om naar school te gaan in Noord-Holland (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 122–126). Zij moesten naar andere scholen of zelfs kerkgebouwen gaan om les te krijgen omdat Duitse soldaten veel schoolgebouwen hadden gevorderd. Schoolklassen werden daarom meestal door de steden verspreid. Er werd lesgegeven waar er nog brandstof was anders was het te koud in de winter. Sommige scholen gaven daarom maar halve dagen les. Op school werden de schoolboeken ook gecensureerd die anti-oorlog waren. De bibliotheken werden gecontroleerd door de Duitsers. De kinderen moesten Duits leren. Er werden vervelende besparingen op school ingevoerd zoals slecht papier en schrijfgerei, maar het bijzondere was dat de stemming op school ondanks alle omstandigheden over het algemeen goed was. Op school was grote argwaan tegen kinderen van “foute” ouders. Wanneer kinderen de leeftijd voor de “*Arbeitseinsatz*” bereikten, kwamen er heftige emoties in het gezin en op school (Eijk & Schenkeveld, 2010, pp. 174–181). Sommige ouders hielden dit tegen door papieren te vervalsen zodat het leek alsof kinderen jonger waren en daarom niet hoefden te werken voor de Duitsers.

Uit het interview met Nick Warmerdam (N. Warmerdam, persoonlijke communicatie, 19 juli 2022) bleek dat het dagelijks leven in Noord-Holland gelijk vanaf het begin werd beïnvloedt. Overal waar men op straat liep, was er een aanwezigheid van talloze Duitse soldaten. Toch leefde men een beetje langs elkaar heen. Het interview met Guus Hartendorf (G. Hartendorf, persoonlijke communicatie, 19 juli 2022) voegt toe dat de komst van de Duitsers in Noord-Holland voor verdeling zorgde onder de Nederlanders. Pro-Duitsers en anti-Duitsers raakten namelijk verdeeld in de oorlog. Daartussen was een grote groep die zich afzijdig hield. De verdeling werd bijvoorbeeld meer zichtbaar doordat sommigen hun huizen uit werden gezet omdat er ruimte moest komen voor NSB’ers die daar kwamen wonen. Het dorp Driehuis was een dorpje dat bekend stond als NSB-dorp. Bij alle NSB’ers uit het gebied werden ramen ingegooid en daardoor werden ze samen gezet, want dat was veiliger voor hen. Anti-Duitsers vonden het vreselijk dat de Duitsers in Velsen kwamen.

Door het interview met Peter Saal (Peter Saal, persoonlijke communicatie, 6 juli 2022) is het dagelijks leven rondom de Atlantikwall samen te vatten in: verwijdering, vervreemding en evacuatie. De mensen uit IJmuiden of Den Helder waren destijds gewend om met de zee te leven. Dat aspect verdween helemaal door de Atlantikwall. Alleen mensen die er iets te zoeken hadden kregen een *Ausweis* (figuur 16) zodat zij het *Spergebied* in mochten. Het *Spergebied* was het gebied dat gesloopt werd voor het schootsveld van de Atlantikwall. Later hing het zelfs nog van de soort taak af. Werkers bij de Hoogovens in IJmuiden mochten bijvoorbeeld blijven.

De verwijdering en vervreemding twee duidelijke gevolgen van de Atlantikwall in Noord-Holland. Hierna kwam de evacuatie van mensen, een grootscheepse en stapsgewijze onderneming, vanuit de kust naar het binnenland. Het verliep volgens het eerder opgezette plan om de bevolking te beschermen tijdens oorlog. Dit moest ook, omdat er in op plaatsen als Den Helder, Den Haag en Vlissingen regelmatig bombardementen vielen. De evacuatie in Velsen verliep chaotisch. Burgers die het gebied moesten verlaten wisten niet waar ze naartoe gingen en of er wel vervangende woonruimte voor hen beschikbaar was. Er zijn verhalen bekend dat mensen aanbelden bij huizen om woonruimte te vragen. Sommigen konden daarentegen terecht in huizen die leeg stonden. Daarvan realiseerden ze zich toen nog niet dat veel van de huizen van gedeporteerde Joodse inwoners waren. Het havenbedrijfsleven werd steeds kleiner. In het begin voeren nog wel vissers uit maar later in de oorlog was ook dat niet meer toegestaan en werden ook zij weggestuurd. Aan het eind van de oorlog wordt een heel groot stuk van Noord-Holland onder water gezet voor de Atlantikwall. De mensen moesten de polder uitvluchten. De overstroming gaf enorm veel problemen. Veel mensen stierven van de honger. Het was een zware periode.

Peter Saal (Peter Saal, persoonlijke communicatie, 6 juli 2022) zei “de barrières van de Atlantikwall in het dagelijkse leven zijn onvermijdelijk”.

FIGUUR 14: DE AUSWEIS VAN DE VADER VAN BEP. FOTO: STAN PLOMP.

3.6. De opbouw van de Atlantikwall in Noord-Holland

In deze paragraaf is er onderzocht wat de onderdelen van de Atlantikwall in Noord-Holland zijn. Er is beschreven welke dorpen en steden steunpunten of steunpuntgroepen bevatten. Er is een overzicht gegeven aan de Atlantikwall in Noord-Holland. De volgende deelvraag is beantwoord: *Wat zegt de literatuur over hoe de Atlantikwall eruit zag in Noord-Holland tijdens de Tweede Wereldoorlog?*

De verdedigingswerken van de Atlantikwall in Noord-Holland lagen langs de kust. De verdeling van de bunkerbouw was afhankelijk van het strategisch belang van de locatie. De steunpuntengroepen (of hoger) in Noord-Holland zagen er als volgt uit: Zandvoort, IJmuiden (vesting), Castricum, Schoorl, Petten, Callantsoog, Den Helder (verdedigingsgebied) en Texel (afgebeeld in figuur 17).

De steunpuntgroepen zagen er verschillend uit (Bor, 2020; *Bunkers Petten*, 2022; *Stützpunkt Schoorl*, 2022; Linies in Nederland, 2022; Warmerdam, 2016, p. 20). Castricum was strategisch gelegen tussen de haven van IJmuiden en Alkmaar en in bezit van een spoorwegverbinding voor bunkermateriaal langs de Zeeweg. Daarnaast had Castricum radarinstallaties: de *Wassermann*, de *Kleine Elephant* en de 90 meter hoge *Große Elephant*. De “Stelling Zander” bevatte een groot radarcentrum met 150 bunkers. Daarna bestond de verdediging van Schoorl uit twee zware kustbatterijen en verschillende weerstandsnesten. Schoorl had geen bijzonder strategisch belang en is daardoor niet extra uitgebouwd. Het enige wat bijzonder is aan Schoorl is dat het voormalige vliegveld groots werd uitgebouwd door de Duitsers. Onder de steunpuntgroep Schoorl vielen andere dorpen zoals Camperduin en Groet. Petten had in vergelijking met andere kustplaatsen maar weinig stellingen. Callantsoog was ook niet erg bijzonder en had ook maar één kustbatterij. Verdedigingsgebied Den Helder was wel strategisch belangrijk omdat er voortgebouwd werd op de militair-strategische ontwikkelingen van de vorige eeuwen zoals de Stelling van Den Helder. De steunpuntgroep van Texel was ook belangrijk vanwege de bijzondere positie van het eiland in het Waddengebied. Texel was ook onderdeel van de Stelling van Den Helder. Er lagen ruim 500 bouwwerken waaronder drie kustbatterijen en twee luchtafweerbatterijen. In gebieden tussen de steunpuntgroepen lagen gebieden die landschappelijk gezien minder invasiegevoelig zijn, of waar geen of minder belangrijke militaire objecten aanwezig zijn, de zogenaamde open kust (*Freie Kuste*).

Langs de Noord-Hollandse kust zijn er veel meer verdedigingswerken gebouwd zoals de weerstandskernen en steunpunten. Deze stellingen waren in Noord-Holland gebouwd op locaties zoals: Sint Maartensvlotbrug, Alkmaar, Spaarndam, Muiden, Amsterdam, Bloemendaal, Bergen (aan Zee), Wijk aan Zee, Egmond (aan Zee), Hoef, Groet, Schagen, Julianadorp en Zuid-Kennemerland. In tabel 2 is een algemene inventarisatie afgebeeld van de stellingen in Noord-Holland (Lopende Zaken, bureau voor landschap en recreatie, 2020).

Atlantikwall in Noord-Holland	Beschrijving (Steunpunten en Weerstandskernen)
Zandvoort-Katwijk	Steunpunt 31a H legerkustbatterij “Hillegom” en een aanwezige stelling
Waterleidingen-Zuid	Zuid-Waterleidingduinen- steunpunt 70 luchtmacht radiotransmissie ‘Zander’ en vijf verdwenen stellingen
Waterleidingen-Noord	Weerstandskern 157- marine zeezichtbatterij ‘Zuidzand’ en drie andere verdwenen stellingen

De Zilk	Twee aanwezige stellingen
Zandvoort	Zandvoort- weerstandskern 143c “Hoofdkwartier van de <i>Festung Pionier Stab</i> ”, zeven aanwezige grote stellingen, tankmuur en landfront
IJmuiden- Zandvoort	Steunpunt 28 H M marine zeezichtbatterij <i>Langerak</i> en weerstandskern 44H- Peilstok
IJmuiden-Hoogovens	24 verdwenen stellingen, waarvan <i>MFB Dünenberg</i> .
Heemskerkerduin	Vijftien verdwenen stellingen
Bakkum-Castricum	Acht verdwenen stellingen
Castricum aan Zee	Tien verdwenen stellingen waaronder steunpunt 22 H L – legerkustbatterij ‘Castricum’
Egmond binnen	Acht verdwenen stellingen
Egmond aan de Zee- Aan de Hoef	Zeven verdwenen stellingen waaronder steunpunt 19m – marine zeezichtbatterij ‘Egmond’ en twee aanwezige weerstandskernen.
Bergen	Twee aanwezige en negen verdwenen stellingen
Fliegerhorst Bergen	Vliegveld Bergen met verschillende weerstandskernen. Daarnaast zijn er vier andere aanwezige grote weerstandskernen (landfront)
Bergen aan Zee	Steunpunt 16 M – marine zeezichtbatterij ‘Bergen’, steunpunt 18 H L – communicatie ‘Waterman’ (Max) en vijf andere aanwezige stellingen
Schoorl	Vier aanwezige weerstandskernen zoals “Bernhard” en “Schoorldam” en vier verdwenen stellingen.
Groet	Steunpunt 15 H M – marine zeezichtbatterij ‘Kamp’ en steunpunt 15a H – 13./ oefenbatterij <i>Herman Göring bei Groet</i> en vier andere aanwezige stellingen. Het landfront is verdwenen.
Petten	Aanwezige weerstandskern “elektriciteit Petten”, aanwezige steunpunt 21b H L – Landmacht kustbatterij ‘Petten’ en vier verdwenen stellingen
Schagen	Verdwenen steunpunt 14d H – divisiecommandopost, aanwezige steunpunt 14c L – Jager commandostelling “Sneeuwkllokje” en een aanwezige stelling
Callantsoog	Verdwenen steunpunt 13a H – batterij “Luttickduin” en een andere verdwenen stelling. Daarnaast zijn er vier aanwezige stellingen.
Julianadorp- Den Helder (Vrije Kust)	Vier aanwezige stellingen

TABEL 4: ALGEMENE BESCHRIJVING VAN STEUNPUNTEN EN WEERSTANDSKERNEN (BRON: [HTTP://WWW.ATLANTIKWALLPLATFORM.EU/](http://www.atlantikwallplatform.eu/)).

Dankzij het literatuuronderzoek is het duidelijk geworden dat Zandvoort, Castricum, Schoorl, Petten Callantsoog en Texel steunpuntgroepen van de Atlantikwall zijn. Daarna zijn er weerstandskernen en steunpunten op de locaties van Bakkum, Egmond, De Zilk, Hoogovens, Petten, Groet, Schoorl, Schagen, Bergen (aan Zee), Julianadorp, Heemskerkerduinen, Wijk aan Zee, Bloemendaal. Sommige stellingen zijn nog zichtbaar, maar veel van de verdedigingswerken van de Atlantikwall in Noord-Holland zijn verdwenen (figuur 17).

FIGUUR 15: ATLANTIKWALL-STEUNPUNTEN IN NEDERLAND. BRON: STROOTMAN LANDSCHAPSARCHITECTEN/ NATUURMEDIA.

3.7. Bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland

In deze paragraaf is het uiterlijk van de Atlantikwall in Noord-Holland door literatuuronderzoek onderzocht: *Welk beeld wordt er in bronmateriaal geschetst van de bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland?*

De verdedigingswerken werden zelf gebouwd door Duitse troepen en lokale aannemers van de *Reichsarbeitsdienst* tot maart 1942 (Forty et al., 2016, pp. 24–31; Mellink, 2016, pp. 12–13). Vanaf hetzelfde jaar werden de werkzaamheden overgenomen door “*Organisation Todt (OT)*”, genoemd naar de oprichter “Fritz Todt”. Deze organisatie richtte zich op Duitse aannemers die gebruik maakten van lokale aan- en onderaannemers in bijvoorbeeld Nederland en België. De bouw van de Atlantikwall laat verschillende omstandigheden zien voor arbeiders in West-Europa. In Noorwegen werden in totaal 140.000 krijgsgevangen en dwangarbeid, voornamelijk Polen en Russen, ingezet om hier te werken. Als gevolg van de onmenselijke omstandigheden zoals kou, honger, uitputting, mishandeling en executie stierven ruim 20.000 van deze mensen. In landen zoals Nederland en België waren de werkomstandigheden anders als in Noorwegen. Het werk was in het begin volledig vrijwillig. Wanneer er te weinig vrijwilligers waren, werden werklozen verplicht om mee te werken aan de bouw van de Atlantikwall. Na de invoering van de werkplicht “*Arbeitseinsatz*” nam het aantal van arbeidskrachten toe. Door de *Arbeitseinsatz* werden mannen tussen 18 en 50 jaar werden gedwongen om mee te werken aan de bouw. Op het hoogtepunt van de bouw zijn er in West-Europa in totaal een half miljoen mensen bij de bouw betrokken geweest. De bouwploeg bestond uit vrijwilligers, dienstplichtigen, dwangarbeiders en krijgsgevangenen. Nederlandse werknemers en bedrijven werden ingezet. Voor de Nederlander was geld en voedsel de belangrijkste motivatie. Het werk verdiende namelijk veel beter. Nederlandse arbeiders kregen 0,55 gulden per uur betaald.

Een ander beeld van de bouw van de Atlantikwall was de aanpassing van duinen en verkapping bossen en natuurlijke vegetatie voor bunkerbekistingen, hindernissen en brandstof (Peters & Schuppen, 2005, pp. 15–18). Daarnaast werden tienduizenden hectares bouwland verwoest door inundaties, versperringen, obstakels, mijnevelden en loopgraven. Ook ging er veel beton naar de bouw (Mellink, 2016, p. 5). In totaal is er voor de bouw van de bomvrije bunkers volgens de Nazi-architect Albert Speer 13.134.500 m³ beton gebruikt. Dit getal omvat nog niet eens de hoeveelheid beton en metselwerk er voor de rest van de ruim honderdduizend lichte bunkers gebruikt is. Ook kostte de Atlantikwall veel geld (Traces of War, 2022). Voor de bouw van de Atlantikwall in België en Frankrijk was bijvoorbeeld in eind 1942 elke maand 650 miljoen *Rijksmark* nodig. Nadat de bunkers voltooid waren werden de duinen zo veel mogelijk hersteld, maar raakten inplaats daarvan beschadigd door verkeerde aanplanting (Peters & Schuppen, 2005, p. 19).

In bronmateriaal wordt de bouw van de Atlantikwall als een enorm project geschetst met verschillende omstandigheden voor de arbeiders in West-Europa. De arbeiders bestonden uit vrijwilligers, dienstplichtigen, dwangarbeiders en krijgsgevangenen. Nederlanders werkten ook mee aan de bouw, meestal vanwege sociaaleconomische redenen. Naarmate het verloop van de oorlog kwam er meer verplichting en dwang. De bouw kostte veel geld en beton, maar betekende ook de aanpassing en verwaarlozing van duinen, verkapping van bossen en natuurlijke vegetatie en de verwoesting van vele hectares bouwland verwoest door inundaties, versperringen, obstakels, mijnevelden en loopgraven.

3.8. Verhalen van de lokale gemeenschap

In deze paragraaf is een samenvatting beschreven van [interviews \(Bijlage 1\)](#) met lokale mensen die in Velsen hebben gewoond en de periode van de Atlantikwall meegemaakt hebben. Peter Saal benoemt enkele kleine verhalen die hij van andere ooggetuigen heeft gehoord. De ooggetuigen uit Velsen zijn: Guus Hartendorf, mevrouw de Ruijter, Lam de Groot, meneer van Schie, mevrouw Swagerman, mevrouw van Beelen en Bep van Slooten. De verhalen van deze ooggetuigen gaan over hun beleving en ervaringen van de periode. De volgende deelvraag is beantwoord: *Welke verhalen zijn bekend over het dagelijks leven bij de huidige lokale gemeenschap nabij de Atlantikwall in 1940-1945?* De verhalen zijn chronologisch door subkoppen ingedeeld:

Eerste oorlogsjaren, komst van de Duitsers en invloed daarvan op inwoners

Swagerman herinnert zich vooral dat zij heel veel militairen in die tijd zag. Soms kwamen er soldaten ook bij haar in de buurt. Zij maakte mee dat de mensen uit haar buurt veel samenwerkten om Nederlanders te beschermen tegen de Duitsers. In die tijd was namelijk erg veel haat naar de Duitsers volgens Bep. Maar het werd niet echt uitgedragen. Men had eigenlijk niks te vertellen. Als iemand wat tegen de Duitsers zei dan werd er een pistool of geweer op hen gericht. Daarom bleef men wel stil. Ook Bep ervaarde dat het wemelde van Duitsers in haar straat.

Aanleg van de Atlantikwall, sloop huizen en gedwongen evacuatie

Ook hebben de gezinnen van Swagerman, De Groot en Van Beelen op verschillende momenten meegemaakt en soms meerdere keren dat zij moesten evacueren of verhuizen voor het schootsveld van de Atlantikwall. Als er eens stuk afgebroken moest worden, dan werd er een witte streep door de buurt getekend door de Duitsers. In de huizen waar men kwam, was het vaak leeg. Soms was het erg krap wonen. Dit was erg zwaar voor grotere gezinnen. Soms waren er wel meubels achter gelaten. Er zat soms tijdsverschil in, omdat sommige gezinnen eerst mocht achterblijven in IJmuiden doordat zij nuttig werk hadden en een *Ausweis* kregen, bijvoorbeeld de vader Van Beelen. Maar later in de oorlog rond 1943-1944 moest ook Van Beelen weg. Het gezin van Swagerman kreeg een briefje van een Duitse soldaat en het gezin Van Beelen kreeg een brief van de gemeente. Er mochten geen spullen achterblijven. Wijken werden zonder aanzien des persoons ontruimd. Als er NSB'ers tussen zaten dan krijgen zij een goed ander huis toegewezen. De geëvacueerden gingen naar verschillende plekken zoals Hoorn, Assendelft, Friesland, Groningen, Haarlem of de Betuwe. In de lege huizen of scholen van IJmuiden, die niet in het schootsveld waren, kwamen vaak Duitsers in te wonen.

Gevolgen van de Atlantikwall voor de inwoner in Velsen

Een duidelijk gevolg was de honger onder lokale bevolking. De vader Van Beelen werkte in de oliehandel en had nog voor de laatste jaren van de oorlog wat olie. De olie konden zij voor van alles ruilen: melk of aardappels bijvoorbeeld. Niet iedereen had handige dingen om te ruilen voor eten. Door materiaaltekorten werden mensen wanhopig en keerden mensen zich tot diefstal, ruilhandel, zwarthandel en verzet. Vaak haalden mensen allerlei spullen weg uit de leegstaande huizen zoals deuren en raamposten. Die waren nodig om de kachels draaiende te houden. Ook voor de bunkers werd Velsen leeggehaald. Schie vertelt dat de klinkers uit de straten werden gehaald om gebruikt te worden voor de bunkercomplexen in de duinen.

Bombardementen en verzet in onderzoeksgebied

Bep vertelt dat zij in haar huis door het raam enkele vliegtuigen zag. De vliegtuigen lieten bommen vallen op een spoorlijn achter de Jacob van Heemskerkstraat in 1944. Als Bep haar ogen dicht doet, dan ziet ze de bommen en de Amerikaanse vliegtuigen nog steeds. Daarnaast is er op een keer een bombardement geweest in de haven. De Duitsers waren zo bang dat zij in de bommen hingen. Voor Bep leek het wel alsof de wereld verging. Er vielen speciale bommen die bedoeld waren om de twee snelbootbunkers in de haven te laten ontploffen. Het leven was door de dreiging van bombardementen altijd gespannen. Wanneer komen de vliegtuigen weer terug? De vliegtuigen waren van ver af te horen. Ze zei “als ik soms een sportvliegtuigje hoor dan word ik nog angstig”. De onzekerheid wordt ook zichtbaar in andere verhalen. Peter vertelt dat vliegtuigen regelmatig zelfs Nederlandse burgers beschoten. Maar gelukkig beschermden de Nederlanders elkaar door afleiding of onderdak te bieden. Bep vertelt trots “mijn vader heeft meegewerkt aan het zinken van een Duitse torpedoboot door olie en water in de boot te tanken in opdracht van Engeland”.

De overgebleven bewoners van Velsen hadden een bijzondere vindingrijkheid om te overleven tijdens de oorlog, mede door het verzet. Gezinnen moesten voor zichzelf eten hebben en in sommige gevallen ook voor de onderduikers. Het verzet hielp elkaar en werd daarnaast gesteund door het vrijheidsleger in Santpoort. Het vrijheidsleger hield zich bezig met het burgerwerk door hulp aan te bieden voor onderduikers, plegen van aanslagen en overvallen en vervalsen van papieren voor verzetsgroepen. De mannen met de zware wapens pleegden overvallen op distributiecentra om aan persoonskaarten of voedselbonnen te komen. Er waren zelfs falsificatiecentrales waarbij identiteitskaarten werden nagemaakt. Soms moest er bij een gemeentelijk kantoor ingebroken worden voor blanco kaarten. Alles werd nagemaakt om maar aan eten of een gevoel van veiligheid te komen. Ook De Ruijter kwam in aanraking met het verzet tijdens haar werk bij de bakker. Zij vond onder een bed het wapen van de beruchte Ko Langendijk. Ko was een collaborateur en een herenkapper uit IJmuiden die voor de *Sicherheitsdienst* werkte. Hannie Schaft en Truus hadden hem in zijn knie geschoten in '44. De vader van Bep was ook verzetsstrijder en heeft in het verzet gezeten van Jan Bonenkamp. Ook deden diverse verzetsgroepen spionage naar de bunkers in de duinen.

Einde van de oorlog en terugkomst in ravage

Schie vertelt dat hun huis het minst beschadigd was van de hele buurt. Alle ramen van het huis waren wel witgekladderd en er zaten rode kruizen op. Kennelijk had er een dokter ingezeten. Er lagen alleen nog sommige stukken stoep. Vanwege het huizentekort mocht men alleen terugkomen als men op de plek werk had. Er werden zelfs huizen gesplitst om kamers af te staan voor anderen. Peter vertelt dat de meeste mensen niet terug konden naar IJmuiden na de oorlog, omdat er een grote woningnood was. Men werd daarom verplaatst naar kleine huisjes in de omliggende regio's.

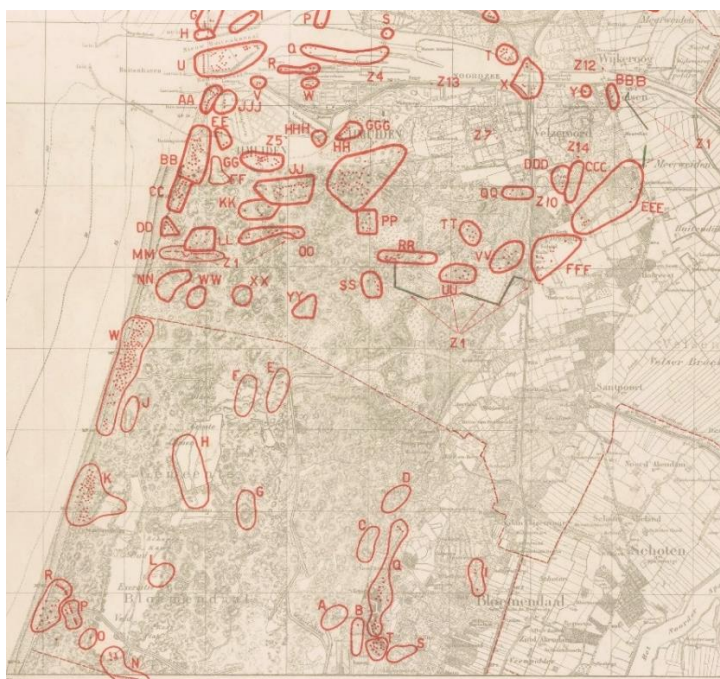
Conclusie

In de eerste oorlogsjaren was de komst van de Atlantikwall ingeluid doordat er overal op straat talloze Duitse soldaten waren. Er was haat naar de Duitsers, maar dit werd meestal niet uitgedragen. Door de Atlantikwall moesten gezinnen evacueren of verhuizen voor het schootsveld. Een ander gevolg was dat er sloop en leegstand was in de stad. Er kwam een tekort aan eten en spullen. Bombardementen en luchtaanvallen gebeurden regelmatig. De Velsenaren waren vindingrijk tijdens de oorlog, mede door het verzet. Het verzet in Velsen hielp elkaar en zorgde voor eten of voor veiligheid. Na de oorlog kwamen sommigen terug, maar hun woonplek was een ravage geworden.

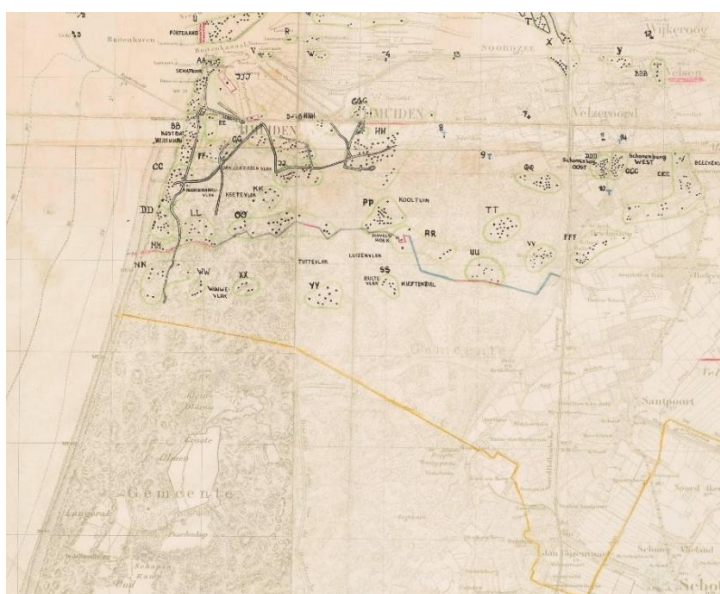
3.9. Verwachte resten van de Atlantikwall in Velsen

In dit hoofdstuk is beschreven hoeveel bunkers er verwacht worden per weerstandskern in het onderzoeksgebied. De volgende deelvraag is beantwoord: *Waar kunnen welke gebouwde en ongebouwde resten verwacht worden van de Atlantikwall in Velsen in de ondergrond?*

In bijlage [StoryMap \(Bijlage 2.1.\)](#) is de kaartlaag met de verwachting van bebouwde en ongebouwde resten van de Atlantikwall toegevoegd. De verwachte sporen zijn op de kaart aangegeven als rode polygonen. De eerste stap van het bureauonderzoek was naar Duits en Nederlands kaartmateriaal (afgebeeld in figuur 18, 19, 20 en 21), beschikbare bunkerinventarisaties en bunkersites (Bunkerinfo en TracesOfWar) om de locaties van de weerstandskernen in Velsen vast te stellen.

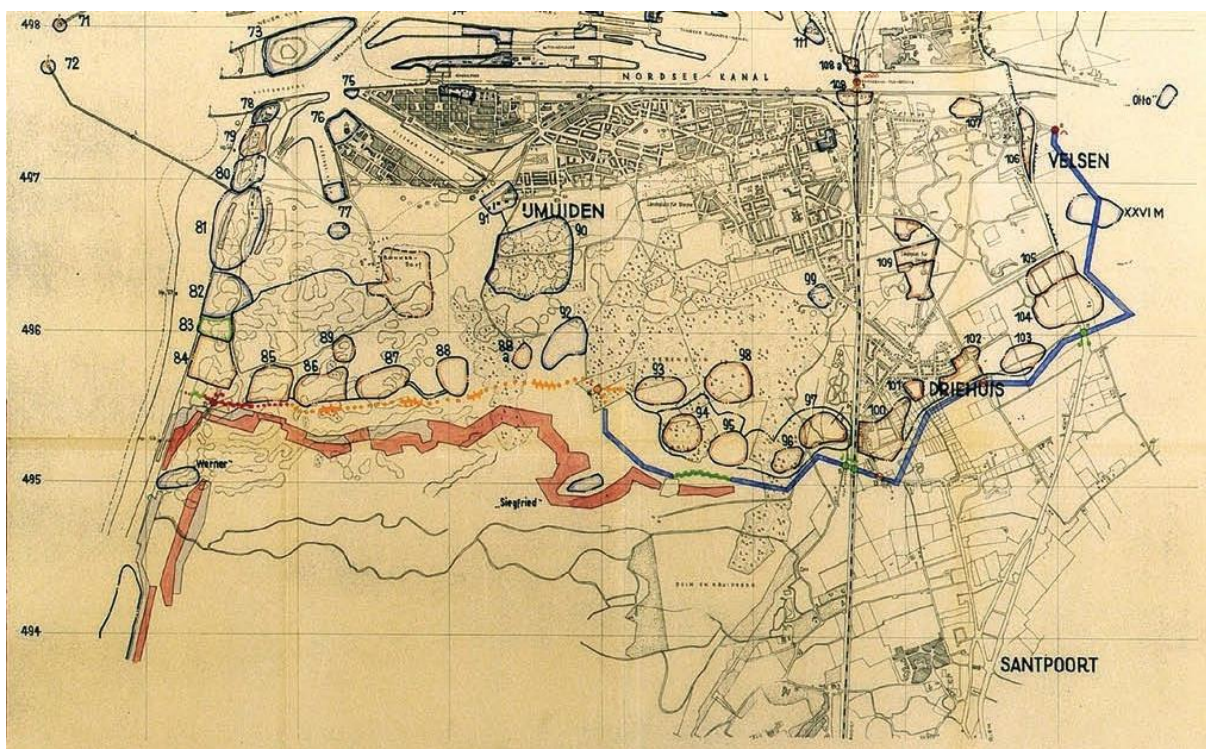
FIGUUR 16: NL-HANA_2.13.167_275_07-GROOT BLOKKAART MET COMPLEXAANDUIDINGEN REGIO

FIGUUR 17: NL-HANA_2.13.167_288_10-GROOT OVERZICHTSKAART COMPLEXEN IJMUIDEN-BEVERWIJK-VELSEN

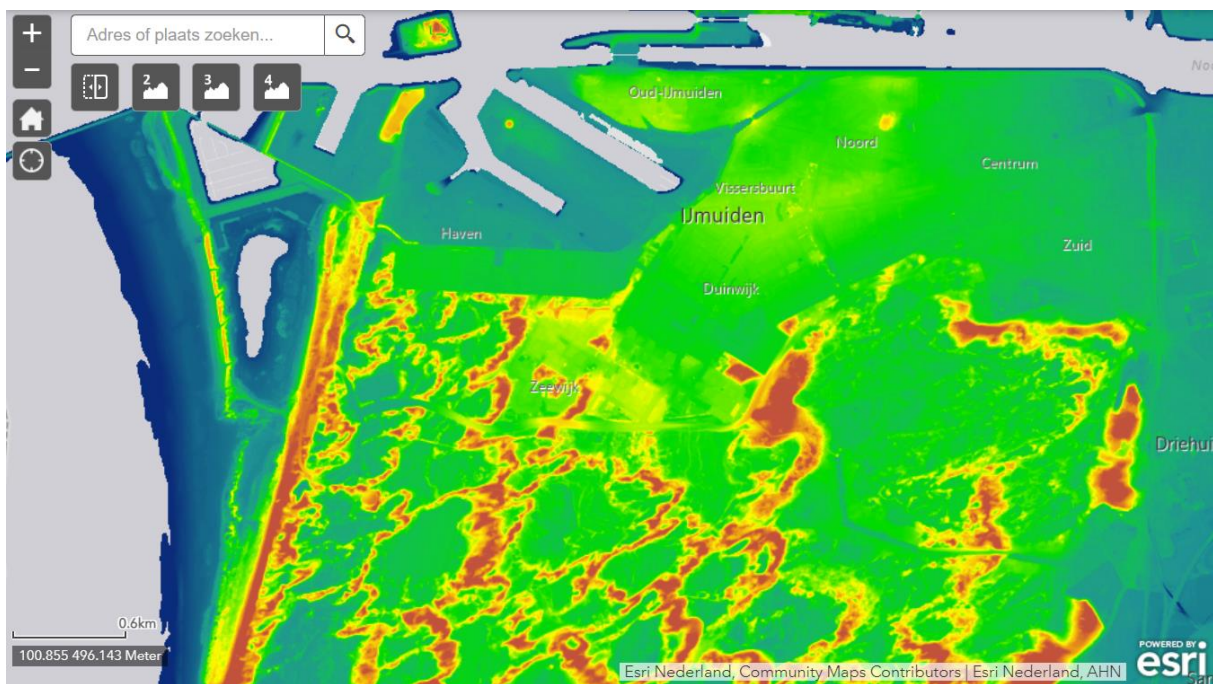

FIGUUR 18: NL-HANA_2.13.167_1058_08 DUITSE OVERZICHTSKAART WIDERSTANDSNESTNUMMERS BEVERWIJK-IJMUIDEN-VELSEN

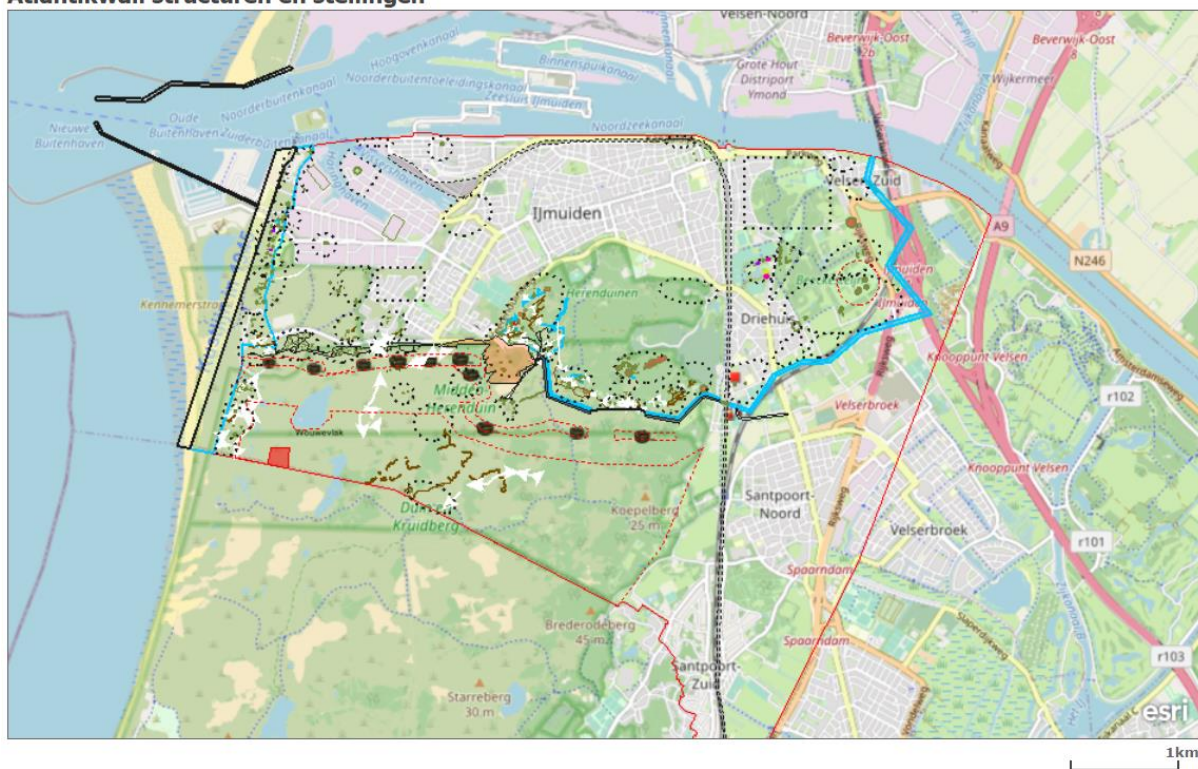
FIGUUR 19: KAART VAN DE FESTUNG IJMUIDEN; 1944-1945. BRON: [HTTPS://NL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/FESTUNG_IJMUIDEN](https://nl.wikipedia.org/wiki/Festung_IJmuiden).

Maar de ligging van de weerstandskernen op het bovenstaande kaartmateriaal was verschillend en moest daarom nader bepaald worden door het AHN-onderzoek. De tweede stap was om de omvang van de weerstandskernen vast te stellen door afstand van de uiterste benoemde bunkers te nemen, de omgrenzing van de weerstandskern op het Duits kaartmateriaal en de informatie uit BRV. De derde stap was om binnen de vastgestelde weerstandskernen met het AHN-onderzoek te speuren naar verdachte en zichtbare sporen. Elk verdachte en zichtbare spoor is getoetst aan de hand van de informatie uit het BRV en verschillende AHN- kaartlagen om de natuurlijke sporen uit te sluiten (afgebeeld in figuur 22). Na deze stappen zijn de sporen ingetekend als polygonen, waardoor het duidelijk is geworden op welke plek benoemde, zichtbare en verwachte resten zijn (afgebeeld in figuur 23).

FIGUUR 20: AHN 4 - 50 CM KAARTLAAG INGEZOOMD OP ZUIDELIJK VELSEN. BRON: [HTTPS://WWW.AHN.NL/AHN-VIEWER](https://www.ahn.nl/ahn-viewer).

Atlantikwall structuren en stellingen

Esri Nederland, beeldmateriaal.nl | Esri Nederland, AHN | Map data © OpenStreetMap contributors, CC-BY-SA

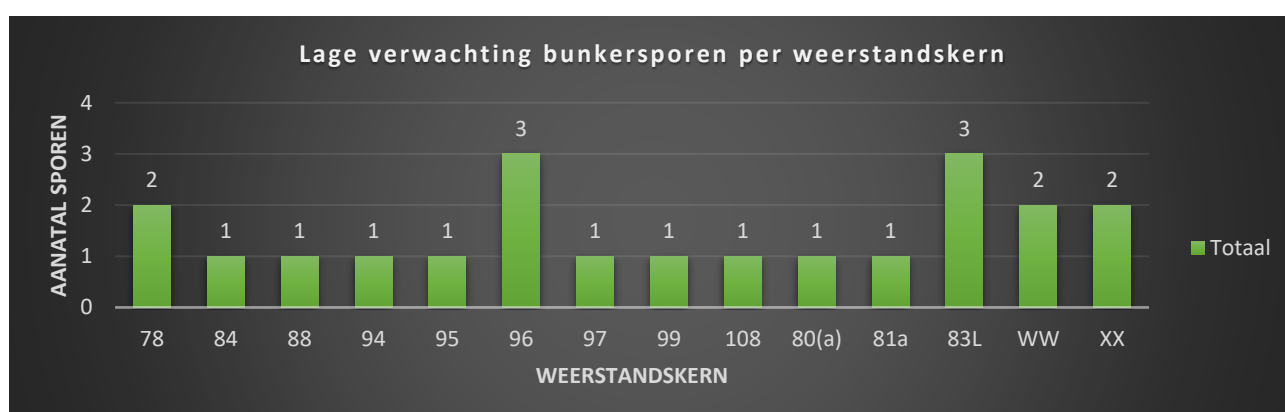
FIGUUR 21: AFRUK VAN DE WEBMAP MET DE KAARTLAAG VAN DE STRUCTUREN EN OBJECTEN VAN DE ATLANTIKWALL IN ZUIDELIJK VELSEN.

Het resultaat van het onderzoek is een hoge verwachting van gebouwde en ongebouwde resten voor de weerstandskernen met meer dan vier ingetekende sporen en een lage verwachting voor de weerstandskernen met een tot drie sporen. Gebaseerd op de informatie van de stichting 'Vesting Hoek van Holland (Atlantikwall-Museum, 2022). Zij geven aan dat een weerstandskern meestal maar

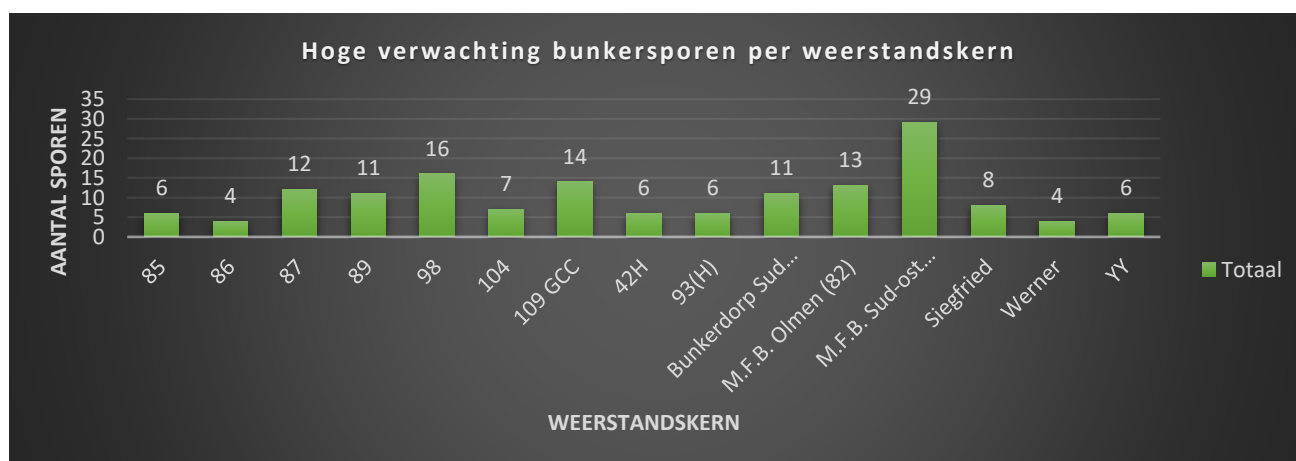
uit een of twee bunkers bestond. Daarom is er voor de weerstandskernen met een tot drie sporen een 'lage verwachting' vastgesteld (afgebeeld in figuur 24). Maar omdat IJmuiden een 'Festung' was en er met dit onderzoek weerstandskernen met meer dan vier sporen zijn aangetroffen is deze groep met een 'hoge verwachting' aangegeven (afgebeeld figuur 25). Er is een [tabel gemaakt in Excel](#) (Bijlage 2.4) om de gegevens te analyseren.

De onderstaande cijfers zijn afkomstig van de Duitse overzichtstekeningen en horen bij een weerstandskern. Er is geen verwachting vastgesteld voor de weerstandskernen; 75, 76, 77, 79, 91, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 131, 82a, JJ en M.K.B. Heerenduin (81). Er is een lage verwachting voor de weerstandskernen: 78, 84, 88, 94, 95, 96, 97, 99, 109, 80(a), 81a, 83, WW en XX. De weerstandskernen met een hoge verwachting zijn: 85, 86, 87, 89, 104, 109 GCC, 42H, 93(h), Bunkerdorp Zuid, M.F.B. Olmen en zuidoost, M.K.B. Heerenduin, Siegfried, Werner en YY.

Het beste antwoord op de deelvraag is terug te zien in de [StoryMap \(Bijlage 2.1\)](#) bij het onderdeel "Kaarttour". Bij elke weerstandskern is aangegeven welke bunkers en sporen er zijn met welke functies. Om de informatie aan te vullen zou er een kleine veldverkenning uitgevoerd worden van een specifiek object in Velsen, maar dit heeft niet kunnen plaatsvinden vanwege de tijdsdruk in het project en de afstand tussen de auteur en de opdrachtgever. Daarnaast bleek de veldverkenning niet nodig te zijn voor het eindproduct omdat het AHN-onderzoek ruim voldoende informatie gaf.

FIGUUR 22: GRAFIEK WAAROP DE LAGE VERWACHTING VAN DE SPOREN PER WEERSTANDSKERN IS AFGEBEELD. AUTEUR: STAN PLOMP.

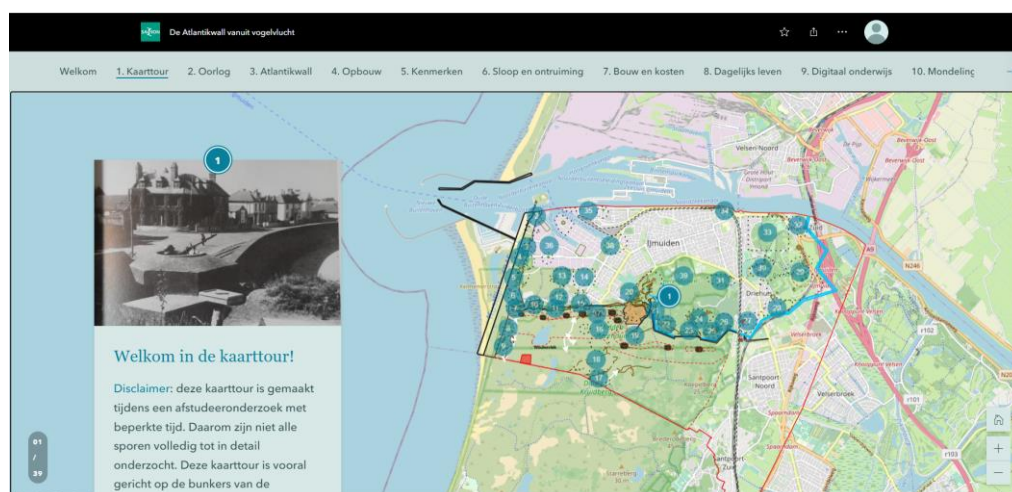
FIGUUR 23: GRAFIEK WAAROP DE HOGE VERWACHTING VAN DE SPOREN PER WEERSTANDSKERN IS AFGEBEELD. AUTEUR: STAN PLOMP.

3.10. Zichtbare resten van de Atlantikwall in Velsen

In dit hoofdstuk is beschreven hoeveel bunkers er zichtbaar zijn per weerstandskern in het onderzoeksgebied. Er is onderscheid gemaakt tussen “benoemde” en “zichtbare” bunkers. De volgende deelvraag is beantwoord: *Wat van het bebouwde en onbebouwde van de Atlantikwall is nog zichtbaar in het landschap in Velsen?*

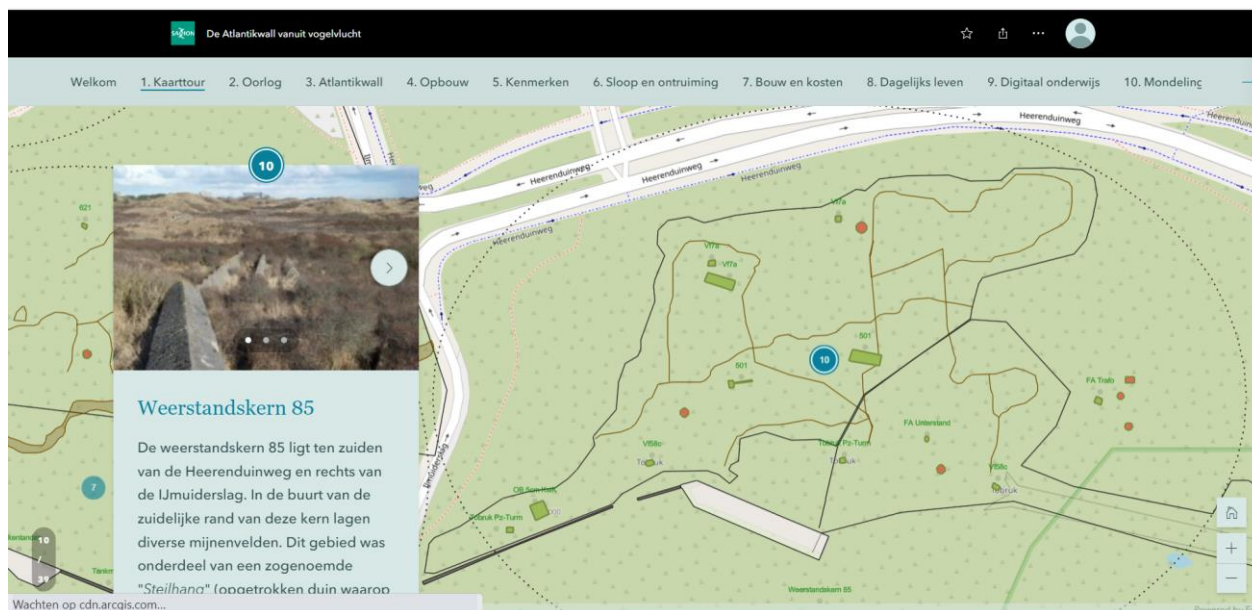
De eerste stap was om te onderzoeken welke bunkers in het onderzoeksgebied zichtbaar waren, is om eerdere bunkerinventarisaties op het internet te onderzoeken zoals, zoals de kaartviewer van Steunpunt Monumenten&Archeologie Noord-Holland, Traces of War en Bunkerinfo. Deze benoemde bunkers zijn in een [tabel](#) (figuur 2.4) geplaatst. De locaties van de bunkers zijn nauwkeuriger op de [kaartlaag](#) geplaatst en ingetekend. De benoemde bunkers zijn met groene polygonen ingetekend. De benoemde bunkers zijn de bunkers die al benoemd waren op de bovenstaande inventarisaties.

Binnen de vastgestelde grenzen van de weerstandskernen is bepaald bij welke kern de bunker toebehoorde, bijvoorbeeld 92 of 93. Nadat de benoemde bunkers in het onderzoeksgebied in de kaart ingetekend waren was de tweede stap om met het AHN-onderzoek te speuren naar sporen die nog niet benoemd waren. Deze bunkers worden de “zichtbare” bunkers genoemd en zijn met lichtblauw ingetekend. Het aantal van de zichtbare bunkers is afgebeeld in figuur 28.

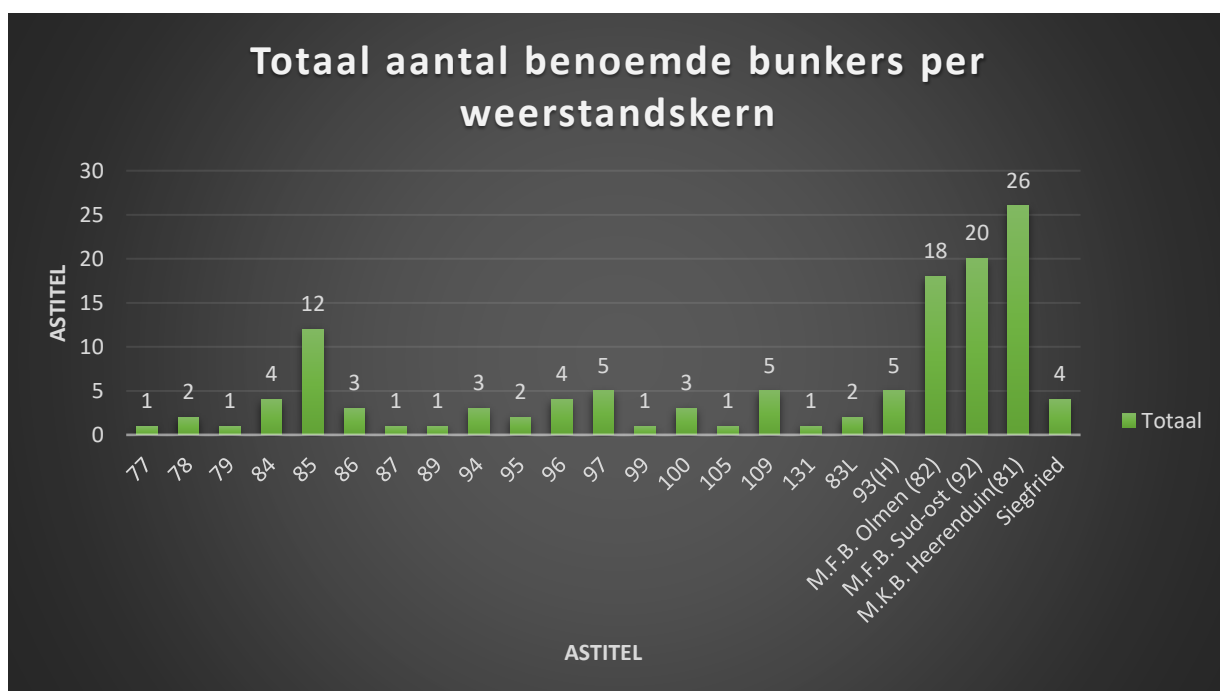
FIGUUR 24: OVERZICHT VAN DE KAARTTOUR EN DE KAARTLAAG. AUTEUR: STAN PLOMP.

De types van zichtbare bunkers zijn vanwege de tijdsduur en de beperkte informatie van het AHN-onderzoek niet bepaald. Sommige resten zoals het landfront, kustfront, tankgrachten, tankmuren, drakentandversperringen, loopgraven zijn op de kaartlaag ook ingetekend, maar deze resten zijn aanvullend voor de “harde resten” en staan niet centraal in dit onderzoek. De zichtbare bunkers zijn getoetst aan de overzichtstekeningen van het BRV om te bepalen of er een duidelijke (type) bunker is gevonden. Het grootste aantal benoemde bunkers, afgebeeld in figuur 3, is bij de batterijen zoals de Batterij Olmen, Zuidoost en Heerenduin. Bovendien is bij de normale weerstandskernen in de grafiek te zien dat het aantal van drie tot vijf vrij veel voorkomt, wat eigenlijk bijzonder is voor weerstandskernen. Daarna hebben de meeste weerstandskernen maar één benoemde bunker. Dit is redelijk normaal omdat het bekend is dat een weerstandskern meestal maar een of twee bunkers, loopgraven en veldstellingen heeft (Atlantikwall-Museum, 2022).

FIGUUR 25: CLOSE-UP VAN HET VERHAAL BIJ ELKE WEERSTANDSKERN EN BIJBEHORENDE SPOREN EN OBJECTEN. AUTEUR: STAN PLOMP.

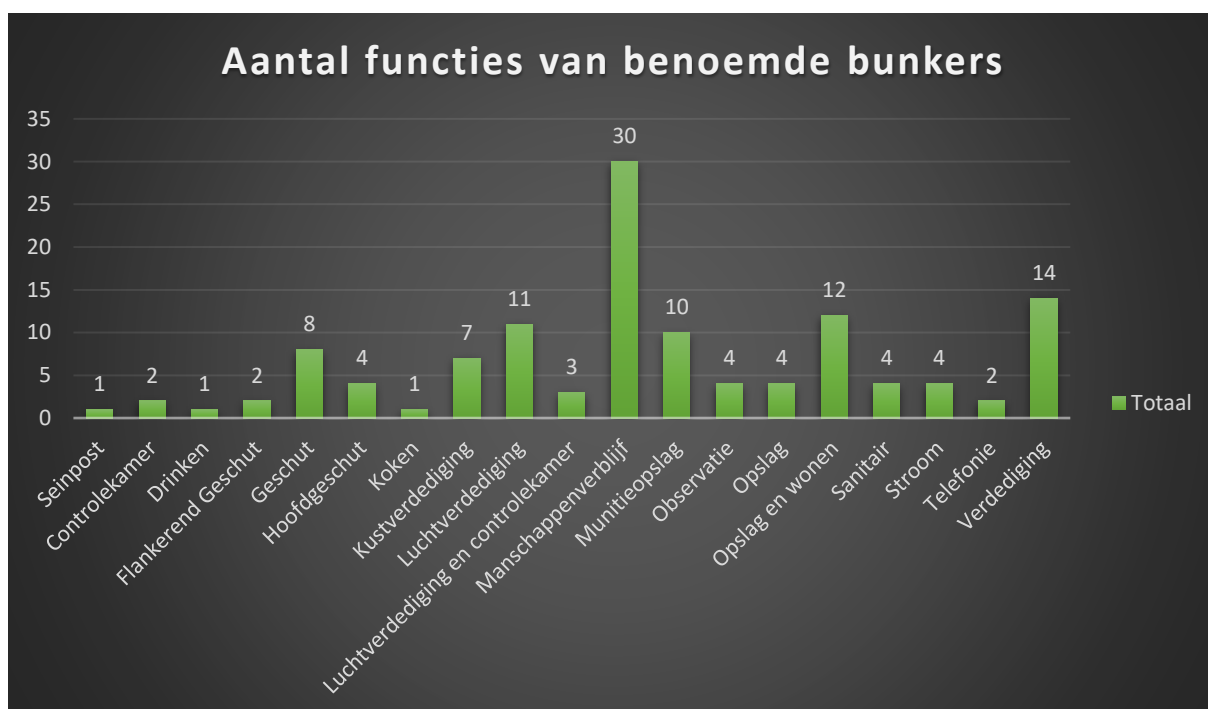
De meeste zichtbare bunkers (afgebeeld in figuur 29) zijn teruggevonden in de batterijen van het kust- en landfront. Daarnaast zijn de meeste aangetoond in de schijnwerperstellingen Siegfried en Werner. In de weerstandskernen 84, 94, 83I, 93(h) zijn een tot twee bunkers per stelling gevonden. De grootste groep van (harde) resten van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen zijn manschapsbunkers, voornamelijk terug te vinden in de batterijen. Hiernaast bestaat de middelgrote groep van bunkerfuncties uit luchtverdediging, munitieopslag, opslag/wonen en geschuts- en verdedigingsbunkers, vooral terug te zien in de weerstandskernen van het landfront. De kleinste groepen van bunkerfuncties zijn sanitair, koken, watervoorziening, controlekamers, stroom, telefonie en observatie. Deze resten zijn over de gehele linie terug te vinden en essentieel voor het zelfstandig functioneren van de weerstandskernen. De bunkerfuncties zijn afgebeeld in figuur 30.

FIGUUR 26: TOTAAL AANTAL BENOEMDE BUNKERS PER WEERSTANDSKERN. AUTEUR: STAN PLOMP.

FIGUUR 27: TOTAAL SOM VAN ZICHTBARE BUNKERS PER WEERSTANDSKERN, AANGETROFFEN DOOR HET ONDERZOEK. AUTEUR: STAN PLOMP.

FIGUUR 28: AANTAL FUNCTIES VAN DE BENOEMDE BUNKERS. AUTEUR: STAN PLOMP.

Het grootste aantal benoemde bunkers is gevonden bij de batterijen zoals de Batterij Olmen, Zuidoost en Heerenduin. Bovendien is bij de normale weerstandskernen dat het aantal van drie tot vijf bunkers veel voorkomt. Hiernaast hebben de meeste weerstandskernen maar één benoemde bunker. De grootste groep van (harde) resten van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen zijn manschapsbunkers. Hiernaast is er een middelgrote groep van luchtverdediging, munitieopslag, opslag/wonen en geschuts- en verdedigingsbunkers. De kleinste groep bunkers hoort bij sanitair, koken, watervoorziening, controlekamers, stroom, telefonie en observatie. De meeste zichtbare bunkers zijn teruggevonden in de batterijen van het kust- en landfront. Daarnaast zijn er vier tot vijf zichtbare bunkers aangetoond per schijnwerperstelling; Siegfried en Werner. In de weerstandskernen 84, 94, 83l, 93(h) zijn een tot twee bunkers per stelling gevonden.

4. Discussie

In dit hoofdstuk is gereflecteerd over het functioneren van de auteur tijdens het afstudeeronderzoek. Daarnaast zijn de beperkingen, kansen en problemen van het onderzoek beschreven.

4.1. Reflectie

Het afstudeerproject is een leerzame periode geweest. Ik heb ondervonden dat het uitdagend is om een project te bedenken en op afstand uit te voeren met wensen van twee stakeholders. De eisen van school waren soms lastig om te combineren met de wensen van mijn opdrachtgever. Soms was het ook een uitdaging om de wensen van de opdrachtgever tegemoet te komen. Mijn eigen uitdaging was goede en snelle communicatie tussen mij en de opdrachtgever. Tijdens het project ben ik tevreden met wat ik samen met de opdrachtgever gemaakt. Voortaan zou ik het wel graag op het kantoor uit willen voeren zodat de communicatie snel en effectief is. Het liefst bij een opdrachtgever die in de buurt van mijn woonplaats is. Bij het uitvoeren van het project had ik soms moeite met spelling en grammatica. Daarom heb ik voorafgaand aan het project enkele taalworkshops ingepland en bijgewoond. De workshops waren nuttig om mijn kennis op te frissen en het vervolgens toe te passen in mijn eindproduct en verantwoordingsdocument. Het waren de workshops: “Zinsopbouw”, “Probleemloos spellen” en “Correcte zinsbouw en formulering” door Marnix Schippers.

Iets dat ik de volgende keer anders zou doen is dat ik meer persoonlijk contact wil hebben met de opdrachtgever. Het kan een valkuil voor mij zijn dat ik te weinig relatie opbouw met mijn opdrachtgever. Door dit te doen kan ik een betere indruk achter laten en kwaliteit geven aan mijn netwerk. In het vervolg wil ik ook meer aandacht besteden aan het controleren van de kwaliteit van bronnen om tot zo goed mogelijke en betrouwbare informatie te komen. Ik ben in dit onderzoek meer gegaan voor veel bronnen om mijn deelvragen te onderzoeken. Tijdens het onderzoek liep ik tegen de kwaliteit van internetbronnen aan. De belangrijke historische informatie die echt nodig was voor het onderzoek, is grotendeels terug te vinden in oude en dure literatuur. Mijn onderzoek was daarom een poging om deze belangrijke informatie toegankelijk te maken voor iedereen.

4.2. Beperkingen en kansen

Een beperking van mijn onderzoek was dat met AHN-onderzoek niet altijd duidelijk kon worden wat voor type bunkers het waren. Dit kon met de informatie van het BRV soms duidelijk worden, maar grotendeels niet. Het vormt geen probleem, omdat het doel was om de sporen in kaart te brengen en niet om elke spoor te determineren om een type. Een andere beperking van het onderzoek is dat de StoryMap niet alle onderdelen van de oudere versie van StoryMaps bezit. Daarom konden bepaalde onderdelen niet in de StoryMap terugkomen, zoals tabbladen.

De kansen van het onderzoek zie ik terug in de gevonden stellingen zoals Werner. Deze stelling is niet benoemd in eerdere bunkerinventarisaties. Het was daarom een mooie vondst om in te tekenen op de kaartlaag. Het AHN-onderzoek geeft een precieze locatie aan de vondsten en kan daarom een kans zijn voor veldonderzoek. Een andere kans was de informatie uit het BRV. Er zijn veel kaarten die kans geven voor iemand om het onderzoeksgebied nog dieper en preciezer te onderzoeken. De informatie van het BRV wist ik van tevoren niet, maar bleek cruciaal te zijn voor mijn onderzoek.

4.3. Problemen

Een duidelijk probleem ontstond in afronding van het eindproduct. Het bleek dat ArcGIS StoryMaps 2.0 erg verschilt van de klassieke StoryMaps. De opdrachtgever was bekend met de oude versie en verwachtte daarom bepaalde onderdelen terug te zien in mijn eindproduct. De opdrachtgever wilde bijvoorbeeld bepaalde onderdelen met een andere opmaak. Dit was een teleurstelling voor hen. Vanwege deze problemen hebben wij overlegd dat mijn StoryMap niet door hen gebruikt wordt in de toekomst. Wel is de kaartlaag van de StoryMap voor hen van nut en is met hen gedeeld.

4.4. Informatie

Er was ruim voldoende informatie om het onderzoek te doen. Mijn onderzoek heeft de locaties van benoemde, zichtbare en verwachte resten van de Atlantikwall op een toegankelijk platform geleverd. Bovendien heeft het onderzoek een creatieve verzameling van lokale verhalen over de Atlantikwall en de bezetting in Velsen geleverd.

5. Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de hoofd- en deelvragen van het onderzoek beantwoord.

5.1. Deelvragen

De conclusies zijn per deelvraag beantwoord.

Deelvraag 1: Hoe is de Atlantikwall tot stand gekomen? Het verloop van de Atlantikwall is in vier fases te onderscheiden: de eerste fase is het voorbereiden van offensieven, verdediging van een specifieke locatie (in het bijzonder havens) en toezichthouding op de kustlijn (1940-1941). De tweede fase is een gesloten lineaire verdedigingslinie tegen aanvallen vanuit de zee (laat 1941). Vervolgens is derde fase een gesloten verdedigingslinie tegen aanvallen vanuit de zee, lucht of het landfront (laat 1942 – laat 1943). De vierde fase is proactieve verdediging en verdieping van de verdedigingslinie (einde van 1943-1945). De Atlantikwall is een gestandaardiseerd vestingbouwwerk dat onderdeel is van een verdedigingssysteem en een fysieke infrastructuur. Het is gebouwd is op basis van een bestaand militair verdedigingsconcept. De naam is ook een veelgebruikte propagandaterm. Hiernaast hebben de locaties, objecten en bijbehorende verhalen van de Atlantikwall ook een rol in de herinnering en het collectief menselijk geheugen voor de betekenis.

Deelvraag 2: Welke mensen worden aangetrokken door een StoryMap over de Tweede Wereldoorlog? De doelgroep van digitale oorlogsgeschiedenis, een StoryMap, lijkt volgens het literatuuronderzoek de geëngageerde jongvolwassene te zijn. Deze doelgroep heeft het meeste belang bij een StoryMap over het tijdvak van de Tweede Wereldoorlog. De werking van een StoryMap lijkt daar goed op aan te sluiten.

Deelvraag 3: Hoe kan een StoryMap aantrekkelijk gemaakt worden voor jongvolwassenen die geïnteresseerd zijn in de Tweede Wereldoorlog? Storytelling, in de vorm van een StoryMap, geeft inzicht in de betekenis en narratief van erfgoed. In een verhaal over de Tweede Wereldoorlog wil de jongvolwassene elementen ervaren zoals: belangrijke (maatschappelijke) onderwerpen, specifieke plekken of gebeurtenissen, persoonlijke verhalen en objecten en de bijbehorende herinneringen levend houden. Er zijn kenmerken van effectieve storytelling; het gaat om aantrekkelijkheid, persoonlijkheid, simpliciteit, illustratie, begeleiding, levendigheid en verdieping. Experts benadrukken het belang dat de doelgroep zich kunnen identificeren met de verhalen van leeftijdsgenoten uit de periode van de oorlog. Zij moeten geactiveerd worden om zelf het verhaal meer te onderzoeken.

Deelvraag 4: Hoe kan “oral history” op het gebied van ervaringen uit de Wereldoorlog goed uitgevoerd worden? De onderzoeksmethode van “oral history”, oftewel mondelinge geschiedenis, bewaart kostbare verhalen door middel van een interview met ooggetuigen van een gebeurtenis. Het draagt bij aan de algemene (digitale) documentatie van het menselijke geheugen en heeft een meerwaarde voor onderwijs aan jongvolwassenen. Tijdens de uitvoering zijn er veel complexe processen. Er is rekening gehouden met correcte vraagstelling, de vorm en uitvoering van een interview volgens bekende richtlijnen en principes. Om de kwaliteit van het onderzoek te bewaken zijn de principes van relatie, communicatie, voorbereiding uitgevoerd een actieve en respectvolle interviewer.

Deelvraag 5: In hoeverre heeft de Atlantikwall invloed gehad op het dagelijks leven in Noord-Holland tussen 1940-1945? Het dagelijks leven nabij de Atlantikwall in Noord-Holland is een moeilijke tijd die gekenmerkt wordt door onzekerheid en spanning. Thuis heerst er armoede en honger. Men probeert op allerlei manieren te overleven. Nederlanders steunden elkaar, maar er was ook verraad. Emoties zoals verdriet, angst en rouw waren normaal geworden. De dragers van de herinneringen hebben, na al deze tijd, nog steeds veel te vertellen over deze periode hun leven. Historici hebben deze herinneringen opgenomen in boeken, waardoor een duidelijk beeld van deze periode is ontstaan.

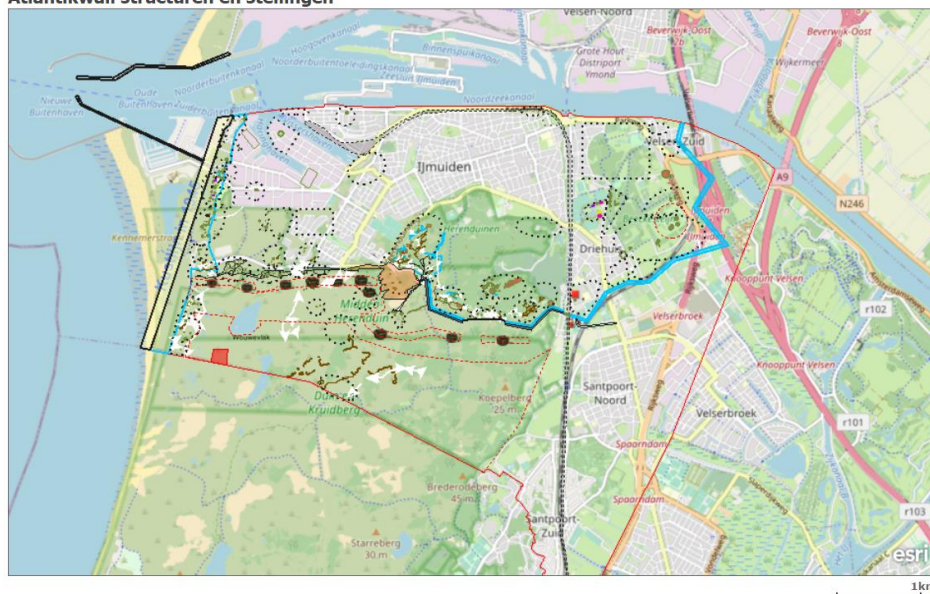
Deelvraag 6: Wat is er in de literatuur bekend over hoe de Atlantikwall eruit zag in Noord-Holland tijdens de Tweede Wereldoorlog? Dankzij het literatuuronderzoek is het duidelijk geworden dat Zandvoort, Castricum, Schoorl, Petten Callantsoog en Texel steunpuntgroepen van de Atlantikwall zijn. Daarna zijn er weerstandskernen en steunpunten op de locaties van Bakkum, Egmond, De Zilk, Hoogovens, Petten, Groet, Schoorl, Schagen, Bergen (aan Zee), Julianadorp, Heemskerkerduinen, Wijk aan Zee, Bloemendaal. Sommige stellingen zijn nog zichtbaar, maar veel van de verdedigingswerken van de Atlantikwall in Noord-Holland zijn verdwenen door sloop.

Deelvraag 7: Welk beeld wordt er in bronmateriaal geschetst van de bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland? In bronmateriaal wordt de bouw van de Atlantikwall als een enorm project geschetst met verschillende omstandigheden voor de arbeiders in West-Europa. De arbeiders bestonden uit vrijwilligers, dienstplichtigen, dwangarbeiders en krijgsgevangenen. Nederlanders werkten ook mee aan de bouw, meestal vanwege sociaaleconomische redenen. Naarmate het verloop van de oorlog kwam er meer verplichting en dwang. De bouw kostte veel geld en beton, maar betekende ook de aanpassing en verwaarlozing van duinen, verkapping van bossen en natuurlijke vegetatie en de verwoesting van vele hectares bouwland verwoest door inundaties, versperringen, obstakels, mijnenvelden en loopgraven.

Deelvraag 8: Welke verhalen zijn bekend over het dagelijks leven bij de huidige lokale gemeenschap nabij de Atlantikwall in 1940-1945? In de eerste oorlogsjaren was de komst van de Atlantikwall ingeluid doordat er overal op straat talloze Duitse soldaten waren. Er was haat naar de Duitsers, maar dit werd meestal niet uitgedragen. Door de Atlantikwall moesten gezinnen evacueren of verhuizen voor het schietveld. Een ander gevolg was dat er sloop en leegstand was in de stad. Er kwam een tekort aan eten en spullen. Bombardementen en luchtaanvallen gebeurden regelmatig. De Velsenaren waren vindingrijk tijdens de oorlog, mede door het verzet. Het verzet in Velsen hielp elkaar en zorgde voor eten of voor veiligheid. Na de oorlog kwamen sommigen terug, maar hun woonplek was een ravage geworden.

Deelvraag 9: Waar kunnen welke gebouwde en ongebouwde resten verwacht worden van de Atlantikwall in Velsen in de ondergrond? Er is een hoge verwachting van gebouwde en ongebouwde resten voor de weerstandskernen met meer dan vier ingetekende sporen en een lage verwachting voor de weerstandskernen met een tot drie sporen. Er is geen verwachting voor de weerstandskernen; 75, 76, 77, 79, 91, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 131, 82a, JJ en M.K.B. Heerenduin (81). Er is een lage verwachting voor de weerstandskernen: 78, 84, 88, 94, 95, 96, 97, 99, 109, 80(a), 81a, 83, WW en XX. De weerstandskernen met een hoge verwachting zijn: 85, 86, 87, 89, 104, 109 GCC, 42H, 93(h), Bunkerdorp Zuid, M.F.B. Olmen en zuidoost, M.K.B. Heerenduin, Siegfried, Werner en YY.

Atlantikwall structuren en stellingen

Esri Nederland, beeldmateriaal.nl | Esri Nederland, AHN | Map data © OpenStreetMap contributors, CC-BY-SA

FIGUUR 29: WEBMAP KAARTLAG VAN DE STORYMAP. AUTEUR: STAN PLOMP.

Deelvraag 10: Wat van het bebouwde en onbebouwde van de Atlantikwall is nog zichtbaar in het landschap in Velsen? Het grootste aantal benoemde bunkers is gevonden bij de batterijen zoals de Batterij Olmen, Zuidoost en Heerenduin. Bovendien is bij de normale weerstandskernen dat het aantal van drie tot vijf bunkers veel voorkomt. Hiernaast hebben de meeste weerstandskernen maar één benoemde bunker. De grootste groep van (harde) resten van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen zijn manschappenbunkers. Hiernaast is een middelgrote groep van luchtverdediging, munitieopslag, opslag/wonen en geschuts- en verdedigingsbunkers. De kleinste groepen is sanitair, koken, watervoorziening, controlekamers, stroom, telefonie en observatie. De meeste zichtbare bunkers zijn teruggevonden in de batterijen van het kust- en landfront. Daarnaast zijn er vier tot vijf zichtbare bunkers aangetoond per schijnwerperstelling; Siegfried en Werner. In de weerstandskernen 84, 94, 83I, 93(h) zijn een tot twee bunkers per stelling gevonden.

5.2. Hoofdvraag

Hoofdvraag: Welke fysieke sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall (1940-1945) van Velsen, Noord-Holland kunnen in kaart gebracht worden? De fysieke sporen in het landschap zijn verhalend in kaart gebracht op een kaartlaag in het eindproduct. Op de kaartlaag zijn verwachte en zichtbare sporen van de Atlantikwall afgebeeld. In de StoryMap zijn de principes van mondelinge geschiedenis en storytelling toepast voor jongvolwassenen. De overgebleven materiële en immateriële resten van de stellingen van de Atlantikwall zijn Duits- en Nederlands erfgoed. Het is belangrijk om er aandacht aan te besteden en in de waarden stand te houden voor toekomstige generaties zoals jongvolwassenen. Door dit onderzoek kunnen er betere keuzes gemaakt worden met het Atlantikwall erfgoed. De bijbehorende verhalen zoals de verhalen van Peter Saal, Nick Warmerdam, Guus Hartendorf, mevrouw de Ruijter, Lam de Groot, meneer van Schie, mevrouw Swagerman, mevrouw van Beelen en Bep van Slooten laten zien dat de Atlantikwall voor een moeilijke en zware tijd heeft gezorgd voor de Velsenaren en noord-hollanders. Deze verhalen zijn ook op de StoryMap in kaart gebracht. De bijdrage van het onderzoek overstijgt de StoryMap en de individuele bouwstenen zijn erg bruikbaar voor vervolgonderzoek. De link naar de StoryMap is te vinden in Bijlage 2.1.

6. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk zijn aanbevelingen gedaan voor nieuwe onderzoeksvragen, mogelijkheden, vervolgonderzoek(en) en het nut van het eindproduct.

Als er mensen het eindproduct als basis gebruiken voor verder onderzoek in het onderzoeksgebied dan zijn er door dit onderzoek enkele vragen ontstaan:

- Hoe zien de loopgraven van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen eruit?
- Hoe zijn de bunkers van de Atlantikwall ondergewerkt?
- Hoe werden bunkers van de Atlantikwall gesloopt?
- Om welke bunkertypes gaat het van de verdachte sporen van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen?
- Welke resten zijn terug te vinden van de bombardementen in zuidelijk Velsen?
- Welke landschappelijke aanpassingen door de aanleg van de Atlantikwall in Velsen zijn in kaart te brengen?
- In welke fases zijn resten van de Atlantikwall in Velsen gesloopt of ondergewerkt?

Voor verder onderzoek ontbreekt er een duidelijk overzicht, bijvoorbeeld in een StoryMap, van de gesloopte en ondergewerkte resten van de Atlantikwall in Velsen vanaf 1950 tot 2022. Een mogelijkheid hiervan is om de informatie uit dit onderzoek en de onderzoeken van het BRV als basis te gebruiken. Daarna kan door bureauonderzoek gezocht worden naar de omgang met de resten in die tijd zodat de overgebleven resten van de Atlantikwall nog duidelijker worden. Dit onderzoek zou ook bijdrage leveren aan de kennis van de Atlantikwall van Velsen.

De volgende onderdelen van de Atlantikwall in Velsen zijn interessant voor vervolgonderzoek omdat er veel zichtbare en verwachte resten vastgesteld zijn. Dit kan door geofysisch onderzoek met een drone of met grondradar. Maar veldonderzoek zou ook al interessant kunnen zijn.

- Schijnwerperstellingen Siegfried en Werner
- M.F.B. Zuidoost en M.F.B. Olmen
- 109 GCC, onderdeel van Schoonenberg 109
- Stelling 98, 87, 89
- De *Steilhang* onder de Heerenduinweg
- Loopgraven in Midden-Heerenduin
- Bunkerdorp Zuid

De kaartlaag van de StoryMap kan onderdeel zijn van een groter project over de Atlantikwall in heel Velsen. De polygonen van de ingetekende bunkers zijn zeer bruikbaar. Ook kan de StoryMap een begin zijn voor een toegankelijke manier van onderzoek naar de Atlantikwall voor geïnteresseerde jongvolwassenen. Een StoryMap van Velsen waarin mensen zelf kunnen onderzoeken zou een interessant vervolgproject kunnen zijn.

7. Literatuurlijst

Volgens APA 7^e editie.

- AHN. (2019, juli 24). *Home* [Landingspagina]. Actueel Hoogtebestand Nederland. <https://www.ahn.nl/>
- Ambachtsheer, H. (1995). *Van Verdediging naar bescherming*. De Nieuwe Haagsche.
- Atlantikwall-Museum. (2022). *Weerstandskernen*. Atlantikwall-Museum. <https://www.atlantikwall-museum.nl/weerstandskernen.html>
- Azaaj, I., Sodderland, M., & Regt, S. de. (2018). *Doelgroepenonderzoek WOII*. Motivaction & Universiteit Utrecht.
- BAAC. (2022). Conflictarcheologie—Expertises—BAAC. BAAC BV. <https://www.baac.nl/expertises/conflictarcheologie/>
- Beek, M. (2020). *Duinen en mensen » De Atlantikwall, een verdedigingslandschap (erfgoed-essay 3)*. <https://duinenenmensen.nl/de-atlantikwall-een-verdedigingslandschap/>
- Berkel, M. van. (2018). *Wat weten Nederlandse jongeren over de Tweede Wereldoorlog?* Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Beveren, A. van. (2010). *BunkerBlog » Redefining the Atlantikwall*. <https://bunkerblog.eu/redefining-the-atlantikwall/>
- Bont, F. (2020). *Hoe de Atlantikwall honderdduizenden Nederlanders heeft verdreven*. <https://npokennis.nl/longread/7775/hoe-de-atlantikwall-honderdduizenden-nederlanders-heeft-verdreven>
- Bor, E. (2020, augustus 29). Castricum wordt Atlantikwall. 1940-1945. *Oud-Castricum*. <https://www.oud-castricum.nl/categorie-activiteiten/nieuws/castricum-wordt-atlantikwall/>
- Bosman, A. V. A. J., Ginkel, E. J. van, Verweij, J. P. F., & Waldus, W. B. (2014). *De archeologie van modern oorlogserfgoed* (Nr. 3595). Adc Archeoprojecten. https://www.academia.edu/7405055/De_archeologie_van_modern_oorlogserfgoed
- Bunkerinfo. (2022). *Troepen Atlantikwall Nederland*. <https://www.bunkerinfo.nl/2010/03/troepen-atlantikwall-nederland.html>
- Bunkerpictures. (2022). *Description of the German bunker constructions | Bunkeprictures*. <https://www.bunkerpictures.nl/sources/description-the-german-bunker-constructions/>
- Bunkers Petten*. (2022). <https://www.bunkerinfo.nl/2012/01/bunkers-petten.html>
- Bustin, R., Lambert, D., & Tani, S. (2020). The development of GeoCapabilities: Reflections, and the spread of an idea. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 29(3), 201–205. <https://doi.org/10.1080/10382046.2020.1749773>
- Caroll, A. & Esri's StoryMaps team. (2022, juni 16). Nine steps to great storytelling. *ArcGIS StoryMaps*. <https://storymaps.arcgis.com/stories/429bc4eed5f145109e603c9711a33407>
- CAS 1100. (2008). *2.13.167 Inventaris van het archief van het 2e Geniecommandement, Bureau Registratie Verdedigingswerken van het Ministerie van Defensie (zgn. 'Bunkerarchief'), (1923) 1946-*

1987 (1992) [Archief]. Nationaal Archief.

<https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.13.167>

Chand, A. (2021). Same Interviewee, Different Interviewer: Researching Intersubjectivity in Studies of the Reserved Occupations in the Second World War. *The Oral History Review*, 48(1), 3–19.

<https://doi.org/10.1080/00940798.2021.1879600>

Cohen, M., & Verberk, M. (2021). Mal. *Wie bepaalt wat erfgoed is?*, Boekman 124, 50–55.

Cope, M. P., Mikhailova, E. A., Post, C. J., Schlautman, M. A., & Carbajales-Dale, P. (2018). Developing and Evaluating an ESRI Story Map as an Educational Tool. *Natural Sciences Education*, 47(1), 180008.

<https://doi.org/10.4195/nse2018.04.0008>

Cripaul, C. (2020). *Een interactieve kaart van Tweede Wereldoorlog locaties in de gemeente Duiven* [Saxion]. <https://hbo-kennisbank.nl/details/saxionhogeschool:97B509E1-98FE-449A-95C0EBB749F1383A>

Dawson, G. (1994). *Soldier Heroes: British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*.

<https://www.routledge.com/Soldier-Heroes-British-Adventure-Empire-and-the-Imagining-of-Masculinities/Dawson/p/book/9780415088824>

de Vries, B. (2020). Interview Ben de Vries over militair erfgoed. *Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland*. <https://www.steunpunterfgoednh.nl/interview-ben-de-vries-militair-erfgoed/>

DEN. (2022). *DEN Kennisinstituut cultuur & digitale transformatie*. <https://www.den.nl/home>

Dona, T. (2021). Immersive storytelling naar een next level met nieuwe stemmen en nieuwe plaatsen. *MMNieuws*. <https://www.mmnieuws.nl/article/immersive-storytelling-naar-een-next-level-met-nieuwe-stemmen-en-nieuwe-plaatsen/>

Eerden, M., Wokke, R., Contant, I., Hoogeveen, H., Jongejan, B., Linssen, M., Meggelen, W. van, Muller, D., Tijn, N. van, & Vries, B. de. (2019). *Erfgoed van betekenis. Verkennend onderzoek naar de relatie tussen onroerend erfgoed en de herinnerings- en herdenkingscultuur in Nederland* [Publicatie]. Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

<https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2019/01/01/erfgoed-van-betekenis>

Egiebor, E. E., & Foster, E. J. (2019). Students' Perceptions of Their Engagement Using GIS-Story Maps. *Journal of Geography*, 118(2), 51–65. <https://doi.org/10.1080/00221341.2018.1515975>

Eijk, K. van, & Schenkeveld, W. (2010). *Oorlogsjaren. Oorlogsherinneringen van noord-hollanders 1940-1945*. (1ste dr.). HDC Media, Robert Jan Witte.

Elten, E. van. (2021). Bunkers en grachten maken de Tweede Wereldoorlog tastbaar. *Dwalen door het verleden*, 8.

Engelshoven, I. van. (2019). *Visie Erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog*.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32820-321.html>

Esri. (2022). The Five Principles of Effective Storytelling With Esri Story Maps. *Classic Storymaps*. <https://storymaps-classic.arcgis.com/en/five-principles/>

Flooren, M. W. J. (2015). *Verbindend verleden. Erfgoed, vrije tijd en regionale identiteit*. Ipskamp Printing.

- Fortificatieforum. (2021). *In memoriam: Rudi Rolf—Fortificatieforum*.
<https://www.fortificatieforum.nl/viewtopic.php?t=5531>
- Forty, G., Marriot, L., & Forty, S. (2016). *Hitler's Atlantikwall* (3de dr.). Icob.
- Gabriel, B. (2005). The unbearable strangeness of being: Edgar Reitz's Heimat and the ethics of the unheimlich. In *Postmodernism and the Ethical Subject* (pp. 149–202). McGill-Queen's University Press.
- Green, A. (2004). Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates. *Oral History*, 32(2), 35–44.
- Grit, R., & Julsing, M. (2017). *Zo doe je een onderzoek* (Derde druk). Noordhoff Uitgevers.
- Groshans, G., Mikhailova, E., Post, C., Schlautman, M., Carbajales-Dale, P., & Payne, K. (2019). Digital Story Map Learning for STEM Disciplines. *Education Sciences*, 9(2), Art. 2.
<https://doi.org/10.3390/educsci9020075>
- Hageraats, C. (2014). *Who says myths are not real? Looking at archaeology and oral history as two complementary sources of data*. [MA Thesis Archaeology, Universiteit Leiden].
<https://hdl.handle.net/1887/29810>
- Han University of applied sciences. (2022). *Wat is oral history?* <https://blog3.han.nl/oralhistory/over-oral-history-in-de-klas/wat-is-oral-history/>
- Hartendorf, G. (2022, juli 19). *De Atlantikwall in Velsen* [Persoonlijke communicatie].
- Hinrichs, W. (2020). *Op zoek naar het Romeinse verleden door middel van radars en lasers*. Romeinse limes Nederland en RomeinenNU. <https://www.romeinen.nl/weten/nieuws/blog-nieuwe-inzichten-op-zoek-naar-het-romeinse-verleden-door-middel-van-radars-en-lasers>
- History Associates Incorporated. (2013, mei 1). *The Power of Artifacts to Elevate the Story*.
<https://www.historyassociates.com/the-power-of-artifacts-to-elevate-the-story/>
- Jones, S., & Russell, L. (2012). Archaeology, Memory and Oral Tradition: An Introduction. *International Journal of Historical Archaeology*, 16(2), 267–283. <https://doi.org/10.1007/s10761-012-0177-y>
- Jutte, P. (2022). Westwall [Blog]. *Strijdbewijs*.
<https://www.strijdbewijs.nl/westwall/siegfriedlinie.htm>
- Kansa, S. W., & Kansa, E. (2014). Data Publishing and Archaeology's Information Ecosystem. *Near Eastern Archaeology*, 77(3), 223–227. <https://doi.org/10.5615/neareastarch.77.3.0223>
- Karrouche, N. (2018). Leren digitaliseren: Mogelijkheden van de digitalisering voor geschiedenisonderwijs met oral history. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 131(4), 653–656.
<https://doi.org/10.5117/TVGESCH2018.4.008.KARR>
- Klingman, L. L. (2018). *Let's Get Digital! Using ESRI's ArcGis StoryMaps as an Archaeological Education Tool* [Master of Arts in Public Archaeology, Binghamton University].
<https://www.proquest.com/openview/bdab9d74eacab9987d45bab3c985aaf3/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Kok, R., & Vos, W. (2013). *Archeologie van de Tweede Wereldoorlog* (Nr. 211; Rapportage Archeologische Monumentenzorg, p. 158). Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

- Kok, R., & Warmerdam, N. (2015). Een nieuw perspectief op het duinlandschap: Archeologische inventarisatie van veldversterkingen van de Atlantikwall in Meijndel en Berkheide. *Holland's Duinen*, 66, 28–35.
- Koleva, D. (2006). Memories of the War and the War of Memories in Post-Communist Bulgaria. *Oral History*, 34(2), 44–55.
- Linies in Nederland. (2022). *Zandvoort*. <https://waterlinies.jouwweb.nl/1900-2000/1940-1944-atlantikwall/noord-holland-1/zandvoort-1>
- Lopende Zaken, bureau voor landschap en recreatie. (2020). *Atlantikwall Platform*. <http://www.atlantikwallplatform.eu/>
- Malinverni, E. S., Pierdicca, R., Colosi, F., & Orazi, R. (2019). Dissemination in archaeology: A GIS-based StoryMap for Chan Chan. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 9(4), Art. 4. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-07-2018-0048>
- McHenry Library. (2021, juni 8). *Oral History Research and Resources*. UC Santa Cruz University Library. <https://guides.library.ucsc.edu/oralhist/about-oral-history>
- Mees, R. (2022). *Feedback op StoryMap* [Persoonlijke communicatie].
- Mellink, G.-J. (2016). *De Atlantikwall in Nederland en België*.
- Mellink, G.-J., Saal, P., & Schuppen, P. (2016). *Verdreven voor de Atlantikwall*. Uitgeverij WBOOKS.
- MOOI Noord-Holland. (2020). *Kaarten Steunpunt Monumenten & Archeologie Noord-Holland*. <https://kaarten.mooinoord-holland.nl/viewer/app/SMA>
- Nationaal Comité 4 en 5 mei. (2022). *Oorlogsmonumenten*. <https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten>
- Neisingh, K., Mellink, G.-J., Smid, R., & Rijpsma, J. (2016). *The Atlantikwall, definition of a phenomenon*. <https://www.bunkerpictures.nl/sources/the-atlantikwall-definition/>
- Netwerk Oorlogsbronnen. (2022). *De Tweede Wereldoorlog dichtbij*. Oorlogsbronnen. <https://www.oorlogsbronnen.nl/>
- Nieuwe visie cultuurbeleid, nr. 32820, Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2017–2018 261 (2018). <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32820-261.html>
- NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies & DANS. (2022). *Atlantikwall Den Haag*. Getuigenverhalen. <http://getuigenverhalen.nl/projecten/atlantikwall-den-haag>
- Noord-Hollands Archief. (2022). *Noord-Hollands Archief: Het historisch informatiecentrum voor Noord-Holland*. <https://noord-hollandsarchief.nl/>
- Oral History Association. (2009). Principles and Best Practices. *Oral History Association*. <https://oralhistory.org/about/principles-and-practices-revised-2009/>
- Pap, G. (2021, januari 15). Wat is jouw verhaal? *ArcGIS StoryMaps*. <https://storymaps.arcgis.com/stories/4288685ca41a42a3a7862277cc32d4b9>
- Peniston-Bird, C. (2009). *Oral History, The Sound of Memory* (S. Barber & C. Peniston-Bird, Red.; p. 108). Routledge. <https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/54205/>
- Peter Saal. (2022, juli 6). *De Atlantikwall in Velsen* [Microsoft Teams].

- Peters, M., & Schuppen, S. van. (2005). *Atlantikwall—Omstreden erfgoed, van Rijnmond tot IJ-mond*. Uitgeverij Open kaart.
- Praetzelis, A. (1998). Introduction: Why Every Archaeologist Should Tell Stories Once in a While. *Historical Archaeology*, 32(1), 1–3.
- Praetzelis, A. (2014). Narrative and Storytelling for Archaeological Education. *Encyclopedia of Global Archaeology*, 5135–5138.
- Reinier Mees. (2022). Reinier Mees. *Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland*. <https://www.steunpunterfgoednh.nl/reinier-mees/>
- Ribbens, K. (2022). *Erfgoed is verandering*. Tweedewereldoorlog.nl. <https://www.tweedewereldoorlog.nl/onderzoekuitgelicht/erfgoed-en-herinnering/erfgoed-is-verandering/>
- Rolf, R., & Sakkers, H. (2005). *Duitse bunkers in Nederland: Inventarisatie van de gebouwde en nog aanwezige duurzame verdedigingswerken*. PRAK.
- Roosendaal, J. (2019). Oorlogstoerisme. *Tweedewereldoorlog.nl*. <https://www.tweedewereldoorlog.nl/onderzoekuitgelicht/oorlogstoerisme/oorlogstoerisme/>
- Schriek, M. van der. (2020). The interpretation of WWII conflict landscapes.: Some case studies from the Netherlands. *Landscape Research*, 45(6), Art. 6. <https://doi.org/10.1080/01426397.2020.1776231>
- Schute, I. (2016). De wetenschappelijke betekenis van archeologisch onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 129(2), 263–278. <https://doi.org/10.5117/TVGESCH2016.2.SCHU>
- Sheftel, A., & Zembrzycki, S. (2017). Slowing Down to Listen in the Digital Age: How New Technology Is Changing Oral History Practice. *The Oral History Review*, 44(1), 94–112. <https://doi.org/10.1093/ohr/ohx016>
- SIKB. (2022). *Explosieven-opsporing—SIKB*. Archeologie. <https://www.sikb.nl/archeologie/opgraven-en-explosieven>
- Story Maps Community. (2020). Documenting oral history through maps and ArcGIS StoryMaps. *ArcGIS Blog*. <https://www.esri.com/arcgis-blog/products/story-maps/sharing-collaboration/documenting-oral-history-through-maps-and-arcgis-storymaps/>
- Stützpunkt Schoorl. (2022). <https://www.bunkerinfo.nl/2010/01/stutzpunkt-schoorl.html>
- The National WWII Museum. (2022). *Oral history guidelines and resources*. The National WWII Museum | New Orleans. <https://www.nationalww2museum.org/oral-history-resources>
- Thomas, C. (2017, oktober 23). Oral History Mapping with ArcGIS Online. *ArcGIS Blog*. <https://www.esri.com/arcgis-blog/products//uncategorized/oral-history-mapping-with-arcgis-online/>
- Thomson, A. (1990). Anzac Memories: Putting Popular Memory Theory into Practice in Australia. *Oral History*, 18(1), 25–31.
- Tian, J., Koh, J. H. L., Ren, C., & Wang, Y. (2022). Understanding higher education students' developing perceptions of geocapabilities through the creation of story maps with geographical

information systems. *British Journal of Educational Technology*, 53(3), 687–705.
<https://doi.org/10.1111/bjet.13176>

Traces of War. (2022). *TracesOfWar.nl*. <https://www.tracesofwar.nl/default.asp?>

van Voorthuijsen, A. (2021). Verschillende aanpak van 'Fout Erfgoed'. *Binnenlands Bestuur*.
<https://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/verschillende-aanpak-van-fout-erfgoed.16810017.lynkx>

Verhoeven, N. (2018). *Wat is onderzoek?* (6de dr.). Boom uitgevers Amsterdam.

Vojteková, J., Žoncová, M., Tirpáková, A., & Vojtek, M. (2021). Evaluation of story maps by future geography teachers. *Journal of Geography in Higher Education*, 0(0), 1–23.
<https://doi.org/10.1080/03098265.2021.1902958>

Vrieling, L. (2019, maart 5). Luchtfotokennis. *Bombs Away*. <https://bombsaway.nl/luchtfotokennis/>
 Wageningen University & Research. (2022). *Wageningen University & Research—Geoportal*. RAF aerial photographs. <https://library.wur.nl/WebQuery/geoportal/raf>

Warmerdam, N. (2016). Atlantikwall in Noord-Holland—Kustgebied als militair landschap (Tussen Duin en Dijk 2016-1). *Tussen Duin En Dijk*.
https://www.academia.edu/22689450/Atlantikwall_in_Noord_Holland_Kustgebied_als_militair_land_schap_Tussen_Duin_en_Dijk_2016_1_

Warmerdam, N. (2018, oktober 7). Verstoven Verleden: Hoe het begon. *Archeologie van de Atlantikwall*. <https://nickwarmerdam.com/project-verstoven-verleden-hoe-het-begon/>

Warmerdam, N. (2022, juli 19). *Nick Warmerdam* [Persoonlijke communicatie].

Warmerdam, N., & Kok, R. (2014). Archeologie van de Atlantikwall. Een inventarisatie van zachte resten in de Freie Kuste Katwijk-Scheveningen, provincie Zuid Holland (RAAP Rapport 2925). *RAAP Rapport 2925*.
https://www.academia.edu/10387805/Archeologie_van_de_Atlantikwall_Een_inventarisatie_van_zachte_resten_in_de_Freie_Kuste_Katwijk_Scheveningen_provincie_Zuid_Holland_RAAP_Rapport_2925_

Warmerdam, N., & Kok, R. (2017). *Tussen boulevard en noordelijk Landfront. Archeologische inventarisatie van drie Atlantikwall-locaties in de Noordduinen, gemeente Noordwijk. Deel I: Onderzoek (RAAP Rapport 3249)*.
https://www.academia.edu/32358456/Tussen_boulevard_en_noordelijk_Landfront_Archeologische_inventarisatie_van_drie_Atlantikwall_locaties_in_de_Noordduinen_gemeente_Noordwijk_Deel_I_Onderzoek_RAAP_Rapport_3249_

Warmerdam, N., & Rijpsma, J. (2021). *Bezetting in Beeld*. Bezetting In Beeld.
<https://bezettinginbeeld.nl/>

Bijlagen

Bijlage 1: Interviews

In dit hoofdstuk zijn alle interviews woordelijk beschreven.

1.1. Interview met Nick Warmerdam

Respondent: Nick Warmerdam (R)

Interviewer: Stan Plomp (I)

Datum: 19-7-2022

Plaats: Teams

I: Wat betekent de Atlantikwall voor de archeologie vandaag? Vroeger was dat misschien anders maar hoe denk jij daar nu over?

R: Voorheen was dat met heel veel. Eigenlijk met historische archeologie. Je hebt natuurlijke historische archeologie in de brede zin van het woord. Bij ons bijvoorbeeld op het kantoor gaat dat tot de Romeinse Tijd tot nu toe. Iedereen weet wel bij de Romeinen van ja daar kun je wel de bronnen bestuderen maar de archeologie heb je wel echt nodig wil je kenniswinst hebben. Hoe dichterbij de huidige tijd komt, hoe meer vragen er komen. Mensen vragen dan nog of het nog wel iets toevoegt. Mensen zeggen dan al dat wij weten wat er ligt, oudere generaties zijn er nog, meerdere bronnen of bouwhistorisch onderzoek. Eigenlijk al die aspecten. Archeologie is eigenlijk een hele dure manier om al te bevestigen wat wij weten volgens sommige mensen. Zo kan je het zien. Zo zien mensen het nog steeds. Wat de archeologie voor mij is als je onderzoek naar belangrijke bouwfenomenen zoals de Atlantikwall. Dit is de allergrootste bouwcampagne uit de 20ste eeuw vanaf de Golf van Biskaje tot in de Noordkaap. Het heeft zoveel impact gehad en het is eigenlijk de dunne schil die alle idealen van het derde rijk moet verdedigen. Als je die goed wil begrijpen en als Ensemble wil studeren dan moet je dat met verschillende methodes, niveaus en manieren doen. Archeologie is daar een van. Archeologie is niet de beste manier om dat te doen. Maar archeologie is net zoals oral history, bouwhistorie, historie, cultuurhistorie noem het maar op. Archeologie is een van de manieren om er naar te kijken en de Atlantikwall te begrijpen. Alle verhalen, de impact op de samenleving of de militaire structuren. Je wilt eigenlijk breed kijken van wat is de Atlantikwall nou? Hoe hield die in? Dan kijk je vanaf de basis, zoals de eerste militair die zijn schop de grond in heeft gestoken tot de grote effecten die bijvoorbeeld de bouw van de Atlantikwall op Noord-Holland of heel Nederland had. Dan is archeologie heel belangrijk omdat het een nieuwe laag toevoegt in een heel breed verhaal. Ik zie archeologie dus niet echt als een periode-specifieke studie. Maar vooral als een manier die methodologisch en theoretisch kader om naar erfgoed te kijken. Wij gebruiken andere bronnen en zijn net wat anders geschoold. Dus wij krijgen een ander soort archief voor ons neus. Andere soort bronnen waar wij net een ander manier van kijken op hebben. Dit voegt eigenlijk een volledig afzonderlijke laag toe aan wat wij al weten. Maarja, als wij een historische vraag gaan stellen. Zoals: "Liggen er bunkers?". Dit zie je wel vaak. Zoals: "zijn er nog sporen uit de ww2 aanwezig en wat dan?". Is dit een goede archeologische vraag? Nee. Dan ga je opzoek naar wat je al weet. Maar als je het onderzoek heel mooi insteekt en een nieuwe laag aan toevoegt en die combineert met al het andere onderzoek. Dan heb je een veel beter begrip van wat de Atlantikwall is. Je ziet het nu ook he. Iedereen weet wel uit historische bronnen en oral history dat heel veel

mensen in Bloemendaal en Velsen zijn ingezet om Plaggen te steken. Om die plaggen aan de kust neer te leggen. Mensen zijn onteigend en hun huizen uitgezet. Zulk soort dingen weet je uit historische bronnen. Maar op een of andere manier komen ze toch niet allemaal in het narratief terecht. Wat ik zelf wel interessant vind. Iedereen weet wel dat er veel loopgraven waren. Maar waarom beschermen wij de Atlantikwall dan nog steeds vanuit het perspectief van de bunkers? Puntsgewijs en niet landschapsgewijs. Waarom behandelen wij het niet als een militair landschap? Als archeoloog kan je er een toevoeging in doen door vanuit het landschap het onderzoek te benaderen met historische bronnen. Je combineert alles en daar komen contradicties uit of het bevestigt elkaar. Maar het zorgt ervoor dat je de aandacht wat meer kan schuiven op het landschap. Wat wij ook als archeologen hebben, waar ik erg vrolijk van wordt, is de materiele cultuur. Dat moeten wij ook niet vergeten. Dat stoppen wij nu wel eens weg. Van “Oja wij hebben een helm”. Ja dat klopt. Wij hebben hulzen. Ja dat klopt ook. Dan is het een van de miljoenen hulzen. Als een patroon wordt afgeschoten is het een van miljoenen. Het wordt een van de velen. Als ik een knoopje vind ergens in de bouwvoor dan is het een van de miljoenen knoopjes die tijdens de oorlog verloren zijn. Als ik de juiste context heb. Het kwam uit eens stelling, dan misschien uit een loopgraaf. Dan wil ik nog eens weten wanneer die erin is gevallen. Is die in het loopvlak getrapt. Zit het in een opvulling. Uit de oorlog? Wanneer dan? Als je dat allemaal combineert dan kan een knoopje heel veel vertellen over de stelling en bemanning. Nog veel mooier zijn de afvalkuilen die je tegen komt. Daarvan wil je ook heel graag weten of het een afvalkuil, dumpput of asput is. Juist die context zorgt ervoor dat je een mooie betekenis en gelaagdheid kan geven aan alle vondsten die erin zitten. Zo kun je ook de verhalen van de militairen en ontwikkeling van een stelling veel tastbaarder maken en beter vertellen. Soms zeggen mensen dat dit een taak van de archeoloog is. Ik vind dat je als archeoloog een hele belangrijke taak naast de kenniswinst die je moet doen ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebt. Je bent er ook om grote of kleine verhalen te vertellen. Je hebt de initiële data nodig. Om uiteindelijk een groot verhaal en kader te schetsen. Als je focust op tien hulzen gevonden en die zijn Duits en hebben die bodemstempels. Ja dan geef ik iedereen groot gelijk. Wat voegt het dan toe? Ja natuurlijk. Het voegt iets toe. Dat je dan weet wat voor hulzen het waren. Maar je wilt eigenlijk in een breder perspectief plaatsen en daar iets mee doen om de bredere verhalen en oorzaken te vertellen. De archeologie is eigenlijk dus heel gelaagd.

I: Ik merk inderdaad dat sommige dingen wat onbelangrijk gevonden worden. Als je begint vanuit het punt: “kunnen wij hier een verhaal over vertellen?”. Ik vind het mooi als er complete verhalen ontstaan.

R: Het is zo. Het is een multidisciplinair onderzoek. Je kan niet. Het rare is ook. Wij kunnen historische bronnen niet links laten liggen als archeologen. Dat doe je niet. Die zijn enorm belangrijk. Op een of andere manier zeggen wij als archeologen dat historici het beter kunnen. Maar geef ik dan een gastcollege bij Universiteit Utrecht aan historici. Dan vertel ik dit verhaal ook. Dan is iedereen helemaal perplex en zeggen dat het niet klopt. Want dat zijn dan historici die weten hoe historisch onderzoek werkt en dat archeologie heel belangrijk is. Zij geven aan dat het niet waar is hoe zwartwit het bij de archeologie geschetst wordt. Dat klopt ook. Het is wel een middel in de commerciële wereld dat makkelijk is om wat minder te maken.

I: Mooi. Dat was een heel compleet antwoord op mijn gespreksonderwerp. Ik denk dat het tweede onderwerp heel interessant is. Ik heb jouw site van “Bezetting in Beeld” bekeken. Wat ik van jou

wilde weten of jou er iets van weet wat de ervaring van de Atlantikwall was. Wat deed dat met mensen?

R: Als archeoloog is dat een lastige vraag. Ik vind de materiele culturen of sporen wel terug. Het is wel vrij oppervlakkig. Er zitten niet echt mening of zulk soort ladingen aan vast. Ik weet wel omdat ik historisch onderzoek heb gedaan en het fotoproject dat de ervaring van de aanwezigheid enorm verschillend was. Het hing er van af waar je woonde en welke rol/verantwoordelijkheid je daar had tijdens de oorlog. Ik ben zelf aan de kust opgegroeid en daar merk ik het ook. De een had geen last van de bezetting en ging door met het leven. Anderen werden iets meer getroffen in Katwijk of Velsen bijvoorbeeld. Op het moment dat je een briefje thuiskrijgt dat je huis wordt onteigend en je moet weg of verhuizen want er moet een vrij schootsveld komen of bunker is aangelegd. Dan is de interactie een stuk slechter. Over het algemeen wat wij ook zien uit de foto's. Ja er was ook wel bezwaar. Want er werden nieuwe regels opgelegd. Vooral de interactie met de bezetter normaal verliep. Archeologisch is dit lastig om te zeggen. Ik heb nooit echt onderzoek gedaan naar verschillende beweegredenen. Wat wij op de foto's ook zien dat de haat onderling er wel was maar er moest gewoon samen geleefd worden. Je moest wel. Zeker aan de kust ook. Ja, ze zaten in de bunkerstelling. Maar landinwaarts zaten alle hoofdkwartieren, alle opslagplaatsen. Alles om de tienduizenden mannen te faciliteren waren er ook nog is vele tienduizenden landinwaarts nodig om ze van voedsel te voorzien, bevoorraden, opvang en noem maar op.

I: Eigenlijk is de Atlantikwall dan niet los te zien van de militaire structuren landinwaarts?

R: Ja. Archeologisch is dat lastig. Wij komen wel als archeologen veel tegen. Wij vinden veel burgermateriaal in de stellingen terug. Dus er zijn ook delen gevorderd en ook veel gejat. Als je meubels en stoelen terug komt. Op de foto's zie je vaak dat er Duitse meubels en stoelen instaan. Maar wij hebben ook al vele tafels en stoelpoten en kasperslag van burgermateriaal teruggevonden. Daarvan weten wij ook van de huizen die leegstonden om gesloopt te worden of plekken waar soldaten ingekwartierd stonden. Er werden daadwerkelijk ook meubels weggehaald en dat er zelfs stukken uitgegeven werden dat het verboden was om meubels en ander materiaal uit de huizen mee te nemen. Dus dat het niet mocht zonder de toestemming van de ORD commandant. Als archeoloog kom je dus militair materiaal tegen. Het meeste dat je tegenkomt is civiel materiaal. Het gaat van pannen tot pollepels, lampen en alle alledaags civiel materiaal. Het moest natuurlijk ergens vandaan komen. Wat wij dan weten uit historisch onderzoek is dat het gevorderd werd. Ook bij de fabrikanten zelf. De fabrikanten moesten een deel voor de Weermacht produceren. Maar het kon ook zo dat het ergens gejat werd. Dit was niet de bedoeling. Je kreeg dan als militair gewoon een proces aan je broek. Die hebben wij ook terugvonden. Het stelen van een radio werd niet als iets positiefs gezien. Er was wel iets van begrip en er kwam gewoon een proces. Verder hebben Nederlanders natuurlijk meegebouwd aan de Atlantikwall en is geld aan verdiend. Verder is het als archeoloog een moeilijke vraag om te beantwoorden. Dit doe je als historicus en je met oral history bezig bent. Als archeoloog kijken wij naar een platte set van data in Velsen wat er is achtergebleven. Dit ligt dan heel erg bij de historicus. Een mening zoals de ervaring ligt dan meer bij de historicus. De bronnen die zij verzamelen gebruiken wij dan weer om te koppelen die wij tegenkomen aan de dingen in het veld. Bijvoorbeeld er over een enorme roof aan meubels wordt gesproken en deuren om op te stoken of stellingen te versterken. Als ik dan Kasperslag vind dan denk ik van he, wacht even, dit is interessant. Er is dus in een periode heel veel materiaal gejat.

I: Ik vind het heel interessant als de archeologie deze informatie en gebeurtenissen kan bevestigen.
 R: Ja het is wel lastig van hoe zij het kunnen ervaren. Het kan. Maar dan begeef je op glad ijs. Zeker vanwege de gedachten en psychologie erachter. Vooral omdat het ver ligt bij wat wij doen. Je moet ze samenvoegen.

I: Zijn er naast de meubels nog andere dingen gevonden die iets zeggen over de ervaring van de Atlantikwall en Nederlanders?

R: Wat wij ook hebben teruggevonden naast de gevorderde spullen uit huizen. Er is ook materiaal teruggevonden die gebruikt zijn bij onderlinge spellen. Wij hebben Nederlandse bordspellen teruggevonden. Daarbij hebben wij iemand gesproken die daadwerkelijk ook die spellen met die Duitsers gespeeld heeft. Het is altijd de vraag als je iets vindt en je spreekt iemand. Is dat dan een nieuw bordspel of is het gewoon iets van de Duitsers dus dat is soms lastig. Iets anders wat wij ook tegenkwamen is de interactie met Nederlandse vrouwen indirect. Je ziet ook op foto's dat er met vrouwen is omgegaan. Niet alleen bordelen maar ook met lokale vrouwen. Dit is een heel lastig onderwerp. Dit vind je natuurlijk aan de hand van condooms die je terug vindt. Allemaal dichtgeknoopte of andere resten ervan. Dit was ook heel normaal. Ja de mannen die zaten er ook. Er werd dan ook getrouwd. In de stellingen konden ze niet altijd langskomen omdat het minder de bedoeling was. Zeker niet later in de oorlog. Er waren ook Weermacht bordelen. Dus als je iets terugvindt in de stellingen is het altijd weer de vraag van wat er gebeurd is. Dus alweer heel lastig met archeologie. Je vindt iets en hebt vermoedens maar het is lastig om de wisselwerking te bewijzen. Helemaal met zulke indirecte zaken. Met de meubels en het materiaal is het makkelijker. De mannen die uit het gebied van de bunkers kwamen. Die gingen dan af en toe op bezoek ergens in dierentuinen en stonden tussen de Nederlandse bevolking. Zij gingen ook met de trein en naar cafés toe maar zij waren toch op een bepaalde manier gescheiden club van de bevolking omdat zij in de bunkers zaten. Ze hadden wel contact met Nederlanders. Dit waren dan wel vaak vrouwen. Duitsers hadden mensen nodig die aardappels konden schillen bijvoorbeeld en in de keuken gingen helpen. Ook voor de Arbeitseinsatz kon je als vrouw ingezet worden of aanmelden om aardappels te gaan schillen. Wij hebben ook foto's van vrouwen die in stellingen aardappels aan het schillen waren.

I: Dus er was nog best veel interactie met de stellingen en de Nederlandse samenleving?

R: Ja als gewone Nederlander helemaal toen het spergebied was. Toen was het niet de bedoeling dat je als gewone Nederlander gezellig de stelling in ging. Maar de gewone interactie vond plaats omdat er soms samengewerkt moest worden. Ook landinwaarts als de Duitsers in vrije dag hadden of als er iets anders geregeld moest worden. Het hele militaire systeem werd incorporeert in de Nederlandse samenleving. Hoe je het ook wendt of kaart heb je te maken met de bezetter, de regels, de steeds ergere voedselnood en voedselbonnen. Het bier drinken in het café ging er aan het eind van de oorlog ook er van af. De houding van de Nederlanders werd wel ook steeds slechter. Dat komt ook hoe meer invloed van de bezetting dat je merkt hoe meer druk er kwam op de bevolking. Er mocht minder en er moest meer. In 1940 ging alles z'n gangetje, alles ging door en werd gebouwd. Maar in de komende jaren veranderde dit erg. Dit is niet iets wat je als archeoloog komt maar in historische bronnen naar voren komt.

I: Wat is het aandeel van Nederlanders aan de bouw van de Atlantikwall in Nederland?

R: Dat is groot. Al vanaf het begin waren de Nederlandse arbeiders en bouwbedrijven betrokken. Het was meestal altijd onder leiding van de Duitsers zoals Organisation Todt of het RAD. Of de bezetter zelf. De echte bunkerbouw was wel echt een samenwerking tussen de bezetter en de Nederlandse aannemers. Er waren ook heel veel mannen die de er vrijwillig aan meehielpen, maar ook vrijwillig. Of werden geroepen om er aan mee te werken. Er was dus ook wel een dwangcomponent. Maarja goed je kon beter om aan de kust te werken dan het oostfront. Geert-Jan Mellink is nu bezig met zijn promotie naar het bouwwezen tijdens de oorlog.

I: Vind je nog Nederlandse componenten terug van de bouw in de bunkers? Bijvoorbeeld verf?

R: Ja. Nederlandse arbeiders hebben hun namen in het beton gezet zoals Wassenaar, Katwijk en Zandvoort. Er zaten namen ingekerfd. Zelfs als wij het over Velsen hebben. In batterij Heerenduin zijn initialen in het natte beton gezet. Met de namen zijn wij zeker dat het Nederlanders zijn geweest. Maar met initialen is het lastiger. Is het dan een Duitsers geweest of niet? Later kwamen wij nog typisch Duits schoeisel tegen in het beton. Maar ook zijn wij typisch Nederlandse klompen tegengekomen in het beton. Gereedschap vinden wij echt heel veel tegen in grote aantallen. Het is lastig om te koppelen of het door Nederlanders of Duitsers is gebruikt. Wij zien wel verschillende typen die civiel geproduceerd zijn

I: Kun je zien dat het Nederlands is? Weet je dat of kun je dat zien?

R: In het Westland waren er speciale steekschoppen gevonden die gebruikt werden om plaggen te steken. Die hebben wij teruggevonden. Ja die zou je ook in Noord-Holland terugvinden. Want daar hebben zij ook plaggen gestoken en bij Bloemendaal Langerak neergelegd. Naja dan vraag jij is het door Nederlanders of Duitsers gedaan? Wij weten wel dat het Nederlands waren die plaggen gestoken hebben en vervoerd zijn naar de betreffende stelling. Je komt wel Nederlands bouw materiaal tegen. Typische bakstenen uit een hele grote fabriek in Lissen die een groot aantal kalkbaksteen geleverd heeft. Dat kom je overal in grote aantallen tegen. Dit is ook een typisch Nederlands bouw materiaal wat zeker in de jaren dertig in de woningbouw is gebruikt en ook aan de kust. Vooral kom je het materiaal tegen in de buurt van de fabriekscentra. Zoals in de buurt van Lissen en Noord-Holland kom je ze tegen. Soms kom je ook bouw materiaal gewoon van een Nederlandse fabrikant tegen.

R: Opzich is het wel logisch dat er lokaal materiaal gebruikt werd toch?

I: Ja, met staal niet. Dat kwam uit de hoogovens. Soms kom je metaalsoorten tegen van die gebieden ook uit Duitsland. Heel veel materiaal werd ook lokaal besteld bij lokale bouwondernemingen.

I: Waarom zou je nou meewerken aan de Atlantikwall als Nederlander?

R: Je kunt er geld mee verdienen. Eigenlijk vind ik dit een hele Nederlandse instelling. Het is wel een historische vraag. Wat ik weet van mijn studie naar de Atlantikwall al die jaren is dat er geld mee verdiend werd. Je kon je als bedrijf ook inschrijven. Later werd het verplicht. Je kon ook de keuze maken waar je ging werken tijdens de verplichting. Wat ook nog een reden was is spionage. Ze

probeerde zoveel mogelijk om spionage te blokkeren. Dat gaat natuurlijk niet. De beste manier om toegang te krijgen tot die gebieden is om er te gaan werken.

I: Engeland wist volgensmij ook wel precies waar ze moesten bombarderen?

R: Ook met de luchtfoto's zijn ze constant over gevlogen. Maand na maand hebben ze luchtfoto's gemaakt. Alles is in Engeland geanalyseerd samen met allerlei Nederlandse bronnen. Bijvoorbeeld over hoeveel vrachtschepen staal er binnenkwam in Nederland. Of wat er op terreinen aan materiaal stond en waar het naartoe ging. Daarnaast over de werkzaamheden aan bunkers. Ja. Wat ook heel opvallend was is dat de bewaking van de werklieden in Nederland heel anders was in Nederland dan in Frankrijk. In Frankrijk was er veel meer bewaking nodig dan in Nederland.

I: De Fransen zijn volgensmij altijd iets onrustiger en de Nederlanders gehoorzamer?

R: Er zijn veel redenen die het zouden kunnen verklaren waarom dit gebeurt. Dit is iets waar historici mee bezig zijn. Waaronder Jan-Mellink die nu de beste inzichten heeft in wat nou de beweegredenen waren om zoiets te doen. Ik vind het heel lastig om mij erin te verplaatsen. Je werd verplicht, je baas, het werd betaald enzovoort.

I: Ik denk dan dat er ook een sociale verplicht was? Omdat de rest het doet?

R: Ik denk dat naarmate de oorlog het afnam. In 40 was het een manier om voort te bestaan en aan te passen aan. Naarmate de verschrikking duidelijk werd veranderde de activiteiten dit ook.

I: Ik denk dat dit genoeg is voor dit onderwerp. De volgende drie vragen wil ik samenvatten in een vraag. Vanwege jouw ervaring wil ik je vragen hoe het dagelijkse leven eruit zag in Noord-Holland?

R: Het dagelijks leven werd gelijk van het begin beïnvloedt. Je kreeg als burger te maken met talloze mensen in uniform. Je krijgt niet met een man in uniform te maken maar met tientallen. In het begin was nog onduidelijk met wie je te maken had. Dan had je een weermacht soldaat en dan een Luftwaffe soldaat. De ander was een SS'er. Maarja overal waar je op straat liep kwam je in aanraking met de bezetter. Je kom er niet omheen. Je leefde een beetje door elkaar heen en naast elkaar. Wij hebben ook prachtige foto's dat mensen in de dierentuin niet eens naar de dieren kijken maar naar de hoge officieren in pak. Die kijken inplaats van naar een ijsbeer naar de nieuwe mensen: "wat doen die hier?". Het was ook de bezetter he. In het begin kon je nog naar de cafés en de bioscopen. Voedsel was wel snel op de bon. Je kon nog naar het strand toe. Ja er werden wel Duitsers ingekwartierd dat was niet fijn maar er werd wel voor betaald. Bij ons in de buurt werden toen huizen uitgezocht waarin hoge SS'er erin hebben gezeten. Er werd niet altijd voor betaald maar voor deze huizen wel omdat het dure huizen waren. Er zijn ook voorbeelden bekend dat huizen gevorderd werden en je gewoon weg moest gaan. Scholen werden wel vooral gevorderd zonder iets te krijgen. De Jodenvervolgung werd steeds duidelijker. Op bepaalde plekken mochten zij net komen. Geen joodse leraren en kinderen mochten komen op school. Daarna wordt school voor iedereen een probleem. Het is te gevaarlijk. Er wordt maar tussen bepaalde tijdens lesgegeven ook door materiaaltekorten. Er kwamen verplichte vakken. Steeds meer materiaal komt op de bon en wordt niet beschikbaar. Wat ik ook leuk vond om te vinden was dat er meer commentaar kwam op de

kwaliteit van alcohol en bier. Ze hebben is er recent onderzoek naar gedaan dat er veel minder alcohol in bleek te zitten en naar water smaakte. Het werd steeds minder goed. Er werd illegaal gestookt bij Jeneverfabrikanten. Er vond een enorme zwarthandel plaats. Ik weet vooral uit de foto's dat de Duitsers in het begin van de oorlog vrolijk Nederland aan het verkennen en ontdekken waren. Zij hadden ook het idee. De meesten jongens kwamen ook voor het eerst buiten Duitsland. Kleine dorpjes. Als je aan de kust kwam had je de bollenvelden, de Boulevard. Je ziet dat Duitsers gewoon aan het strand zitten terwijl Nederlanders aan het baden waren. Dit werd afgenomen later door het Spergebied. Ga er van uit dat de Duitsers denken dat de Nederlanders burens waren. Dat ze samen konden werken en het land verkennen. Kijken wat het te bieden heeft. We moeten Nederland leren kennen. Uiteindelijk bleek het dat de Nederlanders daar niet zo op zaten te wachten. Natuurlijk vindt er ook goede interactieplaats bijvoorbeeld bij inkwartiering. Je gaat dan toch met elkaar in gesprek. Naarmate het verloop van de oorlog verhard de sfeer tussen de Duitsers en Nederlanders. Zeker met het verzet en gevolgen van Dien. In die tijd worden er eigenlijk vrij weinig foto's gemaakt en niet meer zo vrolijk. In 44 was alles anders.

I: Mooi dat je die informatie uit de foto's kan halen.

R: Wij bekijken de foto's eigenlijk op een archeologische manier en speuren zo elk vakje na. Je ziet ook heel veel dingen niet he. Ik heb ook een hele mooie fotoreeks van een Hermann Goering divisie. Een opleidingsregiment dat in Holzersdijk zat. Daar schijnt het verzet een foto gemaakt te hebben van "allemaal beesten die zijn aan het drinken enzo". Het staat in een boekje en ik dacht dat het wel ingekleurd zou zijn. Ik dacht dat het waarschijnlijk dat zij Duitsers slecht wilde neerzetten. Ik heb een week later een foto uit Den Haag van de SS Polizei kazerne gekregen waar zij tijdens de hongerwinter in 1945 vrolijk in Den Haag rondlopen door de sneeuw alsof er niks aan de hand was. Ze hadden een kameraadjesavond. Ze waren letterlijk feest aan het vieren. Er was helemaal niks om te vieren. Een groot deel van hun front van jongens 16-18 was aan het vechten. Je ziet ze zitten aan een lange tafel in Den Haag aan het drinken en eten. Als je die foto ziet denk je dat die in 41 is gemaakt. Het is natuurlijk een aflopende zaak he. De geallieerden waren bezig om de laatste stukken van Nederland over te nemen. En zij leefden en zaten daar alsof er niks aan de hand was. Drinken en sigaren roken. Dat is zo'n raar contract ook. Die ene foto is natuurlijk niet representatief voor alle Duitse militairen. Je krijgt een kiekje en inzicht in die tijd.

I: Ik vond de transitie die zichtbaar werd uit de foto's heel erg interessant.

R: Je ziet het moraal en stemming die vrolijk was onder de militairen. Het feit dat de Atlantikwall gebouwd was een onderkenning dat je aan het verliezen was. Het betekent dat je geen overwicht had en erkenning dat er een dreiging was van oorlog op twee fronten. Die ook plaats vond. Iedereen weet dat het inrichten van een verdedigingslinie niet efficiënt en arbeidsintensief is. Hij is per definitie nooit ondoordreikbaar. Er moet veel manschappen, materiaal en geschut naartoe. Die je eigenlijk aan het front wil hebben. Het moet opnieuw versterkt en gerepareerd worden. Het geschut moet in bunkers komen vanwege de bombardementen. Er was een pure noodzaak om ze te beschermen. Er was te weinig beton om bunkers uit te breiden. Hierdoor werd het moraal minder en de Duitsers hadden aan het eind van de oorlog ook veel minder te eten. De Duitsers gingen ook niet meer naar het cafés en de uitjes werden minder. Alles begint te sluiten en de bevolking ziet je meer als een vijand. Je krijgt steeds meer door wat er achter de schermen gebeurt. Het beeld van de

vrolijke Duitser die bloemenbollen koopt, bloemen plukt, naar de dierentuin gaat, op het strand zit, op het vliegveld ligt met een zonnebril en vrolijk aan het spelen is weg. Dat is een 40-41 verhaal. Later begint het om te slaan dat ervaren mannen naar het front toe gaan. Je moet je voorstellen dat je eerst aan de kust zit in Frankrijk of Nederland en dan moet je naar Rusland toe. In het begin was dat wel aardig maar richting 42 sloeg dat volledig om. Maarja aan de privekiekjes zie je dus veel informatie.

I: Heb je nog een interessant verhaal die je mij graag zou willen vertellen?

R: Er zijn zoveel dingen. Ik heb zelf veel onderzoek gedaan in het Zuid-Hollandse gedeelte. Wat is nou echt een bijzonder verhaal? Op een gegeven moment zijn het er zoveel. Ja het is nooit echt een vondst maar meer een totaal en een context van vondsten die je tegen komt. Wat ik vooral heel bijzonder vind is de periode bij de ontmanteling van de Atlantikwall. Ik vind dat dit iets is wat wij massaal vergeten. Als wij denken aan de Atlantikwall denken wij aan de bouw en de verdediging maar niet van de ontmanteling. Daarna lag de hele kust vol met mijnen, bunkers en wapentuigen met bijbehorende ongelukken. Als archeoloog heb ik meer sporen van de ontmanteling van de Atlantikwall gevonden dan daadwerkelijk sporen van de periode uit de oorlog. De loopgraven moesten ontmanteld worden en volgegooid met twintig verschillende soorten camouflagenetten. Wat wij ook teruggevonden hebben waren sporen die slecht te duiden waren door Luftwaffe, marine materiaal, mijnonderdelen en allerlei materiaal. Het was super onduidelijk om daar iets over te zeggen. Waar hoort dit bij? Het lag wel in de stelling. Onlangs heb ik in Limburg een onderzoek gedaan en boek over geschreven over de mijnruimerskamp. Die hoorden bij een speciale eenheid "pionier brigade dragen". Dat waren officieel geen krijgsgevangen, die status mochten zij niet hebben. Het waren Duitse pionieren die in Festung Holland op dat moment nog zaten. Je kent de hele stoeten van Duitsers die ontwapend werden en over de afsluitdijk teruggestuurd werden. Er bleef een groep van zowat 7000 mannen achter van de 150.000. Waarvan er 3000 mannen moesten ruimen die in de oorlog de mijnen hadden neergelegd. Ze kregen de status vanwege verdrag van Geneve. De soldaten hebben in de bunkers gewoond. Wat je terugvindt in de hoek van Holland was een tekening van "*auf Wiedersehen*" wat ze getekend hadden voordat ze weggingen. Er zijn daar enorme afvalkuilen teruggevonden en blijkt materiaal te zijn van die mijnruimers. Dit is nog een nieuwe lag van de ontmanteling die erg interessant is en bijzonder. Dat sommige stellingen tot in 47 bewoond werden door Duitse militairen. Het materiaal is heel anders. Weinig persoonlijke verzorgingsproducten. Heel raar materiaal. Dit verhaal zijn wij vergeten dat wij nog 45 van zulke kampen hadden met hele erge verhalen. Waaronder een groot deel van de kust. In de regio waar ik vandaan kom zijn er minder mensen overleden tijdens de oorlog dan tijdens de ruiming van mijnen door Duitsers na de oorlog. Nu ik er mee bezig ben ervaar ik alsof ik een weggestopte bladzijde onderzoek.

I: Denk je dat dit een goed onderwerp vervolgonderzoek is? Dat daar meer aandacht aan moet worden besteedt?

R: Ik ben er zelf nu onderzoek naar aan het doen ook. De helft van de locatie van de kampen weten wij niet. Het heeft een grote invloed gehad. De kampen werden zelfs door Canadezen bewaakt. Niet zozeer om de Duitsers daar te houden maar om ze te beschermen tegen de Nederlanders. Ik ging er van uit dat de Canadezen er waren om ze in de kampen te houden. De informatie vonden wij in

verslagen van Canadezen. Zij werden dagelijks belaagd door voertuigen in een stoet. Ze werden uitgejoeld. Dan zie je helemaal het sentiment veranderen naar de Duitsers omdat de balans weg was. De militairen die in Nederland rondliepen werden nu het doelwit. De jongetjes van 15-16 waren ook maar in het systeem opgegroeid en werden nu ook een doelwit. In de oorlog konden ze zulke dingen tegenover de Duitsers niet maken maar nu kwam alle wrok los. De Duitsers beseften dit ook en dit lazen wij uit een brievenset. De schrijver begreep niet wat de Duitsers gedaan hadden en ervaarde dat zij nu de vijand van iedereen waren. De vondst van een concentratie aan mijnenruimers willen wij graag terugplaatsen.

I: Ik denk dat het goed is om er meer aandacht aan te brengen aan een hoofdstuk van de geschiedenis dit wat vaag lijkt.

R: Je ziet de verdieping van bunkers naar het grotere plaatje in onze samenleving. De aandacht verschuift dus ook. De maatschappelijke gevolgen worden belangrijker zoals de volksverhuizingen of het bouwwezen tijdens de oorlog. Er was nog lang sentiment onder de bevolking.

I: Als laatste om het af te sluiten. Heb jij nog een tip voor mij om de StoryMap interessant te maken voor volwassen met een WW2 interesse.

R: Vermijd de grote lappen tekst in de StoryMap. Zorg voor een connectie met de actualiteit in de verhalen waardoor mensen zich beter kunnen identificeren. Gebruik verhalen van jonge personen. Vermijd in de schrijfstijl een platte historische benadering en streef naar het uitleggen van grotere systemen en processen achter gebeurtenissen. Daarnaast is het goed om verschillende zienswijzen en invalshoeken te betrekken in de StoryMap. Ook kun je verhalen over kleine objecten gebruiken die mensen aanspreken om grote verhalen te vertellen. Als laatste is het goed om de unieke eigenschappen van de Atlantikwall in het onderzoeksgebied van Velsen te benoemen. Zorg ook voor spannende verhalen over dingen die nog niet opgelost zijn of waar nog geen duidelijkheid over is uit de Tweede Wereldoorlog in Velsen.

1.2. Interview met Peter Saal

Respondent: Peter Saal (R)

Interviewer: Stan Plomp (I)

Datum: 6-7-2022

Plaats: Teams

I: In Hoe verre denk jij dat de inventarisatie van de BRV compleet is? Is het 100 % compleet?

R: 100 procent is bijna onmogelijk. Ik heb verschillende mensen gesproken die er meer onderzoek naar hebben gedaan dan ik. Die mensen zeggen dat het een hoog percentage van de 90 à 95 procent is. Daarnaast zijn er ook Nederlandse werken ingetekend. Je komt zo op enorme aantallen bunkers (behalve de Standiger Bunkers) die ingetekend zijn zoals dunwandige, splinter en zekere bunkers van verschillende maten. Met Reinier heb ik Bloemendaal geïnventariseerd en we kwamen heel veel tegen dat opgetekend was door BRV in de tijd.

I: Wij gaan nu de onderwerpen behandelen

R: Dat is goed.

I: Wat is voor mensen vandaag de betekenis voor de Atlantikwall? Wat betekent het vandaag nog?

R: Ik moet daar toch uitgebreid antwoord op geven. De oorsprong is de betekenis van de Atlantikwall in 1940(1942) -1945. De betekenis is veranderd na de oorlog. Na de oorlog was de Atlantikwall een afrekening met de oorlog door (enkele) veel bunkers te verwijderen. In de jaren 60-70 zijn de bunkers vergeten. Maar als mensen ermee geconfronteerd werden was het iets heel negatiefs. In de tijd dat ik er mee bezig was het negatief en wilde men er geen aandacht aan geven. Als er aandacht aan gegeven werd dan was het meestal heel negatief. In de huidige periode is er een grote belangstelling ontstaan omdat de oudere generatie vrijwel is uitgestorven en dat mensen er op een andere manier ernaar kijken. Ik vergelijk het met een Frans fort in Den Helder waarbij je de hele connotatie van de oorlog en bloedvergieten vergeten is. Het is een geromantiseerd concept geworden zoals middeleeuwse kastelen, de Romeinse Limes. Als je er zo naar kijkt dan zijn we in 1970 zo begonnen door veel weerstanden te overwinnen. Toen ik in die tijd ermee bezig was dachten mensen dat ik een fascist was geworden.

I: Heftig

R: Ze kijken mij wel raar aan. Je ziet nu dat mensen en gezinnen opstap gaan naar de bunkers. Ze worden rondgeleid door vrijwilligers. Ik heb er overigens soms wel moeite mee. Je moet het namelijk niet bagatelliseren. Het is een uiting van een wrede periode net zoals de periode in Ukraine. Het is geen vredige periode en is niet zomaar iets. Het gaat met onderdrukking en geweld. Dit gold ook voor de Atlantikwall. Dit vind ik ook een van de betekenissen van de Atlantikwall dat je telkens beseft wat voor een wrede periode het was. Het wordt wel steeds moeilijker voor te stellen met het verloop van de tijd. Een andere kant van de betekenis is de verbazing dat alles in bijna drie jaar gebouwd is. Ik heb verschillende lezingen van mensen bijgewoond. Als er bijvoorbeeld een Duitser aan het woord was dan begon hij (meestal zij) direct over de dwangarbeid en het regime. Een Duitser gaat natuurlijk heel anders met dit verleden om. Terwijl wij in Nederland weten dat heel veel mensen vrijwillig aan de Atlantikwall hebben meegewerkt. Er zijn zo'n 40.000 Nederlanders in Frankrijk ingezet om de grote duikbootbunkers te bouwen of mee te bouwen. De bouw was voor de oorlog in een crisis en de oorlog was een kans om de schoorsteen weer te laten roken. De betekenis van de Atlantikwall van nu is een zeer zichtbaar relict. Je kunt het echter niet op dezelfde hoogte zetten zoals kamp Vught of Westerbork. Soms gaan de vrijwilligers toch wel erg enthousiast over hun geliefde object. Ze knuffelen, ze poetsen en doen veel. Ik voel mij niet echt zo'n soort bunkerliefhebber.

I: Soms zie ik op YouTube mensen die een heel kanaal hebben toegewijd aan bunkers opsporen en inbreken. Jij bent dus niet zo iemand?

R: Nee. Ik moet je eerlijk zeggen dat in de tijd wanneer ik er het meest mee bezig ben geweest de eerste lijn mijn interesse had. Dit waren de batterijen, de installaties oftewel de standaardontwerpen. Ben je bekend met de literatuur van Rudi Rolf?

I: Ik ben er wel bekend mee. Het is alleen op dit moment nog erg veel voor mij. Maar enkele begrippen zoals de “regelbauten” ken ik. Ik vind zijn werk erg interessant.

R: Dat snap ik. Hij was pionier en expert op dit terrein. Zijn onderzoek naar het ontwerp en de standaardisering. Dezelfde stijl kom je overal tegen en dat vind ik interessant.

I: Ik vind het heel mooi hoe je de voorbeelden gebruikte van het Franse fort. Ik vind het ook belangrijk dat je wilt bewaren dat het niet alleen meer objecten zijn. Dit zal ik ook in de StoryMap willen benadrukken.

R: Als je kijkt naar de forten wat nu vaak musea’s zijn dan staan er vaak poppen met Franse uniformen. Blijkbaar is er nu een drang om dat te doen.

I: Nu gaan wij naar het volgende onderwerp. Mijn vraag: hoe ervaren Nederlanders in 1940-1945 dat de Atlantikwall werd gebouwd?

R: Ja. Iets daarvan vind je in de interviews. De Atlantikwall werd gebouwd vanaf 42”. Daarvoor konden mensen nog naar het strand en er was toen nog geen dreiging voor de Duitsers van een invasie. Na de start van de bouwprogramma’s van de Atlantikwall konden de mensen niet meer naar het strand. Het werd “Spergebied” en de strandgangers verdwenen. Er kwam een nieuwe fase. De mensen uit die tijd die aan de kust woonden waren gewend om met de zee te leven zoals in Den Helder of IJmuiden. Dat aspect verdween helemaal. Alleen mensen die er iets te zoeken hadden (bouwers of voedselleveranciers) kregen een “Ausweis” zodat ze het “spergebied” in mochten. De Atlantikwall zorgde dus voor verwijdering en vervreemding. Het volgende aspect is de evacuatie. De evacuatie van mensen is een grootscheepse onderneming die stapsgewijs is gegaan waarbij veel mensen vanuit de kust naar het binnenland werden gestuurd. Eerst gebeurde dat wel met het oog op hun veiligheid. Er werd altijd gedacht dat ze geen pottenkijkers wilden ofzo. Het is puur een idee van bescherming voor de bevolking dat al voor de oorlog was opgezet. Het is dus ook werkelijkheid geworden en er vonden bombardementen plaats op plaatsen als IJmuiden, Den Helder, Den Haag en Vlissingen. Het is dus heel begrijpelijk dat de autoriteiten, ongeacht of ze pro-Duits waren, zorgden dat de mensen veilig bleven. Later op het moment dat het menens wordt werden hele steden en delen spergebied. Niemand kon naar binnen komen, behalve als je iets noodzakelijks was in de samenleving.

I: Een vraagje tussendoor. Tijdens de ontruiming kwam dus een verdeling tussen Nederlanders?

R: Nouja er was al een verdeling tussen pro-Duitsers en anti-Duitsers. Daartussen was een grote groep die zich afzijdig hield. Al vrij snel na het begin van de oorlog als je geen werk had in de directe omgeving (door pensioen, je man zat op zee of werk ergens anders) dan werd je al snel weggestuurd. Het ging er echt om dat mensen die een taak hadden in het kustgebied konden blijven. Later hing het er zelfs nog van af wat voor taak je had. Mensen die bij de hoogovens werkten in IJmuiden waren bijvoorbeeld erg belangrijk en mochten blijven. Het havenbedrijfsleven werd steeds kleiner. In het begin voerden nog wel vissers uit maar op een gegeven moment was dat niet meer toegestaan.

I: Het leven werd dus steeds kleiner?

R: Inderdaad. Als je kijkt naar het gebied van Velsen dan had je dus een groep mensen die weg moest die bijvoorbeeld naar familie gingen. Er waren ook mensen die uit hun huizen werden gezet omdat zij ruimte moesten maken voor NSB'ers die er kwamen wonen. Het dorp Driehuis was een dorpje dat bekend stond als NSB-dorp. Bij alle NSB'ers uit het gebied werden ramen ingegooid en daardoor werden ze samen gezet want dat was veiliger voor hen. Ze voelden zich zo meer op hun gemak.

I: Dat wist ik nog niet.

R: Ik heb ook verhalen gehoord van mensen die vertelden: "wij werden op de bus gezet. Wij kwamen in Bloemendaal en stopten niet. Wij moesten het maar aankijken". In het begin was het heel chaotisch. Mensen moesten aanbellen met: "hebben jullie nog een kamer voor ons?". Maar ze kwamen ook bij huizen die helemaal leeg stonden. Dat waren grote huizen. Daarvan realiseerden ze zich toen nog niet dat de grote lege huizen van weggestuurde Joodse mensen waren. Later in de oorlog begreep ik dat veel mensen die in de haven werkte ook weggestuurd waren. Toen zij na de oorlog weer in IJmuiden wilden wonen kon dat niet meer. Zij werden uiteindelijk naar Bloemendaal verplaatst in kleine huisjes omdat er in IJmuiden een groot woningtekort was door de bouw van de Atlantikwall na de oorlog. De halve stad was platgegooid door de Atlantikwall. De rest van de gevolgen kun je nakijken in het boek "verdreven voor de Atlantikwall".

I: Iets wat ik interessant vond. Je benoemde dat de Nederlandse overheid een belangrijke rol heeft gespeeld in de evacuatie. Vind je dat deze rol van evacuatie onderbelicht is vandaag?

R: Het is een verhaal waar mensen snel overheen stappen. Het is logisch dat de rol van de overheid (als ambtenaar pro of tegen Duitsland) zo is gegaan. Je hebt toch de taak om de bevolking te beschermen ongeacht hun gezindheid. Bovendien het mobilisatieplan van 1939 dat bedacht was bestond al en konden zij zo uitvoeren. Het was gericht op de bescherming van de bevolking. In het begin van de oorlog had de Nederlandse overheid het nog voor het zeggen.

I: Dan gaan we naar het volgende onderwerp. Wat hebben Nederlanders betekend voor de bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland?

R: Ik heb daar helaas geen kwantitatieve gegevens over. Er werden voor de bouw van de bunkers, zeker voor de bunkers in het achterland Nederlanders ingezet. Je hebt de eerste rij van Standiger bunkers, vuurleidingsposten, geschutsbunkers en munitiebunkers. Daarachter liggen keukenbunkers of slaapvertrekken. Voor alles werd gebruik gemaakt van lokale aannemers en bouwvakkers. Er waren ook Duitse firma's bij betrokken. Een hele grote bouwfirma in die tijd was Weiss und Freitag die nu onderdeel blijkt te zijn van de BAM. Wel grappig. Maar nee, de schoorsteen moest roken. Naar mate de oorlog vordert zie je dat er dwang wordt uitgeoefend. Met name in het laatste oorlogsjaar 44'-45' worden de mensen met razzia's van straat gehaald om loopgraven te gaan graven. Dit is een beetje het simpele werk en niet het bouwen van bunkers. Het gebeurde aan de kust, maar ook in oost-Nederland omdat er werd verwacht dat de Canadezen er zouden oprukken. Hele wijken werden daar naartoe gestuurd (jonge jongens).

I: Was het voor hen een weekbesteding of dagelijks voor de Arbeitseinsatz?

R: De Arbeitseinsatz is wat anders. Het is de inzet van werknemers in Duitsland. Er kwamen namelijk steeds minders mensen werken in Duitsland door de inzet van soldaten aan het Oostfront. Eerst werden mensen gelokt met beloften maar uiteindelijk verplicht om in Duitsland te gaan werken. De Atlantikwall is niet een permanent bouwproces. De eerste bouwprogramma's waren het meest zwaar en toen het duidelijk werd dat het moeilijk te behalen was werd er meer druk uitgeoefend om het wel te halen. Het is niet zo dat zij het hele jaar ermee bezig waren. Als de bunker eenmaal gegoten is dan nemen de soldaten het over om het te bewapenen. Het is een simpel bouwproces. Je moet bekisting maken, bewapening en betonning. Het grootste probleem was het aanleveren van bouw materiaal.

I: Wie (welke groepen of leeftijden van mensen) waren meer geneigd om mee te helpen aan de bouw van de Atlantikwall?

R: Ik kan je denk ik niet zo'n fijnzinnig antwoord geven op deze vraag. Het is rijp en groen. Er zijn ook mensen die overtuigd NSB'er of pro-Duits waren die hebben geholpen. Het is vooral belangrijk dat je werk had en je gezin eten kon geven.

I: Dan komen wij denk ik gelijk in het volgende onderwerp. Betaalde het werk aan de Atlantikwall beter dan ander werk?

R: Ik moet eerlijke zeggen dat ik daar niet zo veel van weet. In het begin heb ik daar onderzoek naar gedaan maar dat was heel erg hapsnap. Toen ik deel uitmaakte van de werkgroep op de universiteit had ik me voorgenomen om er onderzoek naar te doen. Het is nog best lastig om dat uit te vogelen. Het verdiende in ieder geval wel veel beter. Elders was er eigenlijk niet veel werk in de bouw. Het bouwproces was een aflopende zaak omdat veel bouwmaterialen naar militaire doelen ging. Het is dus logisch dat de beroepsgroep meeverhuisde naar de Atlantikwall. In het begin 41'- 42' werd het werk per aannemer geworven. Ze probeerden hele aannemersgroepen te verplaatsen naar kustgebieden.

I: Ik vind het interessant dat je benoemt dat al het bouw materiaal naar de bouw van de Atlantikwall toegaat. Al het werk zal dan ook wel verhuizen.

R: Dit gaat wel dus gelijk. In het begin is er genoeg. Je moet niet vergeten dat in 40-41 sprake is van wederopbouw zoals in Rotterdam of Middelburg. Als je een fabriek wilde beginnen voor de oorlogsindustrie kun je wel aan materiaal komen. Maar als je bijvoorbeeld een schoenenfabriek wilde beginnen was dat erg lastig. Tenzij je natuurlijk een militair schoeisel zou gaan produceren.

I: In de jaren daarna zou dat dan misschien lastiger worden gezien de grote tekorten?

R: Ja zeker. Tekorten? Er waren al tekorten voor de Atlantikwall toen de bouw nog uitgevoerd moest worden. Dus laat staan dat er voor civiele doelen nog materiaal beschikbaar was.

I: *Vertelt een verhaal over tekorten aan materiaal in Velsen*

R: Nee. Sterker nog terwijl een deel van Oud-IJmuiden niet gesloopt werd. Daar zaten ook nog Duitsers. S' avonds gingen mensen uit andere delen van IJmuiden naar deze plek om spullen eruit te slopen. De kachel moet roken. Dat waren andere winters dan die wij tegenwoordig hebben.

I: Volgende onderwerp behandelen. Het is grotendeels al besproken. Heb je iets aan te vullen op deze vragen?

R: Wij hebben het gehad over de evacuatie en de sloop. Het spergebied en je mag niet meer naar de kust.

I: Zijn er dorpen of steden die het meest beïnvloedt zijn geweest door de Atlantikwall?

R: Als je naar percentages kijkt dan is het dorp Petten het zwaarst getroffen. Alleen het kerkhof van Petter was overgebleven. Den Helder en IJmuiden zijn HEEL zwaar getroffen. Bergen aan Zee is behoorlijk gesloopt. Wijk aan zee viel wel mee. Zandvoort had grote boulevards en hotels staan en die zijn allemaal weggehaald.

I: Waar zijn de meeste mensen vertrokken? Is dat bijvoorbeeld IJmuiden?

R: Nominaal is IJmuiden dat wel. Den Helder benadert dat ook. Den Helder telde voor de oorlog 36.000 inwoners en aan het einde van de oorlog 7.000 mensen. Maar Den Helder is ook een ander verhaal. Vanwege de bombardementen zijn de meeste mensen weggelucht uit Den Helder en kwamen ook tijdens de oorlog niet terug wonen. De mensen woonden op het platteland maar moesten nog wel werken op het Rijkswerf. Zij gingen toen met de trein of de bus naar Den Helder maar wilden absoluut niet s' nachts ernaar toe reizen. In Den Helder zijn 2.000 huizen gesloopt voor de Atlantikwall en 2.000 verwoest of beschadigd door bombardementen. Het is nogal wat. Als je foto's ziet van Petten zie je een kale vlakte. Als je foto's bekijkt van IJmuiden zie alleen nog hoopjes steen. Het ziet er verschrikkelijk uit.

I: Ik kan het haast niet voorstellen dat je hele woonwijk is verdwenen tot een vlakte en hoopjes steen.

R: Dat hakt er wel in ja.

I: De volgende vragen voegen wij gewoon samen. Als jij je zou verplaatsen in iemand die in die tijd zou wonen in de nabijheid van de Atlantikwall, hoe zou jij dan het dagelijkse leven ervaren? Als je bijvoorbeeld naar je werk of school gaat? Hoe zou dat zijn?

R: Dat is wel een beetje lastig te peilen. De Atlantikwall vindt namelijk plaats aan de kust. Als je niet aan de kust hoeft te zijn dan zou je er niet zoveel van merken. Wat je wel merkt is de barrières die er zijn. Een gebied als IJmuiden had verschillende zones. Een Ausweis gaf geen toegang tot alle zones. Je had toegang tot een bepaalde zone als je iets te zoeken had. Anders niet. Om de hele dorp of stad lag nog een hele verdedigingslinie heen. Het interessante is de tankgracht die door het gebied liep. Die liep nog verder door de dorpen heen. Je moest langs alle wachtposten passeren. De vraag was altijd "laten ze mij door?" of "Kom ik nog wel terug in huis". Je bent altijd afhankelijk van mensen die het

voor het zeggen hebben. Dat moet je ook zien als een deel van de Atlantikwall. Dat zijn niet alleen de batterijen maar ook de landverdediging. Aan het eind van de oorlog wordt een heel groot stuk van Noord-Holland onder water gezet. Dat zijn eigenlijk inundaties die horen bij de stelling van Amsterdam om de Atlantikwall in de rug te kunnen dekken. Dat zijn dus dingen die men niet merkt van de Atlantikwall. Een extreem voorbeeld is het onder water zetten van de Wieringenmeer op 17 april 1945 om zogenaamd een vijandelijk leger tegen te houden dat over de afsluitdijk zou komen. Dat is natuurlijk echt onzin. De mensen moesten de polder uitvluchten.

I: Deze maatregelen hadden dus als gevolgen dat meerdere mensen moesten verhuizen.

R: Je kon niet op je boerderij blijven zitten. Je moet zorgen dat je vee veilig was. Dat gaf enorm veel gedoe tegen het einde van de oorlog aan dat mensen stierven van de honger. Het was dus een enorm zware periode van Noord-Holland.

I: Was er een groot verschil tussen de beleving van een pro-Duits of anti-Duitse Nederlander?

R: Dit moet je nou ook niet echt overdrijven. De NSB'ers zijn natuurlijk ook gewoon Nederlanders. Die werden door de militairen niet echt altijd als broeders gezien. Politiek gezien wel. Politiek voelde zij zich verwant met wat er in Duitsland aan de hand was. Militairen hebben daar minder boodschap aan. In Velsen was er natuurlijk een vreselijke NSB burgemeester en hij zorgde ervoor dat zijn partijgenoten had goed hadden. Wijken werden zonder aanzien des persoons ontruimd. Als er NSB'ers tussen zaten dan krijgen zij een goed ander huis toegewezen. In dat opzicht hadden NSB'ers het makkelijker. Ik heb nog een verhaal hierbij. Er is een vrouw die vertelt dat een soldaat de straat in kwam lopen en briefjes uitdeelde dat ze binnen 14 dagen weg moesten. Dit viel eigenlijk nog mee omdat had ook binnen een of twee dagen kon zijn. Iedereen moest met karren weg.

I: Het laatste onderwerp. Heb jij een interessant verhaal over het dagelijkse leven tijdens de Atlantikwall wat jou heel erg aanspreekt?

R: De oorlog overstemt alles. De Atlantikwall is een Deel van de oorlog. De verhalen die ik gehoord heb gaan over oorlog, soms over de Duitse verdediging. Ik heb fantastische verhalen gehoord. Bijvoorbeeld over een vrouw die met een kar hout naar huis aan het rijden was toen er een Brits vliegtuig eraan kwam die haar beschoot. Zij rende haar het eerste huis dat ze tegen kwam waarin ze toevallig een varken illegaal aan het slachten waren. Zij konden er zwaar voor gestraft worden, er komt iemand binnen die ziet dat en na verloop van tijd zagen ze dat alles gewoon in orde was. Na afloop kreeg zij een stuk ham mee. Het is een bijzondere situatie. Een andere vrouw vertelde mij ook wat. Ik kwam erachter dat vrouwen veel betere herinneringen hebben dan mannen. Zij wisten mij veel meer te vertellen over het dagelijkse leven. Zij verwonderden zich ook veel eerder over zaken waarbij mannen alles veel normaler vonden.

I: Voortaan kan ik beter vrouwen interviewen hoor ik!

R: Dat is ook zo. Ze hadden veel meer te vertellen. Er dus een vrouw die met haar zus over een spoorbrug tussen Velsen-noord en Velsen liepen met een grote accordeon toen er een vliegtuig aankwam die op hen schoot. Toen kwam er een man aangerend die de accordeon pakte en ermee

vandoor ging. Zij renden erachteraan. Aan het eind van de brug wachtte hij hen op en kwamen zij erachter dat hij hen had gered. Het meest interessante vond ik een verhaal van een andere vrouw in Santpoort. Zij vertelde dat er midden op de weg in haar woonwijk een streep werd gezet met verf. De zuidkant van de streep moesten de huizen gesloopt worden en de andere kant niet. Een tijd later was de streep verplaatst verderop. In geen van beide gevallen zijn de huizen gesloopt maar zij vond het heel dreigend wat er gebeurde. Ik heb geen mensen gesproken die aan de Atlantikwall hebben gewerkt. Je krijgt dus wel een eenzijdig beeld. Ik krijg geen mensen die vertellen dat hun vader een fanatieke NSB'er was want dat is natuurlijk een lastig verhaal.

I: Ja dat is nog steeds lastig. Hoe moet je daarmee omgaan als je daar een kind van bent? Die mensen willen denk ik minder graag geïnterviewd worden.

R: Een leuk verhaal vond ik wel van een man die na de oorlog wilde terugkeren met zijn moeder (veel mensen waren namelijk verplaatst naar Friesland, Groningen of de Betuwe) maar mocht uiteindelijk niet terug naar IJmuiden. Je mocht alleen terug als je op de plek werk had omdat er te weinig huizen waren. Er werden zelfs huizen gesplitst, er werd overal gezegd "jullie moeten die kamer afstaan want daar woont een gezin". Het gebeurde zelfs bij mijn ouders, die hadden dat ook met een tante in huis die een kamer bezette. Die man van het eerdere verhaal kon dus niet terug en kwam in contact met zijn oom die een stucadoorbedrijf had. Zijn oom vroeg of hij een stukadoor kon worden terwijl hij totaal geen ervaring had als stukadoor. De man kreeg zijn vergunning om te wonen in IJmuiden door te werken aan het herstel van het crematorium. Na een paar weken had de man het wel gezien en ging hij wat anders doen.

I: *gelach* Dat zou je nu niet kunnen maken!

R: Het was een chaotische tijd.

I: Heb jij tips voor mij om een StoryMap interessant te maken voor jongvolwassenen die geïnteresseerd zijn in tweede wereldoorlog geschiedenis?

R: Om te beginnen is het belangrijk dat mensen zich kunnen identificeren met de verhalen. Dan moet je niet verhalen van oude mannen of oude vrouwen hebben. Hoe leefden leeftijdsgenoten in die tijd? Verhalen van jongvolwassenen en wat maakten die mee. Dat geldt ook voor de bezetting van de Atlantikwall, hoewel er ook oude mannen zaten, weten waarom de Atlantikwall werd gebouwd. Er zaten dus heel veel mensen bij de Atlantikwall die er niet om hadden gevraagd zoals Oekraïners, Kaukasische en Armeense soldaten om krijgskampen te ontvluchten. Als je mensen wilt interesseren dan moet je denk ik duidelijk maken wat de omstandigheden waren en waarom het allemaal gebeurde. Dat het niet allemaal maar een groot plan was, er was wel een groot plan, maar de mensen leefden niet volgens een groot plan. De mensen hebben in die oorlogsjaren geprobeerd om het beste ervan te maken. Je kunt wel grote plannen maken maar wordt binnen de kortste keren door de war geschopt. Hitler had een groot plan natuurlijk en een aantal van zijn medestanders gingen daar fanatiek in mee. Hoewel er ook hele jonge fanatieke nationaalsocialisten tussen zaten?

I: Ook al in de Nederlandse jeugd toch?

R: Ja inderdaad. De jeugd wil zich vernieuwen en verzetten. Dat was een ding wat speelde. Het verzet tegen de gevestigde orde. Dit kon op verschillende manieren zoals communist of fascist worden/overgehaald worden. Zo kon je toch tegen de schenen van de gevestigde orde schoppen.

I: De tips zijn dan vooral de omstandigheden en de identificatie opnemen in de StoryMap?

R: Er zit een spannend element in en het ontdekken. Er is nog veel te ontdekken. Dit heb ik bij mijn onderzoek in Bloemendaal ook ontdekt. Ik vond het een interessant element dat er zoveel bewaard is gebleven. Ook vind ik in de archeologie het interessant dat er nog zoveel zachte resten in stand zijn zoals de loopgraven. Door er vaak naar te kijken zie je steeds meer. Als je daar de aandacht op vestigt. In mijn eigen omgeving ging ik in het verleden opzoek naar wat er nou nog over was. Ik wist het zelf ook niet altijd. Ik vroeg het aan mensen en vaak hoorde ik dat ze allang weg waren. Toen ging ik zelf zoeken en vond ik ze.

I: Het is dus belangrijk dat ik het presenter als een open onderwerp in plaats van een gesloten onderwerp voor verder onderzoek?

R: Dat zou ik zeker doen. Iedereen kan er iets in ontdekken. Wat mij in het begin intrigeerde was dat het ruïnes waren waar niemand zich om bekommerde. Dat is nu voorbij. Daar heb ik helaas aan meegewerkt. Dat was voor mij, een beetje een romantisch idee natuurlijk, dat je in een landschap loopt en dat niemand het belangrijk, interessant vindt en niet gesloopt wordt. In Frankrijk zie ik bijvoorbeeld ook nog veel restanten. Tientallen bunkers op het strand die je nog steeds ziet. Zelfs in Denemarken liggen hele batterijen nog op het strand, maar ook in de duinen. In Nederlands heerste er totaal een andere mentaliteit door veel bunkers te slopen. Je kunt er van alles in zien

I: Dit was dan het einde van het interview. Bedankt voor alles. Je zult binnenkort van mij de getranscribeerde versie ontvangen. Wij houden contact en wanneer mijn StoryMap klaar is hoop ik het met je te delen. Als je opmerkingen hebt dan hoor ik het graag. Tot ziens en bedankt!

1.3. Interview met Mevrouw de Ruijter

Respondent: Mevrouw de Ruijter (R)

Interviewer: Peter Saal (I)

Transcriptie: Stan Plomp

Datum: 9-9-2022

Locatie: Van der Zwaagstraat, IJmuiden

R: Vroeger was je natuurlijk niet zo wijs als dat wij nu zijn. Ja er gebeurde van alles he.

I: Er waren mijnen in het kanaal ook natuurlijk.

R: Dat was het enge. Je liep naar het kanaal en dan werd er geroepen naar het kanaal dat de joden weg moesten. Die met handen vol met goud en juwelen liepen als ze maar weg konden. Toen roep er iemand van aan de overkant van aan de papierfabriek het volgende: "daar gaat de koninklijke familie

weg". Dat heb ik ook gezien dat zij opstapten. De joden waren ten einde raad natuurlijk en zo angstig. Zo verschrikkelijk bang. Dat begreep ik eerst niet maar na de oorlog begreep ik dat he.

I: U kon hier eigenlijk vrij lang blijven wonen?

R: Ja wij hebben eigenlijk hier gewoond tot 14 dagen voor de bevrijding. We zijn als laatste geëvacueerd hier. Want toen was de Willem Barendsstraat, Lagestraat en de Rapestraat leeg. Zij hadden achteraan een stuk afgebroken. Toen zeiden ze, voor het schootsveld. Als kind speelden wij in die huizen omdat er genoeg te smijten en te gooien was. Natuurlijk haalden iedereen houten deuren en raamposten eruit voor de kachels. Wij zijn uiteindelijk als laatsten naar Haarlem gegaan.

I: Uw vader moest toen heel lang blijven?

R: Die werkte natuurlijk bij de baggermaatschappij van Folker en Bosch. Die moesten natuurlijk de doorgang schoonhouden he. Zodoende is die door de Duitsers toch tewerkgesteld en moest aan de haven blijven werken.

I: Waar kwam je te wonen?

R: In de van Meeuwenstraat. Een prachtig huis. Ik had van mijn leven nog niet z'n mooi huis gezien. Wij waren maar een gewoon arbeidersgezin. Daar kwam je in met prachtige banken en vloerbedekking. Wat ik nog nooit gezien had. Wij hebben er maar heel kort gewoond. Ik denk maar zo'n 10 à 14 dagen. Mijn vader hoorde buuren riepen: "Wij zijn bevrijd!". Toen zei mijn vader "wegwezen!". De kar opgeladen, op mijn klompjes terug naar IJmuiden. Ons huis was perfect zoals wij had hadden achtergelaten. Er was niks aan de hand.

I: Had uw vader nog maatregelen getroffen?

R: Ja hij de ramen dichtgetimmerd aan de achterkant. Aan de voorkant kruislinks met hout. Voor de rest was alles perfect zoals we terugkwamen. Het is heel kort geweest he.

I: Toen kwamen andere mensen ook weer terug in de buurt?

R: Dat weet ik niet. Daar kan ik geen zinnig woord over zeggen. Want ja, toen konden wij weer naar het kanaal. Dat was natuurlijk heerlijke he. Toen konden wij weer met vriendjes en vriendinnetjes spelen bij het kanaal.

I: U was dertien toen u begon te werken? Wat deed u?

R: Mijn moeder vond dat ik wat moest gaan doen. Ik kon terecht bij bakker Kons heette die. Hij bakte niet zelf. Hij was een zogenaamde koude bakker. Daar moest ik dan schoonmaken. Ik kreeg een brood per week mee. Dat was wat. Ik moest boven de wc doen en het bed opmaken. Toen moest ik het bed verschonen en ik haal het bed af en wat ligt er? Een groot pistool. Ik heb gegild en toen kwam ik naarbeneden. Toen zei de eigenaresse van de bakkerij: "oh kind helemaal niet erg hoor. Dat is het pistool van Cootje Langedijk". Ik wist wie hij was. Dat was mij de oren uitverteld. Er liep een

hele mooie vrouw naar boven die mij even kwam kalmeren. Dat was de vriendin van Cootje Lammerdijk. Zij was een hele aardige vrouw. Ze heette “Willie van de Meide en ze kwam uit Limburg. Zij keek mij aan en zei: “Je hebt niet eens schoenen aan”. Toen zei ik: “Ik heb geen schoenen”. “Dan krijg je van mij een paar schoenen” zei ze. Die schoenen heb ik jaren gekoesterd. Ja Willie van der Meide was een hele lieve vrouw. Het enige wat ze zei is “dat pistool heeft Co altijd bij zich omdat dat die rooie rotzak hem in zijn knie heeft geschoten op statenbolwerk en dat was Hannie Schaft”.

1.5. Interview met Meneer van Schie

Respondent: van Schie (R)

Interviewer: Peter Saal (I)

Transcriptie: Stan Plomp

Datum: onbekend

Locatie: Kompasstraat, IJmuiden.

R: Wij staan nu voor Kompasstraat 22 waar ik in 1933 geboren ben. Waar wij ook in de Kerst van 42' vertrokken zijn vanuit Schaluinen. Want wij moesten evacueren in de oorlog. Toen zijn wij in Schaluinen terecht gekomen bij een neef van mijn moeder. Daar hebben wij de oorlog doorgebracht. Toen na de oorlog konden wij hier niet teruggekomen. Dit gebied was toen nog een gebied waar allemaal krijgsgevangenen zaten. Die moesten het gebied allemaal opruimen zoals mijnen ofzoiets. Toen konden wij pas met de Kerst 46' konden wij pas terugkomen in dit gebied. Mijn vader die had een eigen bedrijf, een schildersbedrijf, die zat er toen nog mee. Dus die kon niet beginnen. Dat gedeelte bij Sirenestraat aan de andere kant dat was na de bevrijding als snel vrijgegeven voor bewoning. Wij moesten nog de hele tijd hier nog wachten. Toen kwamen we dus terug en toen moest de boel opgeknapt worden. Ons huis was het minst beschadigd en ons huis had alle ramen witgekladderd en rode kruizen erop. Kennelijk had er een dokter ingezeten. Je zou nog tegenwoordig misschien kunnen zien dat op de schoorsteenmantel dat er flesjes opgestaan hebben met chemicaliën ofzoiets. Toen kon mijn vader hier de zaak weer oppakken. Toen wij vertrokken in 1942 ging alles in een vrachtwagen mee met een zeil eroverheen. Mijn moeder stond helemaal te huilen. Want ja, de meubels enzo zaten er in. Toen wij terugkwamen zijn wij met een echte verhuishwagen terug gekomen. In de aanhanger van de verhuishwagen is de hele familie erin gekropen. Zo zijn wij van Schelluinen, in de buurt van Gorkum, weer teruggekomen. Toen moest de zaak opgeknapt worden. Dat was nog een hele klus. Mijn vader had natuurlijk een 1,5 jaar na de bevrijding de zaak op kunnen nemen. Het was eens schildersbedrijf. Hij is erachteraan gegaan. Maar toen kreeg die te horen dat hij gemiddeld toch wel aardig verdient. Hij heeft er toch in zijn leven aardig last van gehad dat hij geen compensatie kreeg. Hij kreeg volgens mij wel evacuatiegeld voor een anderhalf jaar, 20 gulden in de week was dat. Dat was volgens mij geen vetpot. Een ander gedeelte van IJmuiden is afgebroken. Wij zijn altijd waren bang dat ze dit ook zouden afbreken. Maar dit is er gelukkig nooit van gekomen. De straten lagen er alleen totaal niet meer. Die zijn allemaal naar de kust gebracht om de verbindingen tussen bunkers te maken. Niks van de stenen van de straten was nog over. Alleen nog sommige stukken stoep lagen er nog. Het was een grote zandhoop.

1.6. Interview met Mevrouw Swagerman

Respondent: Swagerman (R)

Interviewer: Peter Saal (I)

Transcriptie: Stan Plomp

Datum: Onbekend

Locatie: IJmuiden-Oost

R: I: 24 Maart 1935. IJmuiden Oost.

I: Waar woonde U in Velsen?

R: Lagestraat 32. Mijn moeder woonde ook in Lagestraat ongetrouwd met haar moeder samen. Mijn vader in Hoorn op de Berkhouterweg ook nog bij zijn moeder. Maar de oom van mijn vader woonde in Velsen-Zuid. Mijn ouders werden gekoppeld door mijn oom in 33 zijn ze getrouwd. Het was echt een woonstraat. Zo'n beetje half naast ons was een groentezaak van Wetering. Wij hadden een groentewinkel. Dan zijstraten dicht bij ons Koekoekstraat en Ratelstraat. Op de hoek was banketbakker Imming. Die winkel was er nog wel na de oorlog, tenminste het pand Voordat de oorlog uitbrak heb ik mij kunnen herinneren dat het met de mobilisatie te maken had. Want ja ik speelde op straat en verderop stond een groepje buurvrouwen met elkaar te praten. Ik ging daarbij staan. Ik ving dus dingen op zoals dat een zoon opgeroepen werd en zij maakten zich heel erg zorgen

I: Kunt u zich iets herinneren van de oorlogsperiode van de bezetting in de IJmuiden?

R: Heel veel militairen. Want wij kwamen ook nog wel in de Heerenduinen om te spelen. Dus hing er ook opeens in soldaat in de bomen met een geweer.

I: Dat was nog geen spergebied toen u daar kon spelen?

R: Dat denk ik niet nee. Volgens mij was er eerst een persoonsbewijs voor iedereen. Toen is er later, omdat het een spergebied, een Ausweis gekomen. Dus dat spergebied is wel later gekomen. Als wij het noemde "Oud-IJmuiden" he. Want wij gingen met een karretje om er sloop uit weg te halen. Dat lag soms voor het grijpen. Ik ben in de oorlog niet echt angstig geweest. Er gingen een keer deuren open en er kwam een man uit en die rende over het trottoir en ging bij een ander huis naar binnen. Toen kwam er een soldaat om de hoek. Ik zeg "op z'n sokken en hij zegt nee op z'n sloffen. Want wij verloren hier nog een slof". Toen zette een man een voet in de slof zodat het niet zou opvallen. Ook is er nog een ander verhaal dat aan het eind van de straat een soldaat verscheen. Die stopte bij iedere deur. Toen was hij bij mij en gaf hij mij een briefje. Toen ging ik mee naar binnen. Toen lazen zij dat briefje. Toen was het duidelijk dat wij binnen 14 dagen weg moesten. Het was wel midden in de winter. Toen zaten zij iedere avond in de keuken bij een theelichtje. Ik volgde dat. Het was de vraag om hier te blijven of naar Zandvoort te gaan. Ik denk dat ze voor het eten en de kinderen toch de keuze hadden gemaakt om hier naartoe te gaan. Ja wij hebben dus toen de laatste nacht bij de familie van de Dogers geslapen. De volgende ochtend, ja, op de fiets en ieder een kind achterop. Toen gingen wij naar Velsen-Noord voor de pont. Toen was er op de pont een bestelwagen met

bankjes erin en een raampje. Die wagen kwam uit Haarlem en wij mochten wel mee. Toen konden wij meerijden tot Alkmaar. Fietsen ook nog mee. Toen zijn wij verder op de fiets en mijn broers. Het begon later onderweg al te schemeren. Ik hoorde mijn moeder zeggen dat zij een nicht in Rustenburg had. Toen gingen wij vragen of wij daar mochten slapen. Dat is gebeurd. Wij hebben bij haar niet kunnen overnachten. De volgende ochtend kwam er een man met een grote, platte slee met een paard ervoor. Toen werden wij naar Berkhout gebracht waar een broer van mijn vader woonde en toen bij die oom. Daar was ook volop eten. Toen daarvandaan zijn wij weggaan op de fiets. Wat de spullen betreft, mijn vader had een scheepje kunnen regelen in IJmuiden dat de spullen naar Hoorn kon brengen. Toen later zijn er spullen vanaf Beverwijk gekomen om nog de rest van de spullen terug te brengen.

I: Na de oorlog is je vader dus niet meer teruggekeerd?

R: Nee, want hij had dus een hele klantenkring. Daar waren ook een hele boel van verdwenen. Naja, er was een tuinderij op de Berkhouterweg en toen is hij weer daarmee begonnen.

I: Terugkeer naar Velsen was dus niet meer aan de orde?

R: Nee, het was geen optie. Wij waren ondertussen hier in Hoorn naar school gegaan. Mijn broer en ik. Je had intussen ook alweer vriendjes en vriendinnetjes gekregen. Het was ook beter. Het was dus prettiger om hier niet weg te gaan. Het huis was toch weg in de Lagestraat. Het werd daar ook niet snel herbouwd dus wij zijn uiteindelijk hier gebleven.

1.4. Interview met Lam de Groot

Respondent: Lam de Groot (R)

Interviewer: Peter Saal (I)

Transcriptie: Stan Plomp

Datum: onbekend

Locatie: Cremerlaan, Santpoort

I: Aan het begin van de Haverlingeweg.

R: Op nummer 165. Op 3 december 1942 moesten wij evacueren naar dit huis op de hoek van de Cremerlaan. Want dit zou allemaal afgebroken worden voor het schootsveld. Wij kwamen dus aan de rand van het schootsveld te zitten. Ik heb nooit begrepen waarom. Ik was ook misschien een beetje te jong. Maar toen hebben wij daar gewoond tot begin 1942 en toen moesten wij weer evacueren. Maar toen zou ook dit weggehaald worden. Maar toen hebben zij een witte streep getekend/getrokken op het midden van de Cremerlaan. Daarmee gaven zij aan wat weg moest. Dit moest weg en dat bleef staan.

I: Dus rechts moest weg en links bleef staan?

R: Ja dat klopt. Na twee jaar hadden ze kennelijk besloten dat er meer weg moest. Toen hebben zij een streep getrokken midden door de kruidbergerweg. Dat is twee straten verder. Toen moesten wij weer weg. En toen zijn we naar de Fransmetzenlaan geëvacueerd en dat is meer midden in het dorp.

I: Daar heb je tot het einde van de oorlog gewoond?

R: Ja daar heb ik tot het einde van de oorlog gewoond. Maar er is niet weggegaan. Dus na de oorlog konden wij gewoon weer in ons eigen huis.

I: Toen de eerste keer kwam u in het huis op de hoek van de haag richting de Cremerlaan. Daar woonde toen niemand meer?

R: Nee. Die mensen moesten ook weg. Maar zij hadden hun meubels achtergelaten. Wij kwamen erin met een gezin van drie kinderen met de vierde op komst. Het was toen best een beetje bekrompen zeg maar. Wij wisten dat het moest. Ik denk dat het voor mijn vader en moeder het ergste is geweest. Voor ons niet natuurlijk.

I: Het huis van de Fransmetzenlaan was dat ook leeg?

R: Gedeeltelijk. Daar hebben wij gedeeltelijk de meubels van gebruikt. Deze waren opgeslagen in de grote slaapkamer. In de Fransmetzenlaan hebben de mensen die daar oorspronkelijk woonden bij ons gewoond. Het was een gezin met z'n drieën. Daarvandaan in september 44 is de razzia geweest en daarvandaan mijn vader opgepikt en naar Duitsland vervoerd. Gelukkig is hij teruggekomen.

1.7. Interview met Mevrouw van Beelen

Respondent: Van Beelen (R)

Interviewer: Peter Saal (I)

Transcriptie: Stan Plomp

Datum: Onbekend

Locatie: Stefloonplein, IJmuiden

I: Hoe oud was U toen de oorlog uitbrak?

R: Ik was toen 12, nog niet, ik was 11. Ik ben in 28' geboren.

I: Waar woonde u toen?

R: Toen woonde ik op de Stefloonplein. Op het einde van de Lamoretlaan, rechtsaf en linksaf.

I: Op een gegeven moment moest u weg?

R: Ja. Een paar later, want die oorlog was toen al heel gauw afgelopen. Nou in 43', ik denk zomer maar ik heb dat niet meer in mijn hoofd. Ik kreeg een brief toen van de gemeente. Er moest een grootscheeps evacuatie plaatsvinden. Dat weet ik nog. Dat wij die kregen. Als wij zelf een adres hadden waar wij naartoe konden dan bemoeiden zich er verder niet veel mee. Dan konden wij dat doen. Anders kregen wij een adres toegewezen. Nou wij hadden familie in Assendelft. Wij konden daar terecht voorlopig even. Wij gingen dus naar Assendelft. Grote boerenwagen, alle meubilair erop, alles erop. Wij op de fiets, naar Assendelft.

I: Uw huis was dus helemaal leeg?

R: Helemaal leeg! Ja helemaal leeg.

I: Wat gebeurde er met het huis?

R: Dat bleef daar gewoon staan. Daar kwamen Duitsers in te wonen. Maar het bleef wel staan.

I: Was er een speciale reden waarom uw familie weg moest?

R: Nee. Dat weet ik niet. Wij zaten eigenlijk niet in het schootveld. Wij zaten er net naast. Maar wij hadden wel een school tegenover ons, de inzingen school was dat. Dat was een kazerne van de Duitsers. Ik denk dat ze meer ruimte nodig hadden en daarom meer huizen eromheen gevorderd hebben. Nee, ik kwam nooit hier. Mijn vader had een oliehandel met een bootje op het kanaal. Hij had een Ausweis. Dat moest gewoon doorgaan. Want die schepen die kwamen daar nog in 43' was dat er nog gewoon scheepvaart. Hij deed nog gewoon zaken. Maar ja dat ging natuurlijk over in September 44' ofzo. Toen was dat over. Mijn vader heeft toen met zijn bootje naar Assendelft gevaren met de olie er nog in. Toen kon hij natuurlijk niet maar handelen. Het was wel handig want als je olie achter de hand had dan kon je er van alles mee ruilen. Olie was schaars, op de bon om mee te beginnen. Niemand had namelijk bonnen. Bij de boeren, want wij zaten tussen de boeren, dan kon je nog wel eens wat ruilen: melk of aardappels. Dus wij hebben eigenlijk nooit honger gehad gelukkig. Wij woonden bij mijn grootvader in op het laatst. Daar zijn wij niet in het begin naartoe gegaan. Zij hadden een groentetuin. Dus wij hebben hier de hongerwinter gezien en heel comfortabel uit gezeten.

I: U vertelde dat u nog wel naar school ging?

R: Jawel. Want toen ik weer in Assendelft woonde. Naja, ik ging in Beverwijk op school. Dat maakte niet zoveel uit of ik nou hier vandaan ging of daar op de fiets. Maar ook maar tot dulle dinsdag. Toen was dat afgelopen. Want toen ging er geen treinen meer. Ik ging toen wel met de fiets maar heel veel mensen kwamen wel met de trein zoals onderwijzers en leraressen. Dat ging allemaal niet meer. Ja, misschien dat er paar mensen uit Beverwijk kwamen. Maarja, je kunt een school niet runnen met 10 leerlingen natuurlijk.

I: Wanneer mochten jullie weer terug?

R: Nouja wij mochten vrij vroeg in mei/begin juni 45' weer terug. Mochten wij weer terug. Dat komt, mijn vader had dus die zaak, ons huis was niet meer bewoonbaar waar wij waren. Maar mijn grootmoeder en grootvader hadden een huis aan de Rabbonetlaan, wat nu Hofstedestraat heet, vlak voor de oorlog hadden die een nieuw huis laten bouwen. Mijn grootmoeder en grootvader hadden geen zaakje, want die waren al gepensioneerd ofzo. Mijn grootvader was tijdens de evacuatie overleden. Mijn grootmoeder mocht niet terug maar wij mochten wel terug. Dus wij zijn gezamenlijk in dat huis getrokken. Mijn grootmoeder woonde bij ons in en was blij weer in IJmuiden te zijn. Wij hadden een huis dus dat was allemaal keurig geregeld.

I: Hoe zag IJmuiden eruit toen u terug kwam? Hoe zag dat eruit?

R: Dat zag er helemaal kaal uit. Ik bedoel. Waar ik gewoond had dat stond er allemaal nog. Maar even verderop, voorbij de Izingenschool, dat was allemaal weg. Je zag straatjes, trottoirbanden en puin. Mensen zaten puin te kloppen om dat allemaal weer te gebruiken. IJmuiden-oost was ook een heleboel weg. Daar ging ik dus op de fiets heen. Nouja ik was verdwaald. Als je alleen maar stoepranden ziet en puin. Dat is heel raar.

I: Oud-IJmuiden kwam u daar ook?

R: Je wist dat het daar ook allemaal plat lag. Maar ja ik had daar eigenlijk niks te zoeken. Het was over de brug en dat was over de brug. Het was een ander deel van IJmuiden en daar kwam je eigenlijk nooit.

1.8. Interview met Guus Hartendorf

Respondent: Guus Hartendorf (R)

Interviewer: Stan Plomp (I)

Datum: 19-7-2022

Plaats: Teams

R: Ik heb een aantal boeken geschreven die verhalen over het oorlogsgebeuren in de Gemeente Velsen. Hier is overigens niet gevochten want wij werden pas op 8 Mei bevrijd. Hier zijn vier keer inmiddels Canadezen geweest. Dit geldt natuurlijk ook over de mensen die je nog kunt vinden die nog leven uit de tijd van de oorlog.

I: Ik heb wel iemand gevonden uit die tijd. Namelijk de oma van Michael van Roode via het Bunkermuseum.

R: Wat zijn de gevolgen van de Atlantikwall?

I: Een gevolg is dat er huizen werden afgebroken want die stonden in de weg. Mensen moesten dus evacueren naar Groningen, Friesland of naar het zuiden. Mensen vanuit IJmuiden kwamen naar Santpoort of de Santpoorders moesten naar het Zuiden. Via Haarlem richting Bolstreek. Er waren ook mensen die mochten blijven wonen omdat ze nuttig waren voor de bedrijfsvoering van de Duitsers. Er waren ook mensen die bleven wonen achter de planken stiekem. Die hadden luiken voor de ramen getimmerd en bleven stiekem daar in huis. De evacuatie begon eerst heel langzaam vanuit Velsen-noord. Want daar is en groot deel afgebroken, of platgegooid of ontploft. Dat geldt ook voor een wijkje in Santpoort. Die mensen moesten allemaal weg. Er waren ook boerderijen die werden gesloopt. Er kwamen noodboerderijen links en rechts in de gemeente Velsen. Mensen die voor de Duitsers moesten werken zoals de bunkerbouwers bleven uiteraard ook wonen. Om de bunkers in de duinen langs de zeereep te bouwen werd een smal spoorlijntje aangelegd. Ook een betonweg langs de hele bunkerrij. De noordkant weet ik niet of daar bunkerwegen zijn parallel aan de zee. Ten zuiden van het kanaal wel. IJmuiden was een belangrijk gebied omdat de Duitsers dachten dat ze via de haven binnen zouden vallen. Er is wel een proeflanding gelanceerd op de kust van Noord-Holland.

Ik dacht Bergen maar dat weet ik niet zeker uit mijn hoofd. Er waren bunkerbouwers die schatrijk werden door het bouwen van allerlei optrekjes van de Duitsers. Er waren bunkerbouwers die financieel aan de verzetsgroepen hebben bijgedragen. Of ze het nou echt deden uit sympathie of dat ze dachten dan kunnen wij ons hachje redden na de oorlog. Dan konden ze zeggen: "Wij hebben het verzet geholpen". De reden was misschien tweërlei. Maarja er was geen garantie dat bunkerbouwers gevrijwaard werden van allerlei ellende. Een van de bunkerbouwers was een zekere meneer "Dienaar". Die Dienaar had een zoon en hij werd ook bij een Razzia opgepakt en is naar Duitsland gegaan en nooit meer teruggekomen. De garantie voor veiligheid was er niet bepaald. Waar bunkers gebouwd werden was ook spionage. Een aantal verzetslieden uit Velsen gingen stiekem de Duinen in om schetsen te maken van bunkers en omgeving. Het staat allemaal in het boek. De begraafplaats Westerveld in Driehuis op de rand van het duingebied. Daar waren Duitsers ook gelegerd. Daar was een beheerder die woonde op de begraafplaats. Dat is Hermann Selden. Er was een torentje op een van de duinen in de begraafplaats. Toen hij dat doorkreeg dat de Duitsers dat torentje wilden inrichten als kraaiennest. Omdat je toen vanaf het duingebied richting zee kon kijken. Toen heeft hij dat torentje afgebroken. Het was slim. Ze konden het niet meer gebruiken. Dat was echter niet nodig omdat het crematorium van de begraafplaats van Westerveld een toren had die nog hoger was dan de andere toren. Die Herman velden spioneerde zelf ook voor het verzet. Hij hield nauwkeurig bij wat voor bouw materiaal, wapens het duingebied in gingen. Hij zorgde ook dat onderduikers zich konden verstoppen in grafkelders. De Duitsers hadden blijkbaar een hekel aan begraafplaatsen. Daar wilden ze niet zijn. Dat zat misschien in hun cultuur. Ze bleven als het kan bij de Graveweg. Onder de platte zerken van het graf konden ze sieraden of andere dingen verstoppen. In kleinere kistjes konden zij hun waardevolle spulletjes kwijt. Die Velden deed nuttig werk. Hij verleende informatie en liet ook mensen toe op de begraafplaats. Zo konden ook mensen in de duinen om tekeningen te maken. Wellicht ook foto's die als fiche per postduif naar de overkant gestuurd konden worden. Op het eind van de oorlog was een van de bijgebouwen van de begraafplaats was een opslag van de eenpersoonsduikboten. Daarvan werd ook bijgehouden waar ze opgeknapt en opgeslagen werden. Dat werd meestal haarfijn genoteerd. De Duitsers van de marine afdeling hebben zich overigens pas drie dagen na de bevrijding overgegeven. Ze wilden zich alleen aan de Engelse marine overgeven. Daar was het einde van de oorlog. Ik herinner me nu even. In 2020 heb ik, 75 jaar na de oorlog, een dik fotoboek uitgegeven met al deze verhalen over het dagelijks leven. Dan loop ik vanaf de mobilisatie tot Nederlands-Indië door fotomateriaal door. Dan heb je er meteen plaatwerken bij. Maar geen tekst. Waar ik niet over weet kan ik niet schrijven. Heel enkele keer komt iets nieuws boven water. Ik heb in meerdere boeken geschreven over een ontploffing van een auto met twee Canadezen en twee Hollandse meiden. Daar heb ik nooit van achterhaald wie het waren. Ik heb het zelfs aan Canadezen gevraagd die teruggewenst zijn. Ze wisten wel van geruchten dat er wat gebeurd was. Maar het fijne hoorde ik niet. Naja het was mij duidelijk dat ze het wisten maar niet wilden vertellen. Het waren natuurlijk Canadezen die aan de rol gingen met Nederlandse meiden. Kort voordat het sluiten van het schrijven van het boek kregen wij een tip wie het konden zijn geweest. Uiteindelijk bleek het ook zo te zijn. Ik heb via de Canadese begraafplaats in Holten wat informatie verkregen. Dat was de Hofgeeft Jutter. Iets om uit te vogelen

I: Kun je wat meer vertellen over het verschil tussen de bouwgroepen die de bezet hielpen of tegengingen?

R: Je had natuurlijk de ORGANISATION Todt. Die vooral betrokken bij de Atlantikwall. Zij hadden niet alleen de bunkers gebouwd, maar ook de tankgrachten, drakentanden en alles wat met de bouw te maken had. Erwin Rommel had nog een dikke vinger in de pap. Die is een keer met een vliegtuigje in de duinen geland op een weg die daar lag. Helaas is hier geen fotomateriaal van bekend. Erwin heeft het hoogstpersoonlijk bekeken. Diverse verzetsgroepen deden allemaal MOEITE om uit te vissen om de bunkers te identificeren. Het is jammer dat de meeste niet meer toegankelijk zijn. Er worden in het duingebied regelmatig munitie gevonden. Dit heeft mede mee te maken omdat een munitieopslagplaats achter Westerveld na de bevrijding is ontploft. Er zijn ook mijnen gelegd aan het strand. Met name jonge jongens voelen zich geneigd om opzoek te gaan naar materialen en kruipen in bunkers. Aan de andere kant in Velsen Noord met de grens Beverwijk aan zee om te zien zoals het zou geweest zijn. Het heeft handen vol geld gekost voor de allieerden om hier te komen. De meest Nederlanders hadden de pest erin dat de Duitsers hier kwamen. Ze bemoeiden zich er zo weinig mogelijk mee. Nederland was niet zo heldhaftig als velen doen geloven hoor. Dat valt reuze tegen. Een aantal mensen deed hun best. Het eerste boek dat ik schreef ging over een knokploeg binnen de Haagse politie. Onder andere de aanslag van Harley moyies en de film “De Aanslag”. De film gaat over een foute politieman Fake Quist in Haarlem en die pikte veel joden op en verzetsmensen en kwamen nooit terug. Die is later om zeep geholpen door de politieknokploeg in 40. Daar gaat onder andere een hoofdstuk in het boek over. Daar heeft later Harley Mouis zijn roman op gebaseerd. De details in dit boek kloppen niet 100%. Bovendien ik het verhaal pas 1991 ontrafeld na een spoor dat ik bij collega’s kwam die getuigen waren. Het nadeel van de oorlog is dat er weinig administratie is gehouden. Daarom moet je het hebben van Oral History. Nu heb je de generatie van kinderen van verzetsmensen die willen het verhaal nog spannender en mooier maken dan ze in werkelijkheid waren. Nu later in de tijd krijg je hele verhalen van helden waarvan nog nooit gehoord is. Nu blijken hele families in het verzet te zitten door deze verhalen. Het nadeel is dat er nu nog die verhalen gaan ophangen. Ik had zelf een verhaal over een politieman uit Velsen. Ik was in ogen met zijn kleindochter. De held van de dag en er bleek een portret van hem in het politiebureau te hangen. Meer van dat soort zottigheid. Ik vertelde de vrouw als er van iemand een portret in het politiebureau hing dan was het wel van de koningin! Zeker niet van een politiehoofdagent. Dus haar verhaal stortte wel wat in. Uit personeelsadministratie blijkt dat je opa zelfs een degradatie heeft gehad. Toen kwam ze erachter dat het hele verhaal door de familie wat opgehelderd was.

I: Wat is nou dan de motivatie van een Nederlands persoon om mee te werken aan de Atlantikwall?

R: Geld of bangigheid. Je kon bang zijn om opgepakt te worden en naar Duitsland gestuurd te worden. Want dat speelde ook. Mensen die dat niet in levende lijven hebben ondervonden. Je moet een keuze maken. Ben je vrijgezel of heb je een gezin. Wat dan ook. Er waren ook mensen die vrijwillig gingen. Die had je ook. Dus de meesten wilden niet. Dan werd je gedwongen. Of opgepakt of je gezin oppakken. Er was wel enige pressie om mensen te dwingen voor Duitse Arbeid. Iedereen kan een held zijn. Kinderen moeten eten en je hoefde niet naar Duitsland. Je volgende vraag; de gevolgen van de bouw. Velen moesten evacueren. Grote delen van IJmuiden moesten gesloopt worden voor schootsveld. Oud-IJmuiden, Velsen-Noord zijn platgelegd voor vrij zicht op de haven van IJmuiden. De verwachte plek van invasie. Er was een grote duikbotenhaven in IJmuiden. Een van de restanten is nog te zien. De onderzeeërs zijn er uiteindelijk niet terecht gekomen ze waren te laat. Het dagelijks leven was.

I: Wat is een bijzonder verhaal over het dagelijks leven van de Atlantikwall in Velsen?

R: De vindingrijkheid van de bewoners om er zo lang mogelijk blijven zitten of aan voedsel te komen. Er werden zelfs bakkerijen overvallen. Je moest zelf brood hebben of de onderduikers moesten eten krijgen. Persoonlijk heb ik zelf veel geschreven over het vrijheidsleger in Santpoort. Het burgerwerk voor de bonnen en onderduik adressen. Je had ook het gewapend gedeelte en strijdend gedeelte. De mannen met zware wapens die overvallen pleegde op distributiecentra om aan persoonskaarten of voedselbonnen te komen. Er waren ook falsificatiecentrales waarbij identiteitskaarten werden nagemaakt. Soms moest er bij een gemeentelijk kantoor ingebroken worden voor blanco kaarten. Alles werd nagemaakt. Het meest heldhaftige was het gewapend verzet. Daarnaast was er helaas een grote groep mensen nodig als een productiebureau. De redactie doet meestal het meest. Dat is het aardige van het geheel. Ja er werden ook een spoorlijn in Santpoort opgeblazen. Alle onderdelen bij mekaar maken het geheel. Het verhaal van Hannie schaft is belangrijk. Er werden aangeslagen ook gepleegd dat het duidelijk werd dat de aanslag wraak uitlokte voor Duitsers. Erg vervelende bijkomstigheden. Je moest dan wel weten of het waard was om zo iemand overhoop te schieten. Schaft is bekend geworden omdat ze kort voor de oorlog was gesnapt. Als dat niet was gebeurd was het niet zo geweest. Ze is in de duinen gefusilleerd. Dat was ook niet nodig geweest. Beide situaties. Wat bekend is hier inde omgeving is de Velsen-Affaire. Dat bleek uiteindelijk toch niet waar te zijn.

I: Ik vind het verhaal van de hulp aan de onderduikers wel mooi.

R: Ken jij het verhaal van de Schuilplaats? *The Hiding Place*? Dat speelt zich af in de horlogerie van Ten Boom. Corrie ten Boom. In christelijke kringen een bekend boek. Corrie heeft veel geschreven over de evangelisatie. Nou ben ik terecht gekomen bij Jan Overzet en hij was leidinggevende van de politiekploeg. Toen spraken wij over de inval van het huis bij ten Boom. Daar was een schuilplaats en konden 8 mensen in. Hij ving veel verzetsmensen en joden in. Later is er binnengevallen door verraad. Toen is er inval geweest van dienders uit Haarlem en de Sicherheitsdienst. Toen zijn er 30 tot 40 arrestanten opgepakt. Jaren later is er een museum van gemaakt. Het bovenste gedeelte en de klokkenzaak is intact. Op een gegeven moment vond ik een dagrapport van de politie van de namen van alle arrestanten. Die overval was op 28 februari 1944. Precies 50 later heb ik een boekje erover geschreven. Mijn grootvader was bevriend met Casper Ten Boom en na 10 dagen overleden in de gevangenis van Scheveningen. Later bleek dat mijn schoonvader twee joodse broers had ondergedoken. Zij zijn vrij snel opgepakt en vermoord en kamp. Mijn vader was door toeval vanuit Berlijn in 44 vrijgelaten. Van die joodse jongens was niks bekend totdat er een oom bij mij op bezoek kwam. Hij vroeg of de spullen van die jongens er nog waren. Zij hadden nog wel een deken. Ook toen was nog niet bekend wat met ze gebeurd was. Dat verhaal van Corrie en de Onderduikers heb ik naar Engels vertaald. Na 78 jaar kwam er een tekening van een van de onderduikers mee. Dat was heel frappant omdat er niks bleek te zijn. Vooral omdat ik er toen pas aandacht aan gaf door het zien van de handtekening. Alles kan nog boven water komen na al die jaren. Elk onderzoek is nuttig.

1.9. Interview met Bep van Sloten

Respondent: Bep van Slooten (R)

Interviewer: Stan Plomp (I)

Locatie: Radarstraat 110X, IJmuiden

Datum: 22-7-2022

R: De oorlog heb ik eigenlijk lichtbewust meegemaakt. Je moest wel een jaar of zes-zeven zijn om dit te onthouden of het blijft hangen. Als je jong bent dan valt het weg.

I: Mensen vertelden dat ik niet meer mensen kon vinden die nog leven van de tijd van de Atlantikwall? Ik vind het leuk dat ik iemand heb gevonden.

R: Ik ben in 36 geboren. Dus ik was 4 jaar dat de oorlog uitbrak en ik was 9 toen het stopte. Bijna 10. Dus.

I: Wie bent u?

R: Ik ben van mijn meisjesnaam Bep van Slooten. Ben getrouwd met...

I: U heeft altijd in IJmuiden gewoond?

R: Heb mijn hele leven in IJmuiden behalve. Even kijken. Vanaf eind december 44 tot 45. Tot 6 mei 45 heb ik in Udenhout gewoond. Mijn vader was in 44 weggehaald met een razzia die was er niet maar toen in Duitsland. Mijn moeder kreeg drie weken nadat mijn vader opgepakt was een brief van de Ordstcommandant uit IJmuiden dat ze der eigen direct moest melden. Mijn moeder was bang. Dat heeft ze niet gedaan. Wij hadden 2 handkarren in de oorlog aan mensen meegaven om eten te gaan halen. Mijn moeder vroeg om de verhuur van de karren iets van groente of aardappelen wat ze mee terug namen. Mijn moeder heeft toen een handkar genomen. Daar heeft ze bedden en dekens opgelegde. Toen zijn wij lopend met die handkar van Vermeer naar Uidenhuit gegaan. Wij ware gewend om te lopen. Eind van de oorlog was er geen vervoer vanuit IJmuiden. Daar hebben wij gezeten tot 45 op 5 mei. Toen zij mijn moeder toen de oorlog over was op 5 mei: we gaan terug want onze meubels en alles staan nog in IJmuiden. Zij had de deur dichtgespijkerd. Toen zijn wij teruggegaan. Toen kwamen wij hier bij de poort in Santpoort bij Westervoort. Toen mochten wij er niet in. Want IJmuiden was toen in die tijd spergebied. Maar er stond een kennis die altijd met mijn vader in de mobilisatie/leger gezeten had. Die zei tegen mijn moeder: "Ga daar gauw door, maar ga over de begraafplaats". Dus wij zijn over de begraafplaats Westerveld zo IJmuiden binnengekomen. IJmuiden is pas 9 mei bevrijd. Wij hebben 3 commandanten en een ORD commandant. Wij hadden Festungscommandant, Havencommandant en een Fortcommandant. Dan had je de ORD commandant dat was de hoogste. De OR commandant was gevlucht naar Berlijn. De haven- en Festungscommandant (bunkercomplex) zijn opgepakt door de Canadezen. IJmuiden is bevrijd door de Joodse brigade. De Fortcommandant die op forteiland zat die heeft zich niet overgegeven. De Canadezen hebben rondom het fort rondom het staalgebied vastgezet met tanks. Toen heeft de commandant van de Canadezen de commandant van het fort gebeld: "je kan twee dingen doen. Of overgeven of we schieten alles plat". Ze gaven zich niet over. Ze hebben daarna gewoon de boel uitgehongerd. Het heeft toen 4 dagen geduurd. Op het gegeven moment kwamen de Duitsers met witte vlaggen naarbuiten. De soldaten wilden zich overgeven maar de Commandant niet. Die wilde, het waren strijdasten.

I: Hoe was het om terug te komen na de oorlog? Was alles heel?

R: Het huis wel. Er waren wel dingen weg. Er was wel ingebroken. Ik denk dat de mensen uit IJmuiden zelf dat hebben gedaan.

I: Wat was dan allemaal weg?

R: Het was natuurlijk oorlog dus er was niks te krijgen. Dus iets van kleding ofzo. Dat was geweldig als je wat te pakken kon krijgen. Voor de rest was. Eten of drinken was er niet. Ja water...

I: In het begin van de oorlog. Hoe was dat en hoe ervaaarde je het?

R: Toen hebben wij een dag en een avond in de duinen doorgebracht. Want ze dachten dat eigenlijk de invasie hier zou komen. OUD-IJmuiden is toen helemaal geëvacueerd richting Haarlem. Die kant op. Wij zaten voor de brug. Dat was namelijk zo; je had de Juliana brug. Als je voor de brug woonde dan was je in IJmuiden-West. Dat hoefde niet weg, maar wel uit huis vandaan. Toen hebben wij een nacht en de avond in de duinen gezeten. Toen werd het vrijgeven en zijn wij weer in huis gegaan. Maar ik heb wel vanuit het raam de bommen over de huizen gezien. Die zijn. Ik woonde een jaar in de Kerkstraat hier. Hier stond ons huis en hier zijn de bommen neergekomen. Hier liep een spoorlijn en vlak achter die spoorlijn zijn er een paar bommen terechtgekomen. Ik heb als meisje de bommen gezien maar als ik mijn ogen dicht doe zie ik ze nog steeds en zie ik het vliegtuig nog. Dat gaat nooit meer weg. Voor de rest heb ik. Ik was van 36' dus ik had in 42' voor het eerst naar school moeten gaan. Toen ben ik. Even kijken. Vijf of zes weken op school geweest. Toen moesten wij evacueren van IJmuiden-west naar IJmuiden-Oost. Wij hoefden niet weg uit IJmuiden omdat mijn vader zijn werk aan de haven had. Mijn vader werkte in de gas, olie en smeerolie. Die was er voor de schepen maar ook voor de Duitse schepen. Toen moesten wij vanuit de JACOB van Heemskerk straat zijn wij verhuisd naar de Tromstraat. Daar heb ik. Toen moest ik naar een school met een rietdak tegen Driehuis aan. Daar heb ik misschien twee à drie maanden opgezeten. Toen werd de school in beslag genomen door de Duitsers omdat daar hun paarden moesten staan. Toen had ik weer geen school. En dat is zo geweest tot 1945. Dus in 19. Toen ben ik in 1945 naar Denemarken gegaan want ik was ondervoed. Toen ben ik daar geweest tot begin 46'. Toen ben ik voor het eerst naar school gegaan en toen was ik tien.

I: Toen u daarvoor nog in IJmuiden op school ging. Was het toen anders?

R Anders eigenlijk niet. De school was hetzelfde. Maar als er luchtalarmen kwamen dan doken wij onder de banken. Voor de rest ja. Als je buiten liep en er was luchalarm. De meeste IJmuidenaren haalden de kinderen dan binnen. Dan hoefde je niet buiten te blijven. Vanaf 43', half of eind 43' hebben wij eigenlijk op straat geleefd zonder iets van discipline of naar school gaan.

I: Hoe vermaakte U zich destijds?

R: Er was een jongen. In IJmuiden. Die woonde ook in de Tramstraat. Die had achter zijn huis een grote schuur gebouwd. Daar gaf hij poppenkast in. Heel mooi. Daar gingen wij naartoe. Toen vroegen wij aan onze moeder 1 of 2 cent. Ik weet niet precies wat wij moesten betalen. Daar zaten wij hele middagen in die poppenkast. Ja je moest toch wat! Ja zomers, zat je gewoon op straat. Eten was er haast niet. Als je is een keer wat centen had dan ging je. Er was een piet heinstraat een zaakje die

aoul verkochte. Snoeppapier. Dan kocht je een paar van die bladen. Of je ging naar de groenteboer als hij het had een winterwortel. Dan scheerde je aan de muur het vuil eraf en at je die op.

I: Hoe kwam je aan eten toen je geen geld had?

R: Ik heb eigenlijk verder nooit. Mijn moeder had altijd geld op een of andere manier. Mijn vader was verzetsstrijder en heeft in her verzet gezet van Jan Bonenkamp. Daar wordt alleen niet over gesproken. Ik denk dat het verzet elkaar geholpen heeft om voor eten te zorgen. Er was maar een verzetsgroep in IJmuiden en dat was de groep van Jan Bonenkamp. Een broer van mijn vader was bij de spoorwegen en is doodgereden door een trein. Toen stond mijn vader voor het graf van zijn broer. Toen kwam er een vriend achter hem en legde zijn hand op zijn schouder. "Ruud wij moeten duiken want wij zijn verraden!". Toen zijn zij met z'n vieren (en vrienden) naar huis gegaan en hebben met elkaar overlegd. Toen zijn 2 of 3 ondergedoken. Mijn vader zei "Ik ga niet weg. Ik heb drie kinderen". Mijn zus, ik en mijn broertje. Ik laat mijn kinderen niet alleen. Mijn vader is thuis gebleven en toen opgepakt. Hij is naar Utrecht gebracht en een verschrikkelijk verhoren ondergaan. Maar ze konden niks bewijzen. Mijn vader is van Urkers afkomst en zijn vrienden waren dat waren ook twee Urkers. Toen zei die commandant: "Ach Urkers verraaien mekaar niet!". Dat hoorde mijn vader hem zeggen. Mijn vader heeft daar vastgezet. Wij hebben 14 dagen volledig in huis twee Duitsers gehad. Wij werden gewoon bewaakt. S 'nachts om 3 uur kwam weer een zootje binnen. En dan werd je uit je bed gehaald met een mitrailleur op je; "waar is die en die?". Dat was heel erg angstig. Ik vergeet nooit hoe ze eruit zagen. Ze hadden een schild op zich. Ik denk dat het de Groene Polizei waren. Wij vonden het de ergste die erbij waren. Toen na drie weken is mijn vader vrijgekomen omdat ze niks konden bewijzen. Toen is mijn vader weer vrijgekomen. Hij werkte dus bij de haven en werd nooit weggehaald. Maar toen in 44' vlak voor Sinterklaas is die wel opgepakt. Toen had mijn moeder alles in werk gesteld om hem vrij te krijgen. Want hij zat hier op Tiberiusplein in Politiebureau. Toen had ze de papieren van de dokter en alles. Toen is het politiebureau in geweest en de papieren en Ausweis gegeven en dat was het. Het was heel angstig hoor. Het waren beesten. Toen in 44' moest hij naar Duitsland. Mijn moeder had alle papieren zodat hij vrij kon en niet naar Duitsland hoefde. Toen heeft ze tegen mij gesproken dat mijn vader zei "ga maar huis. Ik kom zo naar huis. Ik hoef niet naar Duitsland." Toen kwam mijn vader bij de commandant. Hij las de papieren en zei "Van Sloot. Staatsgevaar. Naar Duitsland". Toen is ie weggeweest tot 46'.

I: Hij is wel teruggekomen?

R: Ja. Hij was wel erg ziek. Maar hij is wel teruggekomen.

I: Hoe was dat met andere mensen in uw omgeving? Mochten die wel blijven?

R: Ja we waren wel een. Je was allemaal tegen de Duitsers. Haar vader zat in de pontonniers in Dordrecht. Hij heeft tijdens de invasie in Willemstad gelegen

I: Was u een van de weinigen die mocht blijven?

R: Er waren er meer. Kennissen enzovoort.

I: Hoe was het voor U dat uw vader wegwas?

R: het was vreselijk. Ik was een speciaal vaderskind. Ik was erg gek op mijn vader altijd. Mijn vader in de mobilisatie werd de *Ausweis* ingetrokken en hij mocht niet naar huis. Ik werd ziek van heimwee. Toen is mijn moeder met mij naar Willemstad gegaan.

I: Je had wel een hele lieve moeder. Voor haar ook wel heftig?

R: Ik had een hele lieve moeder. Ook heftig voor mijn vader ja. Mijn vader had een oliehandel. In plaats van olie hebben ze een mengsel van Olie en water in Duitse boten getankt in opdracht van Engeland. Het scheen een of andere Duitse torpedo te zijn en is gebombardeerd voor de kust. Als er water in de motor sloeg was het afgelopen. De boot ligt er nog steeds. Als het eb is kun je romp zien liggen. Mijn vader werkte bij de bissershaven. Er kwamen twee Spitfires en een b52 die hebben de boot gebombardeerd. Ik weet ok nog wij waren een keer aan het spelen op het Velser Duinplein in IJMUIDEN oost vlak bij de trompstraat, Toen is daar een hoog officier doodgeschoten door Hannie Schaft. Er zat in de buurt een drogisterij en die heeft ons gauw naar binnen gehaald.

I: heeft u iets meegekregen van de bouw van de bunkers.

R: Nee. We mochten daar niet komen. Bij de Wijk aan zee weg. Daar was een scheiding en mochten tot zover komen. Als je daar overheen kwam dan was het niet best. Dan mocht je opgepakt worden

I: Had je veel last van Duitsers in IJmuiden?

R: Ik weet nog wel dat er een keer op zondag een verschrikkelijk bombardement is geweest in de haven. De Duitsers hingen in de bomen. Zo bang waren ze! Ja echt. Toen leek het wel alsof de wereld verging. Zovele bommen en ellende. De helft is platgegooid. De halve haven. Ze hebben in 44' gebombardeerd. De Amerikanen. Ze hebben met tall boys gegooid en met Disney bommen. Dat filmpje wordt nog steeds gebruikt door de Amerikaanse luchtmach als lesmateriaal voor de bommenwerpers. Er stond namelijk een Snelbootbunker. De grootste bunker van de Benelux. Een snelboot is een boot van voorkant aluminium en achterkant van hout. De boten hadden 2 torpedo's en 8 diepzijbommen. Wij hadden 2 bunkers. De geallieerden vonden dat de bunkers weg moesten. De *Tallboy* weegt 5000 kilo en de Disney 4500 kilo. Die wordt door 19 raketten aangestuurd met 1300 kilometer per uur door het beton heen zodat die in de bunker kon exploderen. De tall boys waren om door het beton te penetreren. Snelboot bunker 1 is helemaal weg en snelbootbunker 2 is de bom kaarsrecht door de 1ste verdieping heen gegaan maar bleef zitten op zijn plek.

I: Waren er IJmuiders die mee bouwden aan de bunkers?

R: Ja ze moesten wel en werden gewoon opgepakt. Ik weet alleen van een zwager van een moeder

I: Was het verzet actief met de bunkers bijvoorbeeld je vader

R: Er werd nooit over gesproken. Van wat ik weet is na de oorlog. Je mocht niks weten. Het was voor onze eigen veiligheid en die van hen. Het wemelde van de Duitsers hier. Ja. Er waren ook. Ik woonde

in de tromstraat. Een paar huizen bij ons vandaan woonde mensen van de SS. Er werden grote feesten gegeven er werd volop gegeten en gedronken. Wij hadden niks. Wij hadden echt helemaal niks. Er was een keer een buurvrouw die kwam bij mijn moeder. Mijn moeder wilde het graag. Zij had het gekocht en de vrouw kwam late terug. Ze zei vroeg hoe het vlees smaakte. Ze zei dat het hond was. Maar ook tulpenbollen. Suikerbieten. Het werd geraspt, ingekookt en stroop van gemaakt.

I: Was het lekker?

R: Nee. Ook tarwestukjes. Dat waren korrels. Die maalde je in de koffiemolen om het fijn te maken. Dan werd het samen vermeng met de pulp van de bieten in koekjes. En ja de huizen. Er werden veel huizen afboeken door de Duitsers. Er zou namelijk een v1-installatie komen. Die heb gestaan in Velserbeek maar nooit gebruikt. De hoofdlaan van Velserbeek. Staat daar een groot huis een hele lange laan. Daar had ie gestaan.

I: Hoe was het dagelijks leven in huis?

R: het was wel rustig bij ons. Wij zaten bij een kaarsje. Mijn moeder had een paar zusters en schoonzusters. Het was hier spergebied. Er mocht niemand in of uit zonder een Ausweis. Toen ging ik met kniekousen aan. Kinderen mochten wel door de muur maar volwassenen niet. Ik ging naar buiten met mijn moeders Ausweis in de kousen. Zo kwam ik langs mijn tante en gaf haar de Ausweis en zo kwamen wij samen binnen. Een schoonzuster van mijn moeder, van de overleden man, kwam veel bij ons. Mijn moeder had van iemand een papegaai om te passen. Toen was ze er een keer en toen was het erg donker in huis. Ze wilde haar jas pakken en wist niet dat de papegaai er stond en toen zei: "Morning!". Het was natuurlijk altijd gespannen en dat merkte je. Wanneer gaat het luchtalarm? Wanneer komen ze weet terug? Je kon de vliegtuigen van ver af horen. Als ik soms een sportvliegtuigje hoor dan word ik nog angstig.

I: Was er een manier dat jullie als gezin thuis wat rustiger konden worden?

R: Qua eten was er niets en was ver uitgehongerd. Vlak na de oorlog was er een kinderkeuken ingericht en konden 3 keer per week eten. De eerste dag krijgen wij erwtenstoep. We moesten netjes eten maar er zaten allemaal slierten in. Ik werd er erg ziek van. De volgende keer kwam ik en toen kreeg ik een klein beetje melk. Want ik kon maar weinig eten aan. Daarna help ik een half jaar in Denemarken dus gezeten.

I: Was er ook veel last van ruzie tussen pro en anti Duitsers?

R: Er was erg veel haat naar de Duitsers. Maar het werd niet uitgedragen. Maar je had echt niks te vertellen. Ze kwamen met pistolen en geweren op je. Je hield je mond. Als er nieuwe distributiebonnen uitgegeven in een zaal in de buurt, want alles was op de bon en er was niks te verkrijgen. Dan gingen wij als kinderen er naartoe want wij hadden toch niks te doen. De Duitsers hadden ook alle fietsen gejat. Toen stonden wij bij de zaal en zeiden tegen de Duitsers: "Voor een dubbeltje willen wij wel op je fiets passen!".

I: Kende u ook nog NSB'ers?

R: Ik kende een vriendje uit de buurt waarvan de ouders NSB'ers waren. Maarja die kinderen konden er niks aan doen wat hun ouders waren. Later heb ik ver na de oorlog verkering gekregen. Mijn man zijn oudste broer was SS'er/

I: De laatste vraag. Wat is het meest bijzondere verhaal uit de oorlog?

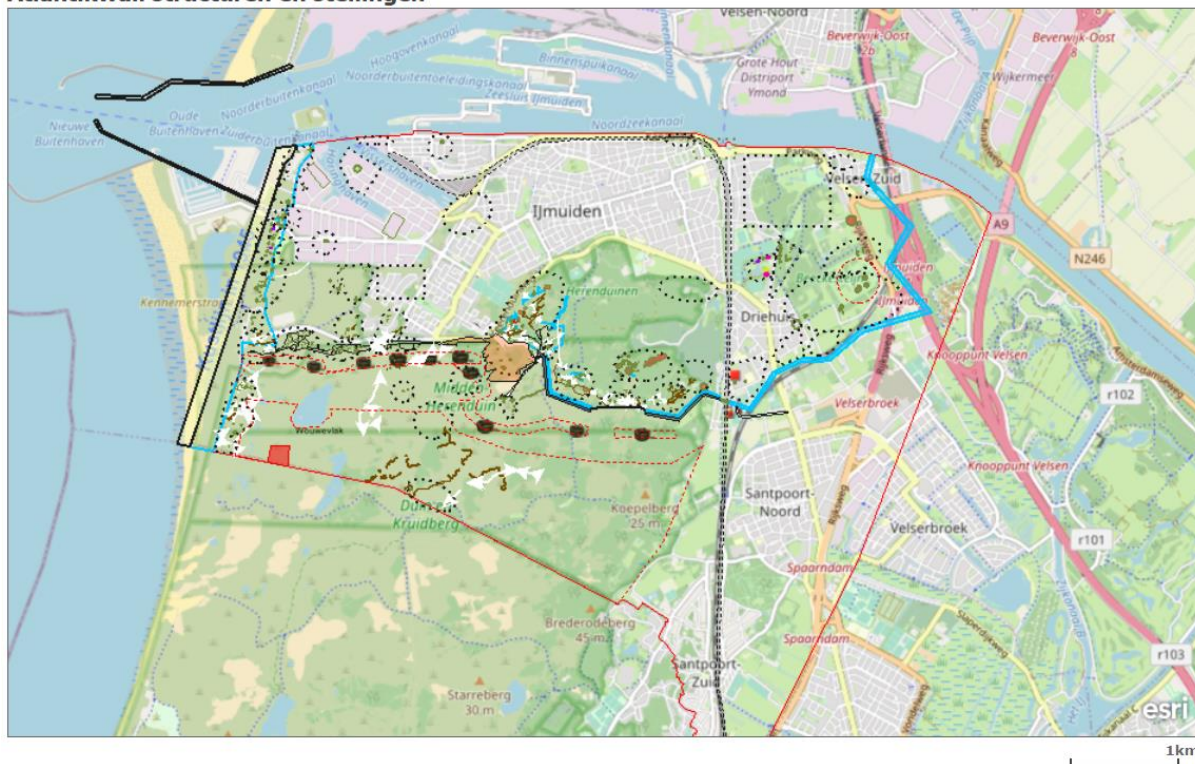
R: Het meest bijzondere vond ik dat wij 2 weken vastgezetten hebben in huis. Dat je als kind zijnde het niet weet waar het verzet was. En dat de Duitsers dat niet geloofde. Maarja zij moesten ook hun werk doen. Dat vond ik het verschrikkelijkst want buiten spelen mochten wij niet. Wij moesten op een stoel zitten. Twee weken dag en nacht en een week afwisselend. Zelfs toen wij uit huis gingen in de derde week liepen constant twee kerels achter ons. Wij werden gevolgd. Wij gingen naar mij oma en die twee mannen hebben de hele dag voor het huis gelopen om te kijken of wij misschien naar onderduikers gingen. Een broer van mijn moeder woonde in Assendelft en daar waarin er 2 onderduikers. Een broer van mijn vader kwam precies in die twee wijken bij ons en mijn moeder. Een van de bewakers zei tegen hem. Wat kom jij hier doen vriend? Hij zei en stotterde. Ik kom voor oma Ruud en ben met een bootje mee geweest en kom een overal halen. Oh zegt mijn moeder. Toen zij mijn moeder is goed Bram! Ik zal het wel even pakken en mijn moeder loopt waar het lag. Hij loopt achter mijn moeder aan douwt een briefje in haar hand. Later heeft mijn moeder het briefje tussen haar borsten gedouwd. Ze moesten altijd vragen of ze naar de WC mochten. Toen heeft ze op de WC het briefje geopend. Het waren echt andere tijden. We deden ook veel aan punniken met een stel meiden. Een kloetje met vier spijkers op de grond te punniken. Wie het langste had dan deden wij ook veel hoor. Het was ook best leuk.

Bijlage 2: Bewijsstukken

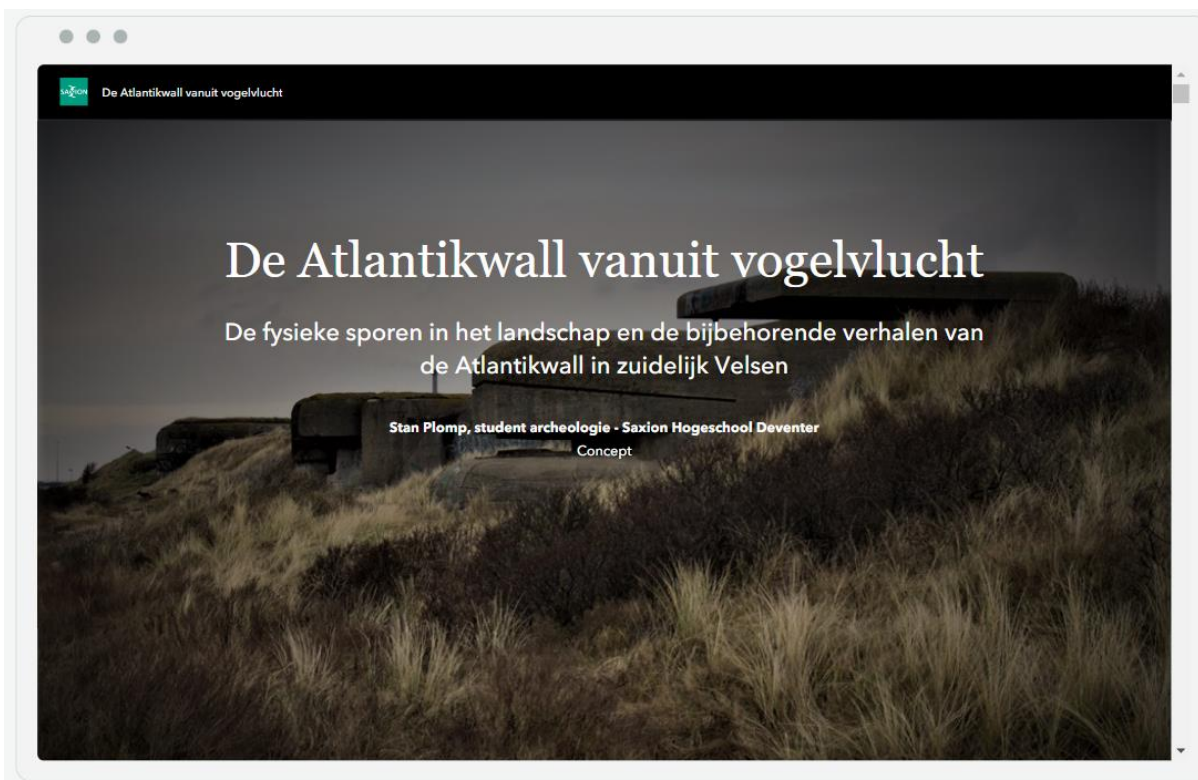
2.1. StoryMap

Link: <https://arcg.is/1znXzn1>

Atlantikwall structuren en stellingen

Esri Nederland, beeldmateriaal.nl | Esri Nederland, AHN | Map data © OpenStreetMap contributors, CC-BY-SA

2.2. Mindmap

2.3. Samenvatting StoryMaps

StoryMaps	Centrum voor Archeologie Amersfoort.	Landschapsbiografie Súdwesthoeke	Baar et al. Landschapsbiografie Uffelte en omstreken	Tauw- - De ontstaansgeschiedenis van Goeree-Overflakkee
Kleurgebruik	Verschillende overzichtelijke kleuren. De kleuren van de leeswijzer zijn overzichtelijk.	Een simpel en terugkerend kleurpallet zorgt voor een professionele ogende StoryMap.	Er worden veel kleurrijke foto's en figuren gebruikt tegen een wit kleuren pallet.	Een passende blauwe kleur bij het onderwerp dat over de invloed van water gaat is goed uitgekozen.
Tools	Er kan ingezoomd worden op een locatie. Daarnaast worden hyperlinks gebruikt om woorden of termen uit te leggen. De lezer wordt uitgedaagd om op onderzoek te gaan.	Een figuur met een duidelijke schermindeling en handleiding dat de inhoud verkent en hoe je kunt navigeren in deze StoryMap.	Gebruik van interactieve historische en topografische kaarten is een leuke tool.	Goed gebruik legenda's figuren. Daarnaast verwijst de auteur ook met hyperlinks naar extra bronnen. Er is een animatie van de watergeschiedenis.
Ervaring	Professioneel, groot en informatief. Daarnaast is de StoryMap erg gebruiksvriendelijk door de vele hyperlinks en terugkerende inhoudsopgave.	Het voelt persoonlijk doordat de auteurs in het verhaal betrokken zijn. Daarnaast voelt het alsof je begeleid wordt in het verhaal door de persoonlijke schrijfstijl die je betreft in alle vragen en antwoorden.	De StoryMap oogt in de eerste instantie maar is ontzettend leuk en informatief om te lezen. De keuze van juiste figuren en afbeeldingen maakt het een bijzondere ervaring.	Doordat je kunt klikken op polygonen en je veel informatie van de locatie krijgt ontstaat er een leuke en interactieve ervaring. Je voelt je welkom.
Duidelijkheid en Informatief	Duidelijk uitleggen wat er gebeurd is bij de opgravingen en wat er te zien is. Het is duidelijk omdat er gekozen is om opgravingen in Amersfoort per archeologische periode te beschrijven. Daarnaast kiest de auteur voor om de lezer elke vakterm uit te leggen aan de hand van foto's met hyperlinks. Het is voor een groot publiek toegankelijk en dat maakt de StoryMap informatief.	Duidelijk aangegeven wat je met elke actie kan uitvoeren en waarom. Elke actie wordt voorgedaan en uitgelegd Duidelijke uitleg van bepaalde processen. Bronvermelding aan het eind van het hoofdstuk is aanvullend. De schrijfstijl is omarmend voor een groot publiek en er wordt simpele taal gebruikt om de informatie over te brengen.	Veel gebruik van zelfgemaakte Gis kaarten met duidelijke informatie die. Er wordt een goede koppeling tussen vroeger en het heden gemaakt door de schrijfstijl. De StoryMap beschrijft sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen van een gebied. Bijvoorbeeld over religie, politiek en oorlogen.	Een korte, krachtige en interactieve uitleg van de ontstaansgeschiedenis. Dit wordt erg duidelijk en informatief gemaakt door de goed uitgewerkte animaties.
Tijdslijn/verhaallijn	Interessante chronologische volgorde door archeologische periodes. Dit maakt een mooie verhaallijn voor de lezer.	Thema's met periodes die van toepassing zijn op het gebied. Het is een duidelijke verhaallijn met lokale en landelijke geschiedenis.	Een tijdslijn op een verhalende manier. Er zijn enkele overkoepelende hoofdstukken die een tijdsperiode beschrijven.	De tijdslijn is verbonden met het gebruik van de animaties. Daarnaast vult het verhaal de data in deze animaties compleet aan.
Opmerkingen	Geen.	Veel aanvullende "waarom" vragen. Leuke inhoudsopgave met foto's. Goed gebruik van reconstructies.	Het is meer een verhaal versie inplaats van interactief zoals in de gewoonlijke StoryMap.	Dezelfde kaart kan door middel van andere achtergrondkleuren voor en ander doel gebruikt worden.

- Tabel 1: Tabel van de beoordeling van vergelijkbare onderzoeken/StoryMaps.

2.4. Inventarisatie bebouwde resten van de Atlantikwall in de kaartviewer

Nummer	Type bunker	Soort	Objecten	Opgebld	Functie	Stelling	Staat	Deelgebied
1 V			214 Ondersteuning	Marinesignalst	Seinpost		78 Zichtbaar	1
2 V		F2A	Ondersteuning	Leitstand	Controlekamer		78 Zichtbaar	1
3 Tobruk		Pz-Turm	Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht		78 Zichtbaar	1
4	501		Regelbau	Personeel	Manschappenverblijf		78 Zichtbaar	1
5 KuVer	451a		Kustverdediging	18 Mann Bunker	Manschappenverblijf		81 Zichtbaar	1
6 KuVer	451a		Kustverdediging	18 Mann Bunker	Manschappenverblijf		81 Zichtbaar	1
7 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen		81 Zichtbaar	1
8 Fla			24 Marine Tegen Luchtdoelen	Flakstand	Luchtverdediging		81 Zichtbaar	1
9 FA			Generator	Generator	Stroom		81 Zichtbaar	1
10 KuVer	451a		Kustverdediging	18 Mann Bunker	Manschappenverblijf		81 Zichtbaar	1
11	134		Munitieopslag	Munitieopslag	Munitieopslag	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
12 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
				Geschützcharten stand (120°) (overkoepelde locatie/schietg)				
13 M		272	Regelbau Kriegsmarine	18 Mann Bunker	Hoofdgeschut	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
14 KuVer	451b		Kustverdediging	18 Mann Bunker	Manschappenverblijf	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
15 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
16 KuVer	451a		Kustverdediging	18 Mann Bunker	Manschappenverblijf	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
				Geschützcharten stand (120°) (overkoepelde locatie/schietg)				
17 M		272	Marine medium	Betonnen sokkel	Hoofdgeschut	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
18 Sockel	17cm Geschütz		Sokkel voor een kanon	Betonnen sokkel	Kustverdediging	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
19 M		178	Marine medium	Leitstand	Controlekamer	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
				Munitionsauffüllraum für schwere Flakbatterie	Munitieopslag	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
20 FL		246	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakbatterie	Munitieopslag	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
				Geschützcharten stand (120°) (overkoepelde locatie/schietg)				
21 M		272	Marine medium	18 Mann Bunker	Hoofdgeschut	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
22 KuVer	451a		Regelbau Kriegsmarine	18 Mann Bunker	Kustverdediging manschappenverblijf	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
23 Sockel	17cm Geschütz		Sokkel voor een kanon	Betonnen sokkel	Kustverdediging	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
24	134		Munitie schuilplaats	Munitieopslag	Munitieopslag	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
25 KuVer	451a		Regelbau Kriegsmarine	18 Mann Bunker	Kustverdediging manschappenverblijf	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
				Geschützcharten stand (120°) (overkoepelde locatie/schietg)				
26 M		272	Marine medium	18 Mann Bunker	Hoofdgeschut	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
27 Fla		14	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakstand	Luchtverdediging	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
28 KuVer	451a		Regelbau Kriegsmarine	18 Mann Bunker	Kustverdediging manschappenverblijf	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
29 OB			Open Bedding	Betonnen platform	Kustverdediging	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
30 KuVer	451a		Regelbau Kriegsmarine	18 Mann Bunker	Kustverdediging manschappenverblijf	M.K.B. Heerendu	Zichtbaar	1
31 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
32 FA		Generator	Feldmassige Ausbau	Stroomopwekking	Stroom	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
				Einheitsmaschine				
33 M		183	Marine medium	Bauform	Stroom	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
34 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
35 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
36 FL		244	Marine Tegen Luchtdoelen	Schwere Flak	Luchtverdediging en controlekamer	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
37 Vt	Beobachtung		Verstärkt Feldmassig	snavelstandaard	Observatie	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
38 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
				Schwere Flakstellung				
39 FL		243	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakbatterie	Luchtverdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
40 FL		244	Marine Tegen Luchtdoelen	Schwere Flak I und	Luchtverdediging en controlekamer	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
41 Vt	Beobachtung		Verstärkt Feldmassig	snavelstandaard	Observatie	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
42 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
43 FL		249	Marine Tegen Luchtdoelen	Schwere Flakstellu	Luchtverdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
44 FL		249	Marine Tegen Luchtdoelen	Schwere Flakstellu	Luchtverdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
45 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
				Munitionsauffüllraum für schwere Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
46 FL		246	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
				Munitionsauffüllraum für schwere Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
47 FL		246	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
48 Vt	Beobachtung		Verstärkt Feldmassig	snavelstandaard	Observatie	M.F.B. Olmen	Zichtbaar	1
49 KuVer	467		Kustverdediging	Schuilplaats	Manschappenverblijf	83 Zichtbaar		2
49 KuVer	467		Kustverdediging	Schuilplaats	Manschappenverblijf	83 Zichtbaar		2
49	621		Regelbau	Personeel	Manschappenverblijf	84 Zichtbaar		2
50	501		Regelbau	Gruppenunterstand	Manschappenverblijf	84 Zichtbaar		2
51 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	84 Zichtbaar		2
52 Tobruk		Pz-Turm	Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	84 Zichtbaar		2
53 OB		5cm KWK	Open Bedding	Betonnen platform	Verdediging	85 Zichtbaar		2
54 Tobruk		Pz-Turm	Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	85 Zichtbaar		2
55 Vt		58c	Verstärkt Feldmassig	Bauform Ringstam	Verdediging	85 Zichtbaar		2
56 Vt		7a	Verstärkt Feldmassig	Tobruk	Munitieopslag	85 Zichtbaar		2
57 Vt		7a	Verstärkt Feldmassig	Tobruk	Munitieopslag	85 Zichtbaar		2
58			Regelbau	Personeel	Manschappenverblijf	85 Zichtbaar		2
59 Vt		7a	Verstärkt Feldmassig	Munitiebunker	Munitieopslag	85 Zichtbaar		2
60	501		Regelbau	Personeel	Manschappenverblijf	85 Zichtbaar		2
61 Tobruk		Pz-Turm	Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht	85 Zichtbaar		2
62 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	85 Zichtbaar		2
63 Vt		58c	Verstärkt Feldmassig	Bauform Ringstam	Verdediging	85 Zichtbaar		2
64 FA		trafo	Feldmassige Ausbau	Transformator	Stroom	85 Zichtbaar		2
65	501		Regelbau	Personeel	Manschappenverblijf	86 Zichtbaar		2
66		134	Leichter Flakstand mit leicht AA emplacement	Licht AA emplacement	Luchtverdediging en controlekamer	86 Zichtbaar		2
67	501		Regelbau	Personeel	Manschappenverblijf	86 Zichtbaar		2
68	502		Doppelgruppenunterstand	Meerdere groeper	Manschappenverblijf	89 Zichtbaar		2
69 Tobruk		Pz-Turm	Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht	87 Zichtbaar		2
70 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	Scheinwerfer Sie Zichtbaar		4
71 Tobruk	smg		Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht	Scheinwerfer Sie Zichtbaar		4
72 Vt	1a		Verstärkt Feldmassig Ausb	Tobruk	Manschappenverblijf	Scheinwerfer Sie Zichtbaar		4
73 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	Scheinwerfer Sie Zichtbaar		4
74 Tobruk	smg		Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
75 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
				Munitionsauffüllraum für schwere Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
76 FL		246	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
77 Fla		14	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakstand	Luchtverdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
78 Fla		14	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakstand	Luchtverdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
79 Fla		14	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakstand	Luchtverdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
80 Fla		14	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakstand	Luchtverdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
81 FA	b-Stelle (zerst)		Feldmassige Ausbau	Bouwplaats	Gescht	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
82 Vt			Verstärkt Feldmassig	Flakstand	Luchtverdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
83 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
84 Tobruk	smg		Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
				Munitionsauffüllraum für schwere Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
85 FL		246	Marine Tegen Luchtdoelen	Flakbatterie	Munitieopslag	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
86 FM		Lager	Feldmassige Ausbau	Magazijn	Opslag	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
87 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
88 Vt		134	Flakstand	Verstärkt Feldmassig	Luchtverdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
89 Tobruk	smg		Achthoekige uitbouw	Bauform	Gescht	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
90 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
91 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
91b	676		Versteckt unterstand für 4-10 Mann	Kazemat	Gescht	92		
92 Walzkorpersperre			rollend lichaamsloot	Hindernis	Verdediging	M.F.B. Süd-Ost	Zichtbaar	4
93	668		Kleinunterstand für 6 Mann	Personeelbunker	Manschappenverblijf	92 Zichtbaar		4
94 Vt	65a		Verstärkt Feldmassig	Observation artill	Observatie	93 Zichtbaar		4
95 Tobruk			Achthoekige uitbouw	Bauform	Verdediging	93 Zichtbaar		4
96	502		Doppelgruppenunterstand	Meerdere groeper	Manschappenverblijf	93 Zichtbaar		4
97 134K			Sonderkonstruktion	speciale construct	Koken	93 Zichtbaar		4
98 FA		WC	Feldmassige Ausbau	WC bunker	Sanitair	93 Zichtbaar		4
99	502		Doppelgruppenunterstand	Meerdere groeper	Manschappenverblijf	94 Zichtbaar		4
100 FM		Lager	Feldmassige Ausbau	Magazijn	Opslag	94 Zichtbaar		4
101 FA		WC	Feldmassige Ausbau	WC bunker	Sanitair	95 Zichtbaar		4
102	(neu)		Regelbau	Manschappenverblijf	Manschappenverblijf	95 Zichtbaar		4
103 Vt		PAK-Scharte	Verstärkt Feldmassig	Standaard?	Flankerend Gescht	94 Zichtbaar		4
104 FA		WC	Feldmassige Ausbau	WC bunker	Sanitair	96 Zichtbaar		4
105	502		Doppelgruppenunterstand	Meerdere groeper	Manschappenverblijf	96 Zichtbaar		4
106 FA		Lager	Feldmassige Ausbau	Magazijn	Opslag	96 Zichtbaar		4
107 FA		Lager	Feldmassige Ausbau	Magazijn	Opslag	96 Zichtbaar		4
108	676		Kleinschartenstand für 4-10 Mann	Kazemat	Flankerend Gescht	97 Zichtbaar		4
109 FA		WC	Feldmassige Ausbau	WC bunker	Sanitair	97 Zichtbaar		4
110			Regelbau	Understand	Manschappenverblijf	97 Zichtbaar		4
111 FA		Understand	Feldmassige Ausbau	Onbekend	Opslag en wonen	97 Zichtbaar		4
112	621		V-Form	Group bunker	Manschappenverblijf	97 Zichtbaar		4
				Kabelschaltbrunnen (cable)	Telefonie	100 Zichtbaar		4
113 KSB								
114	622		Doppelunterstand	Twin group bunk	Manschappenverblijf	100 Zichtbaar		4
115	502		Doppelgruppenunterstand	Meerdere groeper	Manschappenverblijf	100 Zichtbaar		4
116 KSB			Kabelschaltzelle		Telefonie	98 Zichtbaar		3
117	502 (3M)		Doppelgruppenunterstand	Meerdere groeper	Manschappenverblijf	109 Zichtbaar		3
118 FM		Wasser	Waterbron		Drinken	109 Zichtbaar		3
119	622 (3m)		Doppelunterstand	Twin group bunk	Manschappenverblijf	109 Zichtbaar		3
120	117 (4m)(3m)		Kleinunterstand für 6 Mann	Small de-man bun	Manschappenverblijf	109 Zichtbaar		3
121	621 (3m)		Understand	Group bunker	Manschappenverblijf	105 Zichtbaar		3
122 M		151	Mannschaftunterstand für Marine		Manschappenverblijf	131 Zichtbaar		3

2.5. Flyer onderzoek MOOI Noord-Holland

“De Atlantikwall in Velsen-Zuid”

Een onderzoek naar de Atlantikwall in Velsen-Zuid van Noord-Holland

Wie ben ik?

Mijn naam is Stan Plomp. Ik ben 21 jaar oud en ik woon in Lunteren. Ik ben vierdejaarsstudent archeologie aan de Saxion Hogeschool te Deventer.

Wat is een Storymap?

De StoryMap is een product van Esri (*Environmental Systems Research Institute*). Op dit platform worden tekst, beeld, video en kaartmateriaal gecombineerd tot een creatief geheel. De StoryMap is “webbased-software” en beschikbaar op alle devices. Zie voorbeeld van een Storymap: Bewoningsgeschiedenis.Amersfoort.no.bark.van.archeologisch.onderszoek.jarqis.com/

Wanneer?

Het onderzoek begint officieel op 23-5-2022. Het product zal op 21-11-2022 klaar zijn.

Contactgegevens

Stan Plomp:
T- 0619299718
stannno11@gmail.com
MOOI Noord-Holland:
T- 072 520 44 59
info@mooinoord-holland.nl

Wat ga ik doen?

Ik ga een afstudeerproject uitvoeren bij de adviesorganisatie MOOI Noord-Holland.

Het afstudeerproject betreft een onderzoek naar de sporen in het landschap van de Atlantikwall en de bijbehorende verhalen van de lokale bevolking in Velsen-Zuid van Noord-Holland uit 1940-1945. Het onderzoek wordt vormgegeven in een Esri-Storymap.

Hoe?

Het onderzoek heeft drie niveaus. Het macroniveau betreft hoe “oral history” goed uitgevoerd kan worden samen met effectieve presentatie in een Esri-StoryMap. Het mesoniveau gaat over welke invloed de Atlantikwall gehad heeft in Noord-Holland, hoe de Atlantikwall eruit zag en hoe de bouw ervan verliep. Het microniveau is gericht op het in kaart brengen van de sporen in het landschap en de verhalen van de Atlantikwall in Velsen-Zuid.

Het onderzoek zal uitgevoerd worden door middel van literatuuronderzoek, interviews (historici, musea's, experts en lokalen) en luchtfotoanalyse (RAF-foto's, WUR, spaceofficedata en LIDAR-data).

Atlantikwall

Onderzoeksgebied Velsen-Zuid

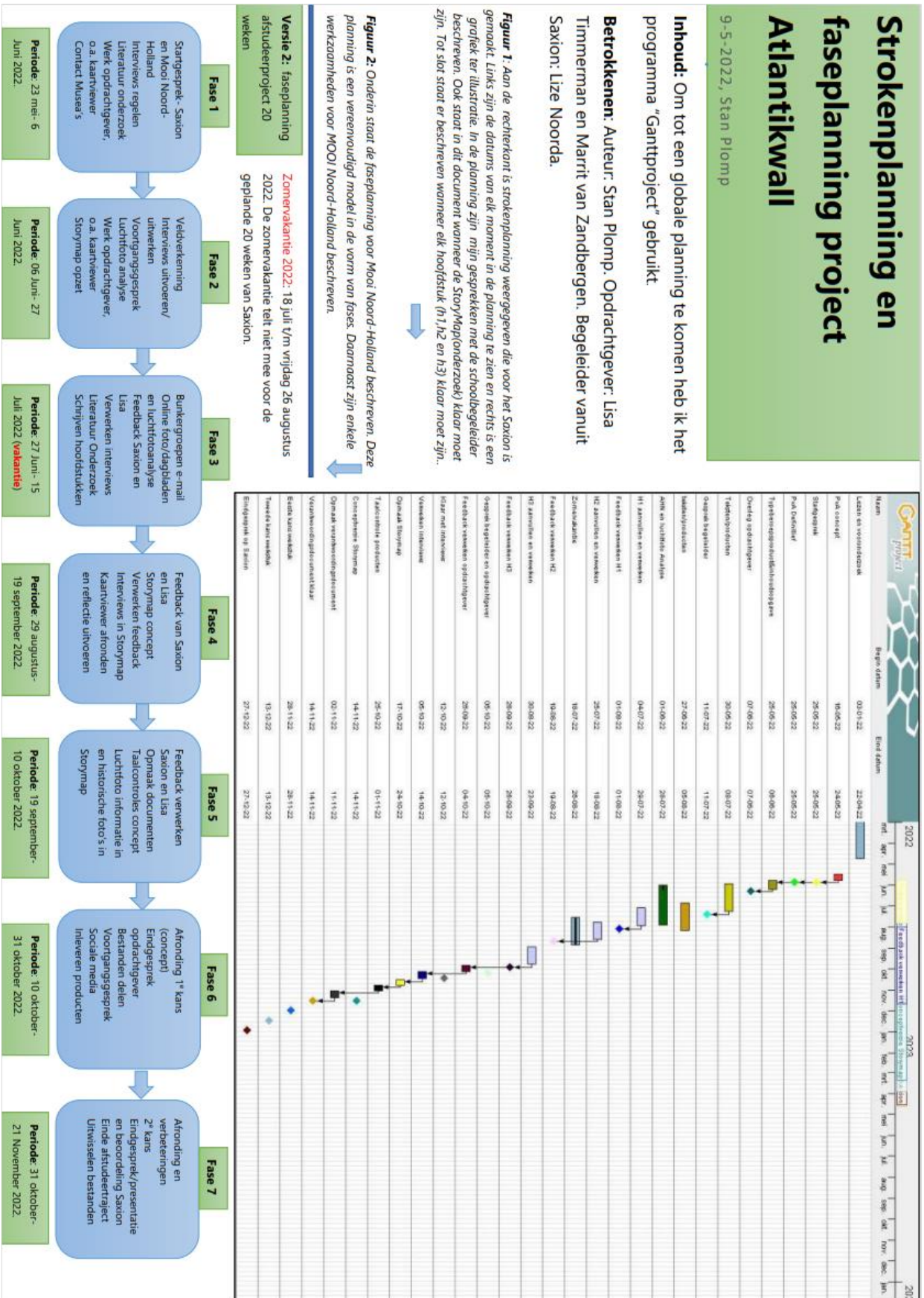

MOOI
NOORD-
HOLLAND

ADVISEURS
OMGEVINGSKwaliteit

2.6. Stroken- en faseplanning

2.7. Interview vragenlijst

Beste X,

Mijn naam is Stan Plomp en ik studeer archeologie aan de Saxion Hogeschool te Deventer. Ik voer momenteel mijn afstudeerproject uit bij MOOI Noord-Holland over de Atlantikwall in Velsen. Het resultaat van mijn onderzoek is een interactieve StoryMap met informatie over de sporen in het landschap en de bijbehorende verhalen van de Atlantikwall in zuidelijk Velsen. Voor mijn onderzoek wil ik graag iemand interviewen die veel kennis heeft over de Atlantikwall in Nederland (**Persoonlijke aanleiding invullen**) De informatie zal ik verwerken in mijn Esri-StoryMap (<https://www.esri.com/en-us/arcgis/products/arcgis-StoryMaps/overview>).

Als je er voor openstaat dan wil ik je hierbij uitnodigen voor een interview. Het interview zal in de vorm van een diepte-interview zijn waarin de nadruk ligt op interactie tussen de respondent en het interview. Het is de bedoeling dat wij samen rustig kunnen praten over de volgende gesprekspunten:

1. De betekenis van de Atlantikwall
2. De ervaring van Nederlanders over de aanwezigheid van de Atlantikwall
3. Het aandeel van de Nederlanders aan de bouw van de Atlantikwall in Noord-Holland
4. De motivatie van Nederlanders om mee te helpen met de bouw van de Atlantikwall
5. De gevolgen van de bouw van de Atlantikwall voor de Noord-Hollandse bevolking
6. De invloed van de Atlantikwall op het dagelijks leven in Noord-Holland
7. De invloed van de Atlantikwall op het dagelijks leven in Velsen
8. Interessante verhalen of foto's van het dagelijks leven uit de tijd van de Atlantikwall (verhalen rondom Velsen heeft voorkeur)
9. Een aantrekkelijke StoryMap voor (jong) volwassenen die geïnteresseerd zijn in de Tweede Wereldoorlog?

Zou het jou schikken om het interview via Microsoft Teams (online) te doen? Ik ben in principe doordeweeks tot 4/half 5 beschikbaar. Als jij een datum aangeeft dan kan ik je een uitnodiging via de e-mail sturen.

Ik hoor graag van je,

Met vriendelijke groet,
Stan Plomp